

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

J. PUT, Bis, sed non idem

937

Rechtspraak

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – **Adoptie** – Gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag – Onderscheid naargelang de adoptant wettelijk samenwoont dan wel gehuwd is met de moeder van de geadopteerde
Arbitragehof 28 november 2001 (met noot van P. Schollen, «Adoptie door twee wettelijk samenwonenden van verschillend geslacht»)

949

Strafvordering – Burgerlijke rechtsvordering – Bevoegdheid van de strafrechter – Rechtsvordering tot schadevergoeding gegrond op het vervolgde misdrijf
Cass. 17 november 1999

951

Pacht – Bewijs – Bewijs van het bestaan van de pacht en van de pachtvoorwaarden door degene die de landeigendom exploiteert – Alle middelen rechtens – Vaststelling dat de litigieuze gronden door de exploitant tegen betaling van een vergoeding worden gebruikt voor een landbouwuitbating – Beslissing dat er tussen partijen geen pachtvereenkomst bestaat – Onwettig
Cass. 20 oktober 2000

952

1. Beroepsgeheim – Geneeskunde – Doel – **2. Testament** – Gezondheid van geest – Bewijs – Medische attesten
Cass. 19 januari 2001

952

Faillissement – Curator – Aansprakelijkheid – Verkoop geleasde goederen – Kwalitatieve of persoonlijke aansprakelijkheid
Hof Antwerpen 23 april 2001

953

Werkloosheid – Sancties – Cumulatie van administratieve en strafsancities – Non bis in idem – Draagwijdte – Schending – Geen vereiste van oplegging van de uiteenlopende sancties in één strafvervolgung
Hof Antwerpen 27 september 2001 (met noot)

954

Werkloosheid – Sancties – Begrip strafvervolgung – Cumulatie van administratieve en strafsancities – Non bis in idem – Schending – Vereiste van oplegging van de uiteenlopende sancties in één strafvervolgung
Rb. Hasselt 30 juni 2000 (met noot)

955

1. Bevoegdheid en aanleg – Materiële bevoegdheid – Arbeidsrechtbank – Werkloosheid – Beoordeling van rechtmatigheid van door R.V.A. opgelegde administratieve sanctie – **2. Werkloosheid** – Sancties – Begrip strafvervolgung – Cumulatie van administratieve en strafsancities – Non bis in idem – Draagwijdte – Gevolg – Beoordeling van rechtmatigheid van administratieve sanctie – Rekening houden met door strafrechter eerder uitgesproken strafsanctie
Arbrb. Hasselt 2 mei 2001 (met noot)

956

Burgerlijke rechtspleging – Verschijning van de partij – Belgische Staat – Fiscale geschillen

Rb. Gent 14 juni 2001 (met noot van J. Laenens, «Het optreden in recht van de Belgische Staat in fiscale geschillen»)

962

Verzekering – Vergoedingsregeling zwakke weggebruiker – 1. Betrokken motorrijtuig – Geparkeerd voertuig – 2. Functionele prothese – Tandprothese

Pol. Brugge 5 mei 1998 (met noot van C. Schoubroeck, «Vergoedingsregeling zwakke weggebruiker: betrokken motorrijtuig, functionele prothese en kledischade na de wetwijziging van 19 januari 2001»)

966

Overeenkomst – Geldigheidsvereisten – Voorwerp – Ziekenhuisarts – Overeenkomst tot betaling van honorarium bovenop door ziekenhuis geïnde bedragen – Strijdigheid met openbare orde
Vred. Oostende 8 oktober 1998

968

Rechtspraak in kort bestek

Arbitragehof – Belang – Instelling belast met beheer van openbare dienst – Specialiteitsbeginsel
Arbitragehof 19 januari 2000

969

Onrechtmatige daad – **Schade en schadeloosstelling** – Lichamelijk letsel – Materiële schade volgend uit verlies van autonomie en ten gevolge van plaatsing in een rusthuis – Verschillende soorten schade
Cass. 11 maart 1999

970

Onrechtmatige daad – **Schade en schadeloosstelling** – Lichamelijk letsel – Vergoeding voor hulp van een derde en voor de ongeschiktheid tot het verrichten van huishoudelijk werk – Geen afzonderlijke schaden
Cass. 11 maart 1999

970

Inkomstenbelastingen – Aanslag – Termijnen – Verschuldigde belasting hoger dan de belasting die blijkt uit een regelmatige aangifte – Buitengewone aanslagtermijn om niet alleen de aanvullende belasting te heffen maar ook de gehele verschuldigde belasting
Cass. 13 oktober 2000 (met noot van L. Vandenbergh, «De bijzondere aanslagtermijn van art. 354 W.I.B.: welke inkomsten kunnen nog worden belast?»)

970

Kanttekening

S. Sottiaux, Beter twee mama's dan één? Het Arbitragehof en de adoptie door wettelijk samenwonenden

971

Aangekondigd

974

Boeken

R. Lamp, Misdaadvermogen en het internationaal strafrecht (door F. Thomas)

974

R. Ergec, Protection européenne et internationale des droits de l'homme (door E. Brems)

975

F. Delpérée, Le droit constitutionnel de la Belgique (door G. Craenen)

975

Mr. M.E. Koppenol-Laforce en Dr. H.M.G. Deters, Juridische aspecten rond de Euro (door K. Van Nuffel)

975

A. Akkermans, M. Faure en T. Hartlief (red.), Proportionele aansprakelijkheid (door B. Temmerman)

976

Mededelingen

Studieavond: Actualia Kredieten en Zekerheden

976

Studiedag: Koopovereenkomst

976

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931, verschijnt iedere week van september tot juni.

Hoofdredacteurs: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993), Camiel Caenepeel (1993-1998)

Redactie: A. Van Oevelen (hoofdredacteur), E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws, M. van Damme, A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Vaste medewerkers:

A. Alen, F. Aps, R. Boes, A. Carette, G. Debersaques, A. De Wilde, Gh. Dhaeyer, J. Erauw, M. Gelders, P. Humblet, W. Lambrechts, R. Leysen, J. Meeusen, H. Nys, I. Opdebeek, W. Pintens, P. Popelier, W. Rauws, D. Simoens, G. Suetens-Bourgeois, L. Vandenberghe, H. Vanhees, S. Van Overbeke, C. Van Schoubroeck, J. Wouters

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Abonnementen, advertenties: N.V. INTERSENTIA, Churchilllaan 108, 2900 Schoten
tel.: 03/680.15.50 - fax: 03/658.71.21
Abonnementsprijs: 123 €, Advocaten-stagiair: 115,50 €, Studenten: 73,50 €
Abonnementen worden automatisch verlengd, behoudens schriftelijke opzegging ten minste drie maanden vóór de uitgifte van het eerste nummer van de nieuwe jaargang

Richtlijnen voor de auteurs:

De teksten van hoofdartikelen en annotaties worden, samen met een diskette (WP of Word) toegezonden aan het redactiesecretariaat. Getypt op anderhalve interlinie bedraagt een hoofdartikel bij voorkeur niet meer dan 25 bladzijden, een annotatie niet meer dan 6 bladzijden. De redactie dankt bij voorbaat alle auteurs voor het in acht nemen van deze richtlijnen.

M★RSHAL

S O F T W A R E

MAIL M★RSHAL

Beveilig en controleer de inhoud van uw e-mailberichten

- Filtert de inhoud van de berichten
- Houdt virussen tegen en blokkeert ongewenste berichten en data
- Garandeert de vertrouwelijkheid van uw e-mailberichten
- Vermijdt het misbruiken van e-mailing

WEB M★RSHAL

Beheer zelf het Internet gebruik binnen uw bedrijf

- U bepaalt zelf welke Internet Sites door wie mogen bezocht worden
- Geeft u een overzicht van welke sites het meest bezocht worden
- Geen extra paswoord vereist voor toegang te krijgen tot het Internet

Hebt u ook dringend een e-mail filter nodig? Kontaktee ons voor meer informatie of voor een vrijblijvende offerte

Kennedyplein 5 A1 • B-1930 Zaventem • Belgium
Tel. 32-2-712 00 80 • Fax 32-2-725 89 90 • sales@dcb.be • www.dcb.be

BIS, SED NON IDEM

Een denkoefening over de toepassing van het non bis in idem-beginsel op de cumulatie van administratieve en strafsancities

Inleiding

1. *Het beginsel.* Het *non bis in idem*-beginsel wil verschillende vervolgingen voor dezelfde misdrijven vermijden ter bescherming van zowel de rechtzoekende als het rechtssysteem op zichzelf (het gezag van gewijsde van de eerste uitspraak wordt tegengestelde uitspraken van andere rechters).¹

Het *non bis in idem*-beginsel is een algemeen rechtssysteem² en ligt ook vervat in het rechtstreeks toepasbare³ art. 14, 7°, van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (I.V.B.P.R.).⁴

2. *Administratieve en strafvervolgingen.* De toepassing van dit beginsel in de Belgische rechtsorde krijgt de laatste jaren een hernieuwde aandacht, vooral dan wat het samengaan van administratieve en strafsancities betreft.⁵

Eerder verscheen in dit tijdschrift een vonnis van de Correctionele Rechtbank te Hasselt van 19 maart 1999,⁶ waarin de strafvervolging vervallen werd verklaard omdat voor hetzelfde feit reeds een administratieve sanctie werd opgelegd. Dit vonnis werd in beroep (gedeeltelijk) hervormd,⁷ maar de strafrechter te Hasselt heeft nadien, in het verder in dit nummer gepubliceerde vonnis van 30 juni 2000, zijn standpunt herhaald in meer precieze bewoordingen; ook dit vonnis werd echter in hoger beroep hervormd.⁸

¹ C. VAN DEN WYNGAERT en G. STESENS, «The international *non bis in idem* principle: resolving some of the unanswered questions», *I.C.L.Q.* 1999, 780-786.

² Zie o.m. Cass. 22 februari 1971, *Arr. Cass.* 1971, 599; Cass. 5 mei 1992, *Arr. Cass.* 1991, 837.

³ Cass. 7 september 1988, *Rev. dr. pén.* 1988, 1091.

⁴ Zie ook art. 13 Voorafgaande Titel Sv.; art. 360 Sv.; art. 54-58 Schengen-Uitvoeringsovereenkomst van 14 juni 1985, goedgekeurd door de wet van 18 maart 1993, *B.S.* 15 oktober 1993; Overeenkomst van 25 mei 1987 tussen de EG-lidstaten inzake de toepassing van het beginsel *ne bis in idem*, bekrachtigd bij de wet van 13 mei 1999, *B.S.* 22 april 2000; art. 4 Zevende Protocol bij het E.V.R.M., dat evenwel nog niet werd geratificeerd door België.

⁵ Op de toepassing van het *non bis in idem*-beginsel in het internationaal strafrecht – met name of ook rekening moet worden gehouden met uitspraken van buitenlandse rechters – wordt hier niet ingegaan. Zie hierover C. VAN DEN WYNGAERT en G. STESENS, o.c., *I.C.L.Q.* 1999, 799-804; G. VERMEULEN, «Het beginsel *ne bis in idem* in het internationaal strafrecht», *Pan.* 1994, 217-235.

⁶ *R.W.* 1999-2000, 649, met noot L. VAN ROMPAEY en J. PUT.

⁷ Antwerpen 8 juni 2000, nr. 29 IGA 99, arrestnr. 881, O.M. t/ S. en U., onuitgegeven De cassatievoorziening tegen dit arrest werd verworpen, zonder inhoudelijke motivering (Cass. 23 januari 2001, P.00.1117.N, onuitgegeven): «Overwegende dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen in acht zijn genomen en de beslissing overeenkomstig de wet is gewezen».

⁸ Antwerpen 27 september 2001, verder in dit nummer opgenomen.

In dit nummer is ook een vonnis van de Arbeidsrechtbank te Hasselt van 2 mei 2001 opgenomen, waarin wordt aangenomen dat de arbeidsrechter (slechts) rekening moet houden met een (eerdere) strafrechtelijke veroordeling voor dezelfde feiten, maar niet noodzakelijk de administratieve sanctie moet vernietigen. *Bis, sed non idem* te Hasselt, dus. Dit probleem blijft overigens niet beperkt tot Hasseltse werkloosheidszaken: ook andere rechtbanken en andere rechtstakken worden met gelijksoortige situaties geconfronteerd.

3. *Denkoefening.* De problemen en tegenstellingen hebben te maken met vragen aangaande het toepassingsgebied van het *non bis in idem*-beginsel en de mogelijke gevolgen ervan bij het samengaan van een administratieve en een strafvervolging. Het is die problematiek waarop deze bijdrage wil ingaan. De bespreking kan worden gekoppeld aan de drie onderdelen van de naam van het beginsel: *non; bis; in idem*.

Deze bespreking wordt gepresenteerd als een denkoefening, als een poging om de toepassingsproblemen te schetsen, mogelijke oplossingen aan te geven en te evalueren. Een denkoefening is een proces, wat inhoudt dat ook voor ons nog lang niet alle consequenties van het *non bis in idem*-beginsel ten volle duidelijk zijn, en dat het bijgevolg mogelijk is dat we bepaalde opvattingen in de toekomst nog moeten verfijnen, heroverwegen, wijzigen of laten varen.

Wie de moeite wil doen deze bijdrage volledig door te nemen – als het een troost is: het schrijven ervan kostte nog meer moeite – zal kunnen vaststellen dat de Belgische rechtsorde dreigt terecht te komen in een zodanig kluwen van onderling samenhangende maar net niet overeenstemmende begrippen, inhouden en gevolgen, dat enkel nog de wetgever, en misschien een zeer geïnspireerd Arbitragehof, een behoorlijke uitweg kan aangeven.

I. BIS

4. *Specifiek of algemeen?* De klassieke stelling houdt in dat het *non bis in idem*-beginsel specifiek van toepassing is op sancties van dezelfde aard en binnen dezelfde rechtsorde (dus strafrechtelijke sancties,⁹ tuchtsancties¹⁰ of administratieve sancties¹¹ onderling), maar niet meer algemeen

⁹ C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht en strafprocesrecht*, Antwerpen, Maklu, 1998, 597.

¹⁰ Zie bv. R.v.St., Thomsin, nr. 38.980, 13 maart 1992.

¹¹ Zie, impliciet en *a contrario*, Cass. 22 oktober 1990, *R.W.* 1990-91, 1300 en Cass. 18 september 1995, *J.T.T.* 1996, 121. Over de vele toepassingsvragen die hierdoor in de werkloosheidsreglementering worden gesteld, zie L. VAN ROMPAEY, A. UYTENHOVE en D. SIMOENS, *Sancties in de werkloosheid. Bestrijding van sociale fraude door de artikelen 153 tot 159 Werkloosheidsbesluit*, Gent, Mys & Breesch, 1999, 116-129, en verder J.-M. GENICOT en A. SIMON, «Aspects répressifs dans la réglementation du chômage», in M. DUMONT (red.), *Le droit pénal social et les contrats de travail spéciaux*, Brussel, Larcier, 1997, 209-210; P. PALSTERMAN,

over deze grenzen heen (bv. strafrechtelijke en administratieve of tuchtsancties).¹²

Deze stelling is het laatste decennium op de helling komen te staan voor de administratieve sancties met een strafkarakter in de zin van art. 6 E.V.R.M. en art. 14, 7°, I.V.B.P.R. Wegens de eenheid van het (autonome) strafbegrip van deze bepalingen, wordt verdedigd dat de waarborgen die in beide bepalingen zijn opgenomen voor strafzaken en meer algemeen de algemene strafrechtsbeginselen, ook toepassing moeten vinden op administratieve sanctieprocedures met een strafkarakter. Deze waarborgen omvatten ook het *non bis in idem*-beginsel; over de manier waarop dit beginsel moet worden toegepast, bestaat echter discussie (zie verder, vnl. onder «III. Non»).

5. *Het strafbegrip*. In elk geval hangt de toepasselijkheid van het *non bis in idem*-beginsel in de hypothese van een «gemengde» bestraffing (administratieve en strafsancties), voor een belangrijk deel af van de kwalificatie van een administratieve sanctie als *straf* in de zin van verdragsrechtelijke bepalingen (voornamelijk art. 6 E.V.R.M. en art. 14, 7°, I.V.B.P.R.) en van algemene strafrechtsbeginselen. Wat dit betreft, is de Belgische rechtspraak al een heel eind gevorderd. Algemeen wordt nu aanvaard dat (minstens bepaalde) administratieve sancties een strafkarakter kunnen hebben,¹³ al moeten de grenzen van het begrip nog worden gepreciseerd.¹⁴

De Arbeidsrechtbank te Hasselt wijst er in zijn vonnis van 2 mei 2001 terecht op dat het *non bis in idem*-beginsel niet kan worden ingeroepen tegen het samen opleggen van een straf en andersoortige maatregelen, zoals een terugvordering van onrechtmatig genoten uitkeringen;¹⁵ een uitsluiting omdat niet is voldaan aan de (objectieve) toekenningsvoorwaarden van het recht op uitkeringen (nl. zonder arbeid zijn).¹⁶

«L'application de l'adage *non bis in idem* en matière de sécurité sociale et particulièrement d'assurance-chômage», *Soc. Kron.* 1990, 317-321.

¹² H.D. BOSLY, *Les sanctions en droit pénal social belge*, Gent/Leuven, Story-Scientia, 1979, 275. Zie bv. R.v.St., Stultjens, nr. 33.465, 28 november 1989.

¹³ Zie voor een overzicht J. PUT, *Administratieve sancties in het sociaizekerheidsrecht*, Brugge, die Keure, 1998, 139-178; recenter ook nog L. DE GEYTER, «De controle van de civiele rechter op de opgelegde administratieve geldboeten», *T.B.P.* 2001, 6-10.

¹⁴ Zie bv. Cass. 25 mei 1999, *Arr. Cass.* 1999, nr. 307 en *R.W.* 2000-01 (verkort), 25, waarin de criteria worden opgesomd om uit te maken of een administratieve sanctie een strafkarakter heeft.

¹⁵ Zie ook Arbh. Antwerpen 3 november 1995, *Soc. Kron.* 1997, 306.

¹⁶ Zie ook de discussie over de toepassing van *non bis in idem* op de cumulatie van de sancties wegens vrijwillige werkloosheid enerzijds en onbeschikbaarheid voor de arbeidsmarkt anderzijds (bv. Arbh. Luik 31 maart 1999, *J.L.M.B.* 1999, 1579). Het Hof van Cassatie kwalificeert de uitsluiting wegens onbeschikbaarheid voor de arbeidsmarkt als toekenningsvoorwaarde en niet als sanctie, zodat het algemeen rechtsbeginsel *non bis in idem* daarvoor niet geldt (Cass. 13 februari 1995, *Soc. Kron.* 1996, 47, met noten van P. VAN DEN BON en P. PALSTERMAN en Cass. 3 mei 1999, *J.T.T.* 1999, 416 en 483 (samenvatting), noot Ph. GOSSERIES en *Soc. Kron.* 2000 (samenvatting), noot M. PALUMBO en P. KALLAI). Wij zouden eerder erop wijzen dat, indien correct toegepast, de feiten waarvoor de beide sancties worden opgelegd verschillen, zodat de toepassingsvoorwaarden voor het *non bis in idem*-beginsel niet vervuld zijn

Het Arbitragehof heeft in deze zin ook geoordeeld dat niet tweemaal wordt gestraft indien een ordemaatregel wordt gevolgd door een ontslag van ambtswege¹⁷ (zie ook verder nr. 14).

II. IN IDEM

6. *Eenzelfde...* Een van de moeilijkste vragen die moet worden opgelost bij de toepassing van het *non bis in idem*-beginsel, is die naar wat precies wordt bedoeld met «hetzelfde» / «idem». Moeten de vervolgingen betrekking hebben op hetzelfde «feit», dezelfde «inbreuk», hetzelfde «misdrijf», dezelfde «straf», of misschien op meer dan een van deze elementen?

A. Het Belgische standpunt

7. *Brede toepassing: eenzelfde feit*. Voor een correcte toepassing van het *non bis in idem*-beginsel moet worden vastgesteld dat zowel de strafrechtelijke als de administratieve vervolging betrekking heeft op *hetzelfde feit*. Met «feit» wordt bedoeld de menselijke gedraging waarvoor een vervolging wordt ingesteld en eventueel een veroordeling wordt uitgesproken; het is een gebeurtenis, een geheel van concrete gegevens, van omstandigheden die zowel tot een bepaalde persoon als tot hun oorzaak kunnen worden teruggebracht.¹⁸ Hiertegenover staat de kwalificatie van dat feit, dit is de band die men legt tussen het feit van de tenlastelegging en de wet, de aanwijzing van de misdrijffiguur waarvan men meent dat zij op het gepleegde feit past.¹⁹

Zo luidt art. 360 Sv., dat een gedeeltelijke vertaling is van het *non bis in idem*-beginsel in assisenzaken, dat de beschuldigde die door een hof van assisen is vrijgesproken, niet meer kan worden vervolgd *wegens dezelfde feiten, ongeacht de juridische omschrijving ervan*.²⁰ De materiële gedraging, niet de mogelijke juridische kwalificatie(s) ervan, bepaalt

(zie in die zin Arbrb. Hasselt 15 december 1999, *Soc. Kron.* 2000, 610). Vgl. Arbh. Brussel 26 november 1992, *Rechtspr. Soc. R. Brussel-Leuven-Nijvel* 1992, 425 over de toegelaten cumulatie van strafrechtelijke veroordeling en een uitsluiting wegens vrijwillige werkloosheid, omdat volgens het Arbeidshof deze laatste sanctie van een andere aard is en de feiten in de twee gevallen niet dezelfde waren.

¹⁷ Arbitragehof nr. 59/97, 14 oktober 1997, *B.S.* 12 december 1997, eerste uitgave. Zie ook R.v.St., Stultjens, nr. 33.465, 28 november 1989; R.v.St., Van Nuffel, nr. 56.025, 25 oktober 1995; R.v.St., De Clercq, nr. 66.946, 24 juni 1997.

¹⁸ R. DECLERCQ, «Feit en kwalificatie in de strafrechtsbedeling», in *Strafrecht voor rechtspractici*, Leuven, Acco, 1991, 181.

¹⁹ R. DECLERCQ, *l.c.*, 183.

²⁰ De vervanging van art. 360 bij de wet van 26 februari 1981, *B.S.* 11 april 1981, heft de interpretatieve wet van 21 april 1850 op, waarbij art. 360 Sv. als volgt werd uitgelegd: «Hij die wettelijk vrijgesproken is, kan niet meer vervolgd of beschuldigd worden wegens hetzelfde feit zoals het werd omschreven». Dit maakt nog duidelijker dat art. 360 Sv. nu de materiële gedraging bedoelt, en niet de kwalificatie ervan. Deze wijziging kwam er na een geruchtmakende zaak waarbij een notaris die door het Hof van Assisen was vrijgesproken voor moord, nadien door het parket voor de correctionele rechtbank werd vervolgd voor «opzettelijke slagen en verwondingen die de dood hebben veroorzaakt, maar niet met het oogmerk om te doden zijn toegebracht» (met aanneming van verzachtende omstandigheden), en daar aan bestraffing poogde te

dus of een tweede vervolging dezelfde feiten betreft. De feitenrechter oordeelt in beginsel onaantastbaar of de misdrijven waarvan hij kennis neemt door een enkel feit of door afzonderlijke feiten worden opgeleverd.²¹ Als bijvoorbeeld de strafrechter aanneemt dat dronkenschap op een openbare plaats en het besturen van een voertuig op een openbare plaats verschillende feiten zijn, is het *non bis in idem*-beginsel niet geschonden door een veroordeling uit te spreken voor dit tweede misdrijf, nadat een minnelijke schikking was aangegaan betreffende de openbare dronkenschap.²²

8. *Strafzaken*. De cassatierechtspraak in strafzaken is gevestigd in die zin dat voor de beoordeling van de identiteit van het feit de materiële gedraging moet worden onderzocht, doorheen de kwalificatie ervan.²³ Een vervolging voor openbare zedenschennis wordt uitgesloten, wanneer deze werd opgeleverd door dezelfde materiële gedraging als een aanranding waarvoor de betrokkene reeds werd veroordeeld.²⁴ Het Hof van Cassatie heeft bijvoorbeeld uitgesloten dat na een vroegere veroordeling wegens alcoholintoxicatie een persoon opnieuw kan worden vervolgd wegens onopzettelijke slagen en verwondingen, indien de rechter beslist dat de alcoholintoxicatie en de onopzettelijke slagen en verwondingen een enkel strafbaar feit opleveren. Het Hof overwoog daarbij uitdrukkelijk dat een strafbaar feit waarover de strafrechter definitief uitspraak heeft gedaan, niet opnieuw – zij het onder een andere kwalificatie – bij de strafrechter kan worden aanhangig gemaakt.²⁵

Op deze manier wordt het bepaalde van art. 360 Sv., dat enkel betrekking heeft op assisenzaken, uitgebreid tot alle zaken van strafrechtelijk gewijsde. Er is o.i. geen reden om bij het samengaan van administratieve en strafrechtelijke vervolging een andere invulling te geven aan het aanknopingspunt van hetzelfde «feit»: de administratieve sanctie en de strafsancie hebben enkel betrekking op de andere *bestrafing* van een feit, niet op het feit zelf en niet eens (noodzakelijk) op de andere kwalificatie ervan.

9. *Verplichtingen = feiten?* Nochtans moet hier worden gewezen op een cassatiearrest van 18 september 1995,²⁶ dat handelde over zwartwerk door een werkloze. Het Hof beschouwde het niet afleggen van een verklaring en het niet schrappen van het vakje op de controlekaart van de werkloze (twee verplichtingen waaraan moet worden voldaan om een activiteit als werkloze uit te oefenen) als verschillende «feiten». Door voor eenzelfde handeling – de uitoefening

van een bepaalde activiteit – verscheidene verplichtingen op te leggen en dan de niet-nakoming van elke verplichting afzonderlijk strafbaar te stellen, zou de wetgever zodoende de toepassing van het *non bis in idem*-beginsel kunnen vermijden.

Deze uitspraak heeft eigenlijk eerder betrekking op de interpretatie van het begrip «feit», dan op de interpretatie van het begrip «eenzelfde»: verschillende verplichtingen die in een bepaalde situatie gelijktijdig van toepassing zijn en tot verschillende gedragingen nopen (het afleggen van een verklaring, het invullen van een kaart, ...), kunnen als verschillende «feiten» worden beschouwd, ook al hebben zij betrekking op eenzelfde situatie (een activiteit uitoefenen tijdens een periode van werkloosheid). Ook al kan over deze interpretatie worden gediscussieerd, toch heeft het Hof van Cassatie hiermee niet gezegd dat één feitelijke gedraging die – los van administratieve verplichtingen die van toepassing zijn op die gedraging – verschillende misdrijven oplevert, evenmin als «eenzelfde» feit mag worden beschouwd.

10. *Niet het morele element*. Met hetzelfde feit wordt de materiële gedraging op zichzelf bedoeld, zonder rekening te houden met het morele element dat eventueel is vereist om tot bestraffing te kunnen overgaan. Daarom is er wel degelijk sprake van eenzelfde feit in geval van een gedraging die steeds vatbaar is voor een administratieve sanctie, maar slechts strafrechtelijk kan worden vervolgd als er (ook nog) een bedrieglijk oogmerk aanwezig is.²⁸

11. *Eendaadse samenloop*. Er is enkel sprake van mogelijke toepassing van het *non bis in idem*-beginsel bij (gelijktijdige of opeenvolgende) vervolgingen voor hetzelfde misdrijf (bv. vervolging voor een diefstal waarvoor de betrokkene reeds is veroordeeld) of bij «eendaadse (of ideële) samenloop», wanneer dus eenzelfde feit onder de omschrijving van verscheidene misdrijven valt (zoals art. 65 Sw. het uitdrukt), d.w.z. wanneer eenzelfde materiële gedraging of materiële inbreuk met verschillende straffen wordt bedreigd. Dit komt neer op een samenloop van strafrechtelijke incriminaties bij eenheid van gedraging. Overeenkomstig art. 65 Sw. wordt bij eendaadse samenloop enkel de zwaarste straf opgelegd (behoudens, zo stelt het Arbitragehof,²⁹ bij een door de wetgever zelf gewenste afwijking hierop). Op zich is art. 65 Sw. enkel van toepassing op (klassieke, internrechtelijke) strafsancies,³⁰ maar door toepassing van het *non bis in idem*-beginsel zou eenzelfde resultaat kunnen worden be-

ontsnappen door de moord alsnog te bekennen (zie Cass. 29 januari 1980, *R.W.* 1979-1980, 1983, met conclusie van procureur-generaal E. KRINGS).

²¹ R. DECLERCQ, *l.c.*, 185; L. DUPONT en R. VERSTRAETEN, *Handboek Belgisch Strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 486-488, nrs. 889-890.

²² Cass. 25 november 1987, *Rev. dr. pén.* 1988, 219.

²³ Vgl. met de gelijklopende interpretatie van de Raad van State wat de toepassing van het *non bis in idem*-beginsel in tuchtzaken betreft: R.v.St., Thomsin, nr. 38.980, 13 maart 1992.

²⁴ R. VERSTRAETEN, *Handboek strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 1999, 128.

²⁵ Cass. 19 februari 1991, *Arr. Cass.* 1990-91, 667 (in dezelfde zin Cass. 18 oktober 1977, *Arr. Cass.* 1978, 218, m.b.t. een overtreding van het Wegverkeersreglement en onopzettelijke slagen en verwondingen).

²⁶ Cass. 18 september 1995, *J.T.T.* 1996, 121.

²⁷ In dezelfde zin: Arbrb. Hasselt 1 december 1999, AR 97/4470, onuitgegeven, samenvatting in <http://www.cass.be/juris/jurn.htm>. *Contra*: Arbh. Luik 2 oktober 1992, *Soc. Kron.* 1994 (samenvatting), 475; Arbrb. Hasselt 22 december 1999, AR 98/4211, onuitg., sam. in <http://www.cass.be/juris/jurn.htm>; P. PALSTERMAN, *o.c.*, *Soc. Kron.* 1990, 320.

²⁸ Corr. Hasselt 19 maart 1999, *R.W.* 1999-2000, 649; *contra*: Arbrb. Tongeren 10 april 2000, AR 98/3542, onuitgegeven, in <http://www.cass.be/juris/jurn.htm>). Zie evenwel verder nr. 17: verschillende constitutieve elementen, zoals de vereiste schuldvorm leveren wel verschillende *misdrijven* op (E.H.R.M. 14 september 1999, *Ponsetti t/ Frankrijk*, *R.U.D.H.* 1999, 434). Dit heeft echter geen betrekking op de *feiten*, enkel op de inbreuken.

²⁹ Arbitragehof nr. 77/2001, 7 juni 2001, *B.S.* 25 september 2001, tweede uitgave, rechtsoverwegingen, B.15 tot B.20, waarin werd aanvaard dat de bijkomende straf bij de minst zware straf samen met de zwaarste straf mocht worden opgelegd. Zie eveneens het gelijkluidende arrest van Arbitragehof nr. 80/2001, 13 juni 2001, *J.L.M.B.* 2001, 1552, met noot O. MICHIELS.

reikt bij eendaadse samenloop waarbij de straffen respectievelijke administratieve sancties en strafrechtelijke sancties zijn. Onder III komt aan bod of en hoe dit resultaat wordt bereikt (zie nrs. 24-38).

12. *Meerdaadse samenloop*. Hiertegenover staat *meerdaadse (of materiële) samenloop*, wanneer afzonderlijke feiten in hoofde van één persoon verscheidene misdrijven opleveren. Hierop kan het *non bis in idem*-beginsel niet worden toegepast, aangezien het niet om «hetzelfde feit» gaat, maar om een geheel of opeenvolging van feiten. Voor de bestraffing hiervan kan wel een regeling van beperkte cumulatie of opslorping worden uitgewerkt (zie art. 58-64 Sw.), maar deze geldt dan enkel voor het in de regeling zelf aangeduide toepassingsveld (de internrechtelijke strafsancties), en kan niet bij wijze van algemeen (straf)rechtsbeginsel worden toegepast op alle maatregelen met een strafkarakter.³¹

13. *Voortgezette misdrijven*. Hetzelfde geldt voor de *voortgezette of collectieve misdrijven* die, hoewel bestaande uit feiten van respectievelijk dezelfde of verschillende aard die elk afzonderlijk beschouwd strafbaar zijn, geacht worden slechts een enkel misdrijf uit te maken, wegens de eenheid van (misdadig) opzet. De door de jurisprudentie ontwikkelde en sinds de wet van 11 juli 1994³² in art. 65 Sw. opgenomen gelijkstelling – wat de straftoemeting betreft – van voortgezette misdrijven met eendaadse samenloop, verhindert niet dat het *non bis in idem*-beginsel niet kan worden ingeroepen, omdat er geen eenheid van materiële inbreuk is. De regeling inzake voortgezette misdrijven in art. 65 Sw. (uitspraak van enkel de zwaarste straf bij gelijktijdige berechting en van ten hoogste de zwaarste straf bij niet-gelijktijdige berechting) geldt bijgevolg in beginsel alleen voor het eigenlijke strafrecht (naar Belgisch recht).³³

Daarom kunnen enige vragen worden gesteld bij de loutere toepassing, naar analogie, van art. 65 Sw. op de sociaalrechtelijke administratieve geldboeten.³⁴ Daarom ook is de bepaling van de strafmaat door de Correctionele Rechtbank te Tongeren in een zaak van milieustrafrecht³⁵ o.i. niet correct: de Rechtbank beschouwde twee misdrijven, wegens eenheid van opzet, als een collectief misdrijf, hield vervolgens rekening met de reeds betaalde administratieve geldboete voor het tweede misdrijf (waarvoor hij net voordien de strafvordering vervallen had verklaard wegens het *non bis in idem*-beginsel – zie verder) en verklaarde dat de betaalde geldboete een voldoende bestraffing vormde voor de beide feiten samen. Door zo te handelen stapte de rechtbank over de vervallenverklaring van de strafvordering heen

en betreft hij de administratieve bestraffing in de straf-toemeting overeenkomstig art. 65, tweede lid Sw.

Het invoeren, naar analogie, van art. 65 Sw. voor de administratieve bestraffing kan maar indien wordt vastgesteld dat de niet-toepassing ervan strijdig zou zijn met het niet-discriminatiebeginsel van art. 10 en 11 Grondwet, zodat de rechtbank hierover een prejudiciële vraag aan het Arbitragehof had moeten stellen (zie ook nr. 22, 3°), of indien men de wijze van straftoemeting bij voortgezette of collectieve misdrijven, zoals nu geregeld in art. 65 Sw., zou beschouwen als een werkelijk algemeen strafrechtsbeginsel, wat op het eerste gezicht niet erg aannemelijk lijkt.³⁶

14. *Bijkomende straffen*. Het *non bis in idem*-beginsel is bovendien niet van toepassing op het door de strafrechter samen opleggen van een hoofdstraf en *bijkomende straffen* (bv. de bekendmaking van de uitspraak, de afzetting, de ontzetting, de geldboete die samen met een vrijheidsstraf worden opgelegd, de bijzondere verbeurdverklaring, verval van het recht op sturen en het beroepsverbod of de bedrijfssluiting), noch op het samen opleggen van een straf- en een *beveiligingsmaatregel* (bv. de onmiddellijke intrekking van het rijbewijs als tijdelijke veiligheidsmaatregel).³⁷ Terloops: een administratieve sanctie kan niet als een bijkomende straf worden beschouwd. Deze laatste kan enkel samen met een hoofdstraf worden opgelegd, terwijl administratieve sancties uiteraard wel zelfstandig kunnen worden opgelegd.

15. *Regeling wenselijk*. Dat de strafrechtelijke oplossingen uitgewerkt voor meerdaadse samenloop en voortgezette misdrijven niet zonder meer toepasbaar zijn op administratieve sancties, belet niet dat het naar toekomstig recht wenselijk zou zijn om, ook wat administratieve sancties betreft, een regeling uit te tekenen voor de gevolgen van al deze gevallen van samenloop, zowel intern van administratieve sancties als extern met strafrechtelijke sancties.

B. Het standpunt van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens

16. *Smalle toepassing: eenzelfde inbreuk*. Het arrest Oliveira van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens van 30 juli 1998 onderzoekt de mogelijke schending van art. 4 Zevende Protocol bij het E.V.R.M., in een geval waarbij in twee verschillende procedures boeten worden opgelegd voor eenzelfde verkeersongeval, de ene wegens een gebrek aan stuurcontrole door onaangepaste snelheid en de andere wegens de fysieke verwondingen door onachtzaamheid.³⁸ Het Hof Mensenrechten overweegt (§ 26): «Il s'agit là d'un cas typique de concours idéal d'infractions, caractérisé par la circonstance qu'un fait pénal se décompose en deux infractions distinctes (...). Il n'y a là rien qui contrevienne à l'article 4 du Protocole 7, dès lors que celui-ci prohibe de

³⁰ L. VAN ROMPAEY, A. UYTENHOVE en D. SIMOENS, o.c., 117-118.

³¹ In die zin ook P. PALSTERMAN, o.c., Soc. Kron. 1990, 320-321.

³² B.S. 21 juli 1994.

³³ Zie evenwel P. PALSTERMAN, o.c., Soc. Kron. 1990, 320, die pleit voor de toepassing van de niet-cumulatie van administratieve sancties voor voortgezette misdrijven (bv. slechts een sanctie voor dagenlang zwartwerk van een werkloze die telkens nagelaten heeft het overeenstemmende vakje van zijn controlekaart te schrappen, en niet één sanctie per dag).

³⁴ Arbh. Gent 13 december 2000, A.J.T. 2001-02, 131, met noot W. GEKIERE en J. PUT.

³⁵ Corr. Tongeren 19 januari 2001, Limb. Rechtsl. 2001, 163.

³⁶ Zie P. ARNOU, «Over de inhoud van de dagvaarding, de datering van het misdrijf en de toepassing van art. 65, tweede lid, Sw.» (noot onder Gent 30 november 1998), R.W. 2000-01, 777; M.-A. BEERNAERT, «Le nouvel article 65 du Code pénal», Rev. dr. pén. 1996, 683-684.

³⁷ Zie Arbitragehof nr. 105/2001, 13 juli 2001, B.S. 30 oktober 2001, eerste uitgave, rechtsoverweging, B.3.

³⁸ E.H.R.M. 30 juli 1998, Oliveira, Rev. trim. D.H. 1999, 619, met noot H. MOCK.

juger deux fois une même infraction, alors que dans le concours idéal d'infractions, un même fait pénal s'analyse en deux infractions distinctes.» Waarna het Hof vervolgt dat een behoorlijke rechtsbedeling beter gebaat is bij de gezamenlijke vervolging, in één procedure door één rechtbank, van de twee misdrijven (iets wat *in casu* eigenlijk had moeten gebeuren, zo wordt terloops opgemerkt), maar art. 4 Protocol 7 verzet er zich niet tegen dat verschillende rechtbanken kennisnemen van verschillende misdrijven, ook al zijn dit elementen van eenzelfde strafbaar feit; hier is dit nog minder bezwaarlijk, omdat de lichtste straf werd opgeslorpt door de zwaarste.

Hoewel het Hof zelf (§ 28) van oordeel is dat deze zaak zich onderscheidt van het arrest Gradinger van 23 oktober 1995,³⁹ moet toch worden vastgesteld dat de hierboven geciteerde zinsnede onverenigbaar is met de volgende passage (§ 55) uit het arrest Gradinger: «La Cour n'ignore pas que les dispositions en cause se distinguent non seulement sur le plan de l'appellation des infractions mais aussi sur celui, plus fondamental, de leur nature et de leur but. (...) Néanmoins, les deux décisions litigieuses se fondent sur le même comportement.» De eenheid van inbreuk wordt hier dus niet beoordeeld op basis van de eenheid van juridische kwalificatie, maar van de eenheid van materiële gedraging («comportement»). In een noot onder het arrest Oliveira verdedigt Mock op een aannemelijke wijze dat de formulering door het Hof in de zaak Gradinger ongelukkig – laat ons maar zeggen: verkeerd – was en voornamelijk werd ingegeven door het feit dat in de twee procedures één bepaald element (de graad van alcoholintoxicatie) op een verschillende manier werd geïnterpreteerd door twee instanties; het is wel degelijk de zienswijze in de zaak Oliveira die het Hof zich eigen wenst te maken.⁴⁰

17. *Constitutieve elementen.* Duidelijkheid in die zin is er alvast gekomen in het arrest Ponsetti van 14 september 1999,⁴¹ waarin de verzoeker de schending van het *non bis in idem*-beginsel inriep, omdat hem eerst een fiscale boete werd opgelegd door de administratie en vervolgens een strafrechtelijke boete door de rechter, voor dezelfde feiten (verzuim van aangifte inzake inkomstenbelastingen binnen de voorgeschreven termijnen). Het Hof Mensenrechten verwerpt (unaniem) kortweg deze stelling door erop te wijzen dat voor de strafboete het verzuim «opzettelijk» (volontairement) moet zijn, terwijl voor de administratieve boete het loutere verzuim volstaat. Dus: beide bepalingen «n'ont pas trait à la même infraction, de sorte qu'aucune question ne saurait se poser en l'espèce sous l'angle de l'article 4 du Protocole n° 7.» (§ 5). Uit deze uitspraak kan worden afgeleid dat zodra de constitutieve elementen van een misdrijf verschillen, er geen sprake meer is van eenzelfde «infraction» (inbreuk). Dit is met name op het gebied van de sancties in de werkloosheidsreglementering, waarop beide verder opgenomen Hasseltse vonnissen betrekking hadden, zeer relevant: art. 175, 1°, e) Werkloosheidsbesluit stelt een strafsanctie in voor de werkloze bedoeld in art. 153 tot 155 van

dit besluit (waarin de administratieve sancties beschreven staan), *die gehandeld heeft met bedrieglijk inzicht*. Daarom zijn deze administratieve en strafrechtelijke sancties niet als «idem» te beschouwen in de interpretatie van het Hof Mensenrechten omdat zij verschillende «inbreuken» bestraffen (zie echter de conclusie in nrs. 21-23 wat de Belgische invulling van het *non bis in idem*-beginsel betreft).

Het Hof wijst er vervolgens nog op dat uit art. 6 E.V.R.M., of uit welke andere bepaling van het E.V.R.M. ook, expliciet noch impliciet een *non bis in idem*-beginsel kan worden afgeleid: dat beginsel is enkel vastgelegd in art. 4 Protocol 7 (arrest Ponsetti, § 6).

18. *Enkel verschil in straf: quid?* Belangrijk is dat in de arresten Oliveira en Ponsetti de niet-toepasselijkheid van art. 4 Protocol 7 telkens wordt afgeleid uit het feit dat het gaat om verschillende inbreuken, en dus niet uit het feit dat de ene vervolging strafrechtelijk (in de enge zin) en de andere administratief van aard is. Met andere woorden: deze arresten gaan over het onderdeel «idem» van het beginsel, niet over wat verder wordt behandeld bij het onderdeel «non» (zie nr. 33). De vraag is wat het Hof zou beslissen indien op eenzelfde «inbreuk» zowel een strafrechtelijke als een administratieve sanctie (met strafkarakter) zou staan en deze achtereenvolgens zouden worden opgelegd. Indien de constitutieve elementen van beide inbreuken werkelijk zouden overeenstemmen (en er bijvoorbeeld ook geen verschil is in het vereiste morele element), kan o.i. op basis van deze rechtspraak de toepasselijkheid van het beginsel niet worden uitgesloten: er is dan wel degelijk sprake van eenzelfde «infraction», aangezien enkel en alleen de straf en niet het misdrijf op zichzelf verschilt. Het misdrijf bestaat uit een materieel en een moreel element (gedraging en schuld), of – in de meer verfijnde definitie van Dupont – in de gedraging die onder de delictsomschrijving valt, de wederrechtelijkheid daarvan, de verwijtbaarheid (schuld) en de strafwaardigheid.⁴² In elk geval behoort de straf op zichzelf niet tot het misdrijf, maar is dit precies een potentieel gevolg van het plegen van een misdrijf.

Op basis hiervan zou daarom het *non bis in idem*-beginsel van art. 4 Protocol 7 (en eventueel art. 14, 7°, I.V.B.P.R.) wél van toepassing zijn op strafsancities en administratieve sancties met een strafkarakter die een identiek misdrijf bestraffen. Er is geen indicatie voorhanden dat het Hof Mensenrechten wat dit betreft het autonome strafbegrip in het E.V.R.M., dat ook administratieve sancties kan insluiten, zou differentiëren.

19. *Verskillende beoordelingen of straffen.* Het Zwitserse Federale Hof heeft in een arrest van 23 juni 1999 misschien nog een goede aanvulling geformuleerd bij de zaak Oliveira. Volgens het Hof onderstelt de toepassing van het *non bis in idem*-beginsel dat de rechter die is geadieerd in de eerste procedure, de mogelijkheid heeft gehad de aanhangige feiten te onderzoeken met betrekking tot alle pertinente aspecten. Dit is niet het geval als de eerste (rechterlijke of bestuurlijke) overheid slechts een beperkte bevoegdheid had om de zaak te beoordelen of niet de bevoegdheid heeft om bepaalde maatregelen uit te spreken (bv. alleen de alcoholintoxicatie, niet het veroorzaakte ongeval; of enkel bevoegd om een boete op te leggen, niet de intrekking van het rijbewijs).⁴³

³⁹ E.H.R.M., 23 oktober 1995, Gradinger, *Série A*, nr. 328-C.

⁴⁰ H. Mock, «Une clarification bienvenue de la portée du principe «*ne bis in idem*» au sens de l'article 4 du Protocole n° 7», *Rev. trim. D.H.* 1999, 623-636.

⁴¹ E.H.R.M. 14 september 1999, Ponsetti t/ Frankrijk, *R.U.D.H.* 1999, 434.

⁴² L. DUPONT, *Beginselen van strafrecht*, Leuven, Acco, 1997, 80-81.

Dit is een soort van derde visie, waarbij «*idem*» niet slaat op feiten, noch op misdrijven, maar op beoordelingen of straffen. Alleen opeenvolgende procedures die betrekking hebben op gelijke feiten, eventueel gelijke misdrijven, en die kunnen leiden tot gelijke straffen, worden afgewezen als strijdig met *non bis in idem*. Voor zover het gaat om de beoordeling van de zaak, zal deze visie grotendeels samen vallen met de tweede visie (van het Hof Mensenrechten): bijna steeds zal een beperkte beoordelingsbevoegdheid inhouden dat men de feiten slechts onder een bepaalde kwalificatie mag beschouwen (bv. openbare dronkenschap), en niet onder een andere kwalificatie (bv. onopzettelijke slagen en verwondingen). Voor zover het gaat om de bestraffing, is dit evenwel een andere visie die niet compatibel is met die van het Hof Mensenrechten, want de straf maakt geen deel uit van de inbreuk of het misdrijf (zie nr. 18).

C. Beoordeling

20. *Diverse nationale oplossingen.* De zienswijze die in het arrest Oliveira wordt gevolgd, is wel erg ruim geformuleerd. Zij maakt het mogelijk – ook al is dat meer dan waarschijnlijk niet de bedoeling van het Hof geweest – een persoon telkens opnieuw bloot te stellen aan strafvervolgingen, door steeds een nieuwe kwalificatie van de feiten te hanteren en zo een andere bepaling toepasselijk te maken. Lukt een vervolging voor opzettelijke doodslag niet (of zelfs als deze wel zou lukken!), dan kan daarna diefstal met geweld worden geprobeerd, of vernieling van bouwwerken, braak van afsluitingen, bedrieglijk namaken van sleutels of woningschennis, of – waarom niet – nachtlawaai. Dit is een situatie die niet toelaatbaar kan worden geacht. Het Hof heeft overigens niet geoordeeld dat zulks mogelijk is, het heeft enkel overwogen dat art. 4 Protocol 7 zich hiertegen niet verzet. Andere beginselen betreffende behoorlijke rechtsbedeling,⁴³ gelijke behandeling en evenredigheid van inbreuk en straf, kunnen zich hiertegen wel verzetten.⁴⁵ Allicht

⁴³ Vgl. met de – niet al te duidelijk omliggende – cassatierechtspraak volgens welke een rechterlijke uitspraak het feit onder al zijn mogelijke kwalificaties dekt, op voorwaarde dat de rechter de andere kwalificaties binnen zijn bereik heeft. Zo kan een rechter, op vervolging van de procureur des Konings voor een gemeenrechtelijk misdrijf, niet rekwilificeren naar een fiscaalrechtelijk misdrijf dat uitsluitend door de minister van Financiën kan worden vervolgd, al werd dit later genuanceerd: het is voor de tweede vervolging niet verboden een fiscale geldboete uit te spreken. In een ander arrest heeft het Hof van Cassatie echter geoordeeld dat een gemeenrechtelijke vervolging ontoelaatbaar is na een eerdere veroordeling op vordering van de minister van Financiën voor hetzelfde feit (zie hierover R. DECLERCQ, o.c., *Strafrecht voor rechtspractici*, 184-185). Deze rechtspraak is dus niet erg duidelijk, dateert grotendeels van de jaren 1950 en werd ook ingegeven door het feit dat tot de wet van 8 augustus 1980 de fiscale strafvordering door de administratie werd uitgeoefend (zie hierover M. ROZIE, «De medewerking van belastingsambtenaren aan het fiscaalstrafrechtelijk onderzoek», in M. ROZIE (red.), *Fiscaal strafrecht en strafprocesrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1996, 43-53).

⁴⁴ Aldus H. MOCK, o.c., *Rev. trim. D.H.* 1999, 634-636.

⁴⁵ C. VAN DEN WYNGAERT en G. STESENS (o.c., *I.C.L.Q.* 1999, 793-794) pleiten voor een bredere toepassing van het *Anrechnungsprinzip*, een praktijk die al in verschillende landen bestaat en wat België betreft bijvoorbeeld is neergelegd in art. 13, tweede lid Voorafgaande Titel Sv., wat betreft de toerekening van vrijheidsstraffen in het buitenland ondergaan voor hetzelfde misdrijf.

moet de stellingname van het Hof worden gezien als het laten van ruimte voor nationale oplossingen met betrekking tot dit probleem, omdat blijkt dat er allesbehalve eensgezindheid bestaat omtrent het antwoord op de vraag of de eenheid van het materiële feit of gedrag, dan wel de eenheid van de juridische kwalificatie doorslaggevend is om al dan niet te spreken van «eenzelfde inbreuk».⁴⁶

Daarmee vermijdt het Hof de bezwaren die werden ingeroepen tegen een «brede» werking van *non bis in idem*, waarbij met «*idem*» de feiten zouden worden bedoeld:

– ontoelaatbaarheid van het instellen van verschillende procedures ter berechting van verscheidene misdrijven, indien om objectieve redenen of met de zorg voor een snelle rechtsbedeling het gewenst zou zijn om de diverse gevolgen van eenzelfde strafbaar feit niet gezamenlijk te beoordelen.⁴⁷ Hiermee wordt bedoeld dat het onmogelijk zou worden voor één daad een administratieve en gerechtelijke procedure los van elkaar in te stellen, terwijl het wenselijk wordt geacht bijvoorbeeld een snelle administratieve reactie te laten volgen op de daad (bv. intrekken van rijbewijs, later kan dan slagen en verwondingen worden bekeken);

– het onrechtvaardige gevolg dat vervolgingen vervallen moeten worden verklaard omdat een persoon reeds vervolgd is geworden voor dezelfde feiten, ook al waren de tenlasteleggingen minder zwaar (er «goedkoop vanaf komen» dus).⁴⁸ Allicht is het dit gevoel dat maakt dat in een aantal gevallen het *non bis in idem*-beginsel wordt afgewezen, aangezien dubbele vervolgingen precies vaak in de zwaarste gevallen worden ingesteld.

Deze bezwaren zijn terecht, maar toch mogen zij niet leiden tot een ongebreidelde mogelijkheid van opeenvolgende procedures of versnippering van de afhandeling van een inbreuk. De uitdaging voor de wetgever is net om een behoorlijk en efficiënt handhavingssysteem uit te werken, zonder dat het nodig is al te veel een beroep te doen op verschillende, niet (steeds) op elkaar afgestemde procedures. Daarbij hoort het differentiëren van procedures naargelang van de ernst van de inbreuk en het uitwerken van een voorrangs- of *una via*-regeling.

21. *Belgische invulling.* Zonder te willen overgaan tot een exegese van de bewoordingen van art. 4 Protocol 7 (waarin «*infraction*» / «*offense*» wordt gehanteerd, en niet een neutralere term als «*faits*», zoals in art. 360 Sv.)⁴⁹ en van de arresten van het Hof Mensenrechten, kan minstens worden gesteld dat de zienswijze van deze arresten niet die is welke in de Belgische wetgeving en rechtspraak wordt aangehan-

⁴⁶ Zie de *dissenting opinion* van rechter Repik bij het arrest Oliveira; H. MOCK, ««*Ne bis in idem*»: un post-scriptum à l'occasion d'un arrêt du Tribunal fédéral suisse» (noot onder Trib. féd. suisse 23 juni 1999), *Rev. trim. D.H.* 2000, 319. Over deze verscheidenheid, zie ook C. VAN DEN WYNGAERT en G. STESENS, o.c., *I.C.L.Q.* 1999, 789-794.

⁴⁷ H. MOCK, o.c., *Rev. trim. D.H.* 1999, 634-636.

⁴⁸ C. VAN DEN WYNGAERT en G. STESENS, o.c., *I.C.L.Q.* 1999, 791.

⁴⁹ Zou de betwistbare vertaling voor zowel art. 4 Protocol 7 als art. 14, 7°, I.V.B.P.R. van «*infraction*» – nl. «strafbaar feit» en niet «inbreuk» (of «overtreding») – niet mee aan de grondslag liggen van de in de Nederlandstalige literatuur verdedigde «brede» invulling van het in deze bepalingen geformuleerde *non bis in idem* beginsel? Over deze terminologische verwarring, zie ook C. VAN DEN WYNGAERT en G. STESENS, o.c., *I.C.L.Q.* 1999, 790-791.

gen voor wat de interne rechtsorde betreft.⁵⁰ Zij strookt niet met de tekst van art. 360 Sv. (zie nr. 7) en met de constante cassatierechtspraak in strafzaken die voor de beoordeling van de identiteit van het feit de materiële gedraging onderzoekt, doorheen de kwalificatie ervan (zie nr. 8).

Daartegen bestaat op zichzelf geen bezwaar: het in de verdragsrechtelijke bepalingen vastgelegde en aldus beperkend geïnterpreteerde *non bis in idem*-beginsel, belet niet dat in België het beginsel breder wordt geïnterpreteerd, indien dit – zoals het geval is – de rechtsbescherming voor de betrokkene verstevigt.⁵¹

Bovendien is zeer terecht gesteld dat, indien blijkt dat bepaalde normen een verschillende invulling krijgen op internationaal en intern vlak, de rechter moet komen tot een combinatie van normen en een conforme («verzoenende») interpretatie, met het oog op de behoorlijke rechtsbedeling of om aan een geschil de billijkste oplossing te geven.⁵²

22. *Strafrechtsbeginselen*. Conclusie is wel dat niet art. 14, 7°, I.V.B.P.R., noch enige bepaling van het E.V.R.M. kan worden ingeroepen als wettelijke basis om de cumulatie van straf- en administratieve vervolging af te wijzen in de gevallen waarin de inbreuken die aanleiding geven tot deze vervolgingen, verschillende constitutieve elementen bevatten. Is hiervoor dan een andere juridische basis te vinden?

In het algemeen zijn er drie wegen om «strafrechtsbeginselen» toe te passen op administratieve sancties en sanctieprocedures:

1° door de gelijkstelling met een straf in de zin van art. 6 E.V.R.M. en art. 14 I.V.B.P.R. worden de rechtsbeschermingsbeginselen van toepassing die zijn opgenomen in de betrokken bepalingen;

2° via dezelfde gelijkstelling kan worden verdedigd dat de niet in die artikelen opgenomen *algemene strafrechtsbeginselen* toch van toepassing zijn, voor zover zij moeten worden beschouwd als algemene beginselen van strafrecht (zoals het beginsel van het persoonlijke karakter van de straffen)⁵³;

3° ook als een bepaalde regeling geen algemeen beginsel van strafrecht is, noch werd opgenomen in de hierboven be-

doelde artikelen, dan nog kan worden onderzocht of het *niet-discriminatiebeginsel* van art. 10 en 11 Grondwet niet gebiedt dat aan degenen die een administratieve sanctie opgelegd krijgen, dezelfde garanties worden verleend als aan degenen die strafrechtelijk worden vervolgd. Het Arbitragehof heeft deze toetsing vooralsnog enkel uitgevoerd voor zover de ene of de andere procedure mogelijk is voor eenzelfde inbreuk (Wet Administratieve Geldboeten) en niet door administratief vervolgd tot court te vergelijken met strafrechtelijk vervolgd. Het is niet zeker dat het Arbitragehof geneigd zal zijn om deze vergelijking in de toekomst te ontwikkelen, los van de vraag of het om vergelijkbare categorieën gaat, aangezien in de huidige rechtspraak het Hof al ruimte laat voor het verloop van verschillende procedures volgens andere beginselen, voor zover in hun geheel genomen er een vergelijkbare mate aan rechtsbescherming bestaat⁵⁴ of voor zover hiermee geen onredelijke beperking gepaard gaat van de rechten van de betrokken partijen.⁵⁵

Zelfs indien geen van deze drie wegen zou leiden tot het besluit dat de strafrechtsbeginselen van toepassing zouden zijn, dan nog blijft het vereiste van evenredigheid tussen inbreuk en sanctie overeind. Bij de beoordeling van deze redelijke band kan – moet – rekening worden gehouden met andere bestraffingen voor dezelfde inbreuk.

23. *Conclusie*. Het bovenstaande houdt in dat het algemeen rechtsbeginsel *non bis in idem* van toepassing is op de cumulatie van administratieve en strafvervolgingen, op voorwaarde dat in de Belgische aanvaarding het beginsel betrekking heeft op «dezelfde feiten» en ook kan slaan op administratieve sancties met strafkarakter. Minstens is het noodzakelijk te aanvaarden dat het *non bis in idem*-beginsel (in de zin van art. 14, 7°, I.V.B.P.R. of als algemeen rechtsbeginsel) – al zou het niet slaan op feiten maar enkel op inbreuken – niet afhangt van de identiteit van de straf (in internrechtelijke zin), zodat het alleszins nog van toepassing is als op een identieke inbreuk zowel administratieve als strafsancities staan.

III. NON

24. *Cumulatieverbod van berechtingen en/of sancties*. Het *non bis in idem*-beginsel belet dat eenzelfde feit een tweede maal wordt vervolgd of gestraft na een eerste definitieve beoordeling (cumulatieverbod van berechtingen) en eventueel ook dat voor eenzelfde feit twee (of meer) gelijksoortige sancties zonder meer volledig worden gecumuleerd (verbod van onbeperkte sanctiecumulatie bij gelijktijdige berechting).⁵⁶ In beide gevallen kan dan nog eens het onderscheid worden gemaakt tussen externe en interne cumulatie, naargelang de vervolgingen en/of sancties tot een

om te kunnen stellen dat de waarden die ten grondslag liggen aan zo'n fundamenteel beginsel niet van toepassing zouden zijn op zulke geldboeten, die een overtreding bestraffen.

⁵⁴ Zie bv. recentelijk Arbitragehof nr. 127/2000, 6 december 2000, B.S. 23 december 2000, eerste uitgave, overweging, B.11.5.

⁵⁵ Zie bv. recentelijk inzake de vergelijking tussen de rechtsmiddelen ter beschikking van de belastingplichtigen in de personenbelasting tegenover die van de belastingplichtigen van andere belastingen: Arbitragehof nr. 123/2001, 10 oktober 2001, B.S. 13 november 2001.

⁵⁰ Wat de gevolgen van buitenlandse vervolgingen betreft, is dit anders: zie art. 13 Voorafgaande Titel Sv. en art. 54-58 Schengen-Uitvoeringsovereenkomst van 14 juni 1985, goedgekeurd door de wet van 18 maart 1993, B.S. 15 oktober 1993.

⁵¹ Vgl. art. 53 E.V.R.M., dat bepaalt dat de verdragsrechtelijke bepalingen niet mogen worden gebruikt ter beperking van rechten of vrijheden die door de wetgeving van de staten verzekerd kunnen worden. Zie ook art. 58 Schengen-Uitvoeringsovereenkomst, goedgekeurd door de wet van 18 maart 1993, B.S. 15 oktober 1993, volgens welk de voorgaande bepalingen geen beletsel vormen voor de toepassing van verdergaande nationale bepalingen inzake de regel *ne bis in idem* in geval van buitenlandse rechterlijke beslissingen. Zie Arbitragehof nr. 33/94, 26 april 1994, B.S. 22 juni 1994: art. 61 E.V.R.M. moet noodzakelijkerwijze in die zin worden geïnterpreteerd dat het de rechten die het interne recht waarborgt, niet beperkt noch eraan afbreuk doet (rechtsoverweging B.8)

⁵² M. HEERS, «Le principe *non bis in idem* devant le juge administratif français. L'application en droit interne d'une garantie procédurale consacrée par les systèmes internationaux de protection des hommes», *Rev. trim. D.H.* 1996, 35-36, 38-39 en 42.

⁵³ Arbitragehof nr. 132/2001, 30 oktober 2001, B.S. 21 december 2001 (ed. 3), rechtsoverweging B.6.2: de (administratieve) geldboeten die de wetgever als administratief heeft gekwalificeerd, vertonen te veel overeenkomsten met de strafsancities *sensu stricto*

verschillend dan wel tot eenzelfde berechtingssysteem behoren.

25. *Concreet, niet abstract cumulatieverbod.* Bij het samengaan van een administratieve en strafrechtelijke bestraffing komt vooral de eerste betekenis van het *non bis in idem*-beginsel aan bod, waarbij de wederzijdse beïnvloeding van het opleggen van een administratieve sanctie enerzijds en een strafvervolgning anderzijds moet worden onderzocht (dus het externe cumulatieverbod van berechtingen). Alleszins kan worden vooropgesteld dat het op zichzelf niet verboden is voor eenzelfde inbreuk *in abstracto* verscheidene straffen te bepalen; het komt evenwel aan de rechter toe om *in concreto* te vermijden dat het *non bis in idem*-beginsel wordt geschonden.⁵⁷

26. *Verscheidenheid van situaties.* Hoe het *non bis in idem*-beginsel precies moet worden toegepast bij het samengaan van twee soorten afhandelingswijzen (administratief en strafrechtelijk), is niet steeds – of meestal niet – zo duidelijk. De mogelijke situaties die zich kunnen voordoen, zijn ook veel verscheidener dan in het klassieke strafrecht, waar een tweede strafvervolgning wordt uitgesloten indien de betrokkene voor hetzelfde feit al is veroordeeld of vrijgesproken. Het gaat dan om twee vervolgingen voor dezelfde rechtscolleges die sancties van dezelfde aard – ook naar internrechtelijke kwalificatie – kunnen opleggen. De zaken liggen echter anders als een administratieve en een strafrechtelijke vervolging tegelijk of na elkaar worden aangevend.

27. *Sterke versus zwakke werking.* Het blijkt dat het verbod van tweede berechting, toegepast op het samengaan van administratieve en strafrechtelijke vervolging, op twee verschillende manieren wordt ingevuld door de rechtspraak.⁵⁸ Meestal wordt geoordeeld dat tijdens de tweede berechting rekening moet worden gehouden met de uitkomst van de eerste berechting (zwakke werking); soms wordt beweerd dat een tweede berechting uitgesloten is wegens een eerdere berechting (sterke werking). Dit komt er

zowat op neer dat «*non*» in de eerste visie wordt begrepen als «niet helemaal» en in de tweede visie als «helemaal niet».

A. Helemaal niet

28. *Sterke werking.* Volgens de Correctionele Rechtbank te Hasselt heeft het *non bis in idem*-beginsel een absoluut cumulatieverbod van punitieve sancties tot gevolg, voor zover zij in opeenvolgende⁵⁹ van elkaar onderscheiden strafvervolgingen worden opgelegd. De wetgever kan wel sancties van uiteenlopende aard (straf- en administratieve sancties) bepalen, op voorwaarde echter dat zij gelijktijdig en dus in één strafvervolgning zouden worden opgelegd.⁶⁰ Als er evenwel sprake is van een voorafgaande bestraffing bij einduitspraak voor eenzelfde feitelijke gedraging, is de strafvordering vervallen. Een strafvordering voor de strafrechter is derhalve onmogelijk als er voor dezelfde inbreuk reeds een definitieve administratieve sanctie is opgelegd.

De Correctionele Rechtbank te Tongeren is recentelijk tot een gelijksoortig besluit gekomen in een zaak van milieustrafrecht. Ook daar beschouwde de rechtbank een deel van de strafvordering vervallen wegens een voorheen voor dezelfde inbreuk opgelegde en volledig betaalde administratieve geldboete met een strafkarakter.⁶¹

29. *Minderheidsopvatting.* De «sterke» werking van het *non bis in idem*-beginsel die in deze uitspraken wordt aangehangen,⁶² lijkt een minderheidsopvatting te zijn (zie nr.

⁵⁹ De vraag is wat precies wordt bedoeld met «opeenvolgend»? Moet de tweede vervolging begonnen zijn nadat de eerste volledig is afgelopen? Of is het voldoende dat er een eerste einduitspraak is om *non bis in idem* onmiddellijk toe te passen in de tweede vervolging, ook al zou deze al gestart zijn voor de einduitspraak in de eerste vervolging. In het strafrecht zal het ook voldoende zijn dat er een eerste veroordeling is, om onmiddellijk het verval van strafvordering in de tweede procedure vast te stellen, ook al zouden beide vervolgingen gelijktijdig zijn gestart (maar bv. voor verschillende strafrechters wegens de territoriale bevoegdheid of wegens een fout van het parket, of om het even welke reden).

⁶⁰ Dit zou dan weer een argument kunnen zijn om de sterke werking van *non bis in idem* af te wijzen, indien men het koppelt aan de overweging dat de rechter de beide potentiële straffen binnen zijn bereik moet hebben. Aangezien de strafrechter geen administratieve sancties kan uitspreken, en de RVA of het arbeidsgerecht geen strafsancities, zou daarom het beginsel niet van toepassing zijn. Eerder is al gewezen op het feit dat het gewicht van dit «in het bereik hebben» onduidelijk is. Allicht is het belang ervan voornamelijk te situeren op het vlak van het gezag van gewijsde, eerder dan op dat van het *non bis in idem*-beginsel.

⁶¹ Corr. Tongeren 19 januari 2001, *Limb. Rechtsl.* 2001, 163, met noot J. KERKHOFS.

⁶² Zie ook nog Antwerpen 4 mei 1998, *Fisc. Koer.* 1998 (weergave), 330, met noot A. KIEKENS, vernietigd door Cass. 5 februari 1999, *R.W.* 1998-99, 1352; Rb. Ieper 19 september 1997, *Fisc. Koerier* 1997 (weergave), 564, met noot A. KIEKENS en – hoewel dit niet zo duidelijk is verwoord – Arrbrb. Tongeren 20 oktober 2000, *J.T.T.* 2001, 183. In de rechtsleer neigen bepaalde auteurs – vnl. uit fiscale hoek – duidelijk naar deze richting (B. COOPMAN, «E.V.R.M. en BUPO-Verdrag: charters van de belastingplichtige?», *T.F.R.* 1995, 287-288; M. MAUS, «Kanttekeningen rond de fiscaal-administratieve sancties en de fiscale geschillenprocedure in het licht van art. 6 E.V.R.M.», *T.F.R.* 1999, 358-360; M. SCHOORS, «Fiscale geldboeten en belastingverhogingen: één pot nat, of toch niet?» (noot onder Antwerpen 10 januari 2000), *T.F.R.* 2000, 710-711; L. VANDENBERGHE, «Rechterlijke bevoegdheid inzake administratieve B.T.W.-boeten op grond van intern recht,

⁵⁶ F. KEFER, «Les concours d'infractions en droit pénal social», in M. DUMONT (red.), *Le droit pénal social et les contrats de travail précieux*, Brussel, Larcier, 1997, 293.

⁵⁷ Arbitragehof nr. 127/2000, 6 december 2000, *B.S.* 23 december 2000, eerste uitgave, overweging B.12.4.

⁵⁸ Interessant om vaststellen is dat min of meer dezelfde visies waren ontwikkeld bij de bestraffing van voortgezette misdrijven, bij een te late vaststelling van eenheid van opzet. In art. 65, tweede lid, Sw. is nu een regeling hiervoor opgenomen. Wanneer de feitenrechter vaststelt dat er een definitieve veroordeling bestaat omtrent bepaalde misdrijven, en er thans «nieuwe» feiten bij hem aanhangig zijn gemaakt die werden gepleegd vóór de veroordeling, moet hij onderzoeken of deze nieuwe feiten samen met de eerste misdrijven de opeenvolgende en voortgezette uitvoering zijn van eenzelfde misdadig opzet. Bij de strafoemeting moet de rechter dan rekening houden met de reeds uitgesproken straffen: hij mag zich beperken tot een uitspraak over de schuldvraag, maar hij mag ook een straf uitspreken supplementair bovenop de reeds uitgesproken straf, maar zonder dat het geheel van de straffen het maximum van de zwaarste straf mag te boven gaan. De wettelijke regeling gaat daarmee in tegen de vroegere jurisprudentie, die oordeelde dat de rechter in de tweede zaak geen rechtsmacht meer had. Deze jurisprudentie was gelieerd aan het gezag van het strafrechtelijk gewijsde van de eerste veroordeling, die werd geacht het verval van de strafvordering mee te brengen (Cass. 16 december 1981, *Rev. dr. pén.* 1982, 549; Cass. 28 september 1982, *Arr. Cass.* 1982-83, 150; Antwerpen 25 juni 1980, *Pas.* 1981, II, 1).

33). Zij getuigt evenwel van een zekere logica en vermijdt een aantal moeilijk oplosbare problemen die met de andere interpretatie gepaard gaan (zie nrs. 35-36). Maar ook in deze opvatting moet een antwoord worden gezocht op een aantal knelpunten, die te maken hebben met de verschillende soorten procedures die leiden tot een administratieve respectievelijk strafrechtelijke sanctie. Een administratieve sanctie wordt na een administratieve procedure opgelegd door het bestuur en dan ter controle voorgelegd aan de rechter, terwijl een strafvervolg pas op het einde van het proces leidt tot een veroordeling.

30. *Einduitspraak – Administratieve vervolging.* Naar luid van art. 14, 7°, I.V.B.P.R. is geen tweede berechting of bestraffing mogelijk voor een strafbaar feit (beter: inbreuk) waarvoor de betrokkene reeds bij *einduitspraak* is veroordeeld of waarvan hij reeds is vrijgesproken. Als de strafrechter een (klassieke) strafsancie heeft uitgesproken, is er duidelijk sprake van een einduitspraak. Maar hoe moet dit worden geïnterpreteerd indien de administratieve procedure – zoals dat gewoonlijk het geval is – de strafvervolg is voorafgegaan? Kan het opleggen van een administratieve sanctie door het bestuur worden beschouwd als een einduitspraak, ook als hiertegen een voorziening is ingesteld? Of is dit pas het geval na een beoordeling van deze sanctie (en van de gevolgde sanctieprocedure) door de bevoegde rechtbank, in de hypothese dat de betrokkene een voorziening heeft ingesteld tegen de sanctie-oplegging? Allicht is de tweede redenering de juiste, omdat ook een strafrechtelijke veroordeling in eerste aanleg (bv. door de correctionele rechtbank) waartegen de betrokkene in beroep is gegaan, niet als een einduitspraak kan worden beschouwd. De strafrechter kan bijgevolg alvast niet de strafvordering vervallen verklaren om de enkele reden dat al een administratieve sanctie is opgelegd; hij moet daarenboven vaststellen dat ofwel geen voorziening hiertegen werd ingesteld (zoals de Correctionele Rechtbank te Hasselt in het hierna gepubliceerde vonnis), ofwel er al een uitspraak in kracht van gewijsde is getreden inzake een ingestelde voorziening.

31. *Einduitspraak – Strafvervolg.* Het omgekeerde scenario kan zich natuurlijk ook voordoen: het bestuur legt een administratieve sanctie op, de betrokkene gaat hiertegen in beroep bij de rechtbank, maar ondertussen wordt voor dezelfde inbreuk ook een strafrechtelijke vervolging ingesteld. Daarop beveelt de rechtbank de schorsing of opschorting van de behandeling van de zaak (art. 4, eerste lid, Voorafgaande Titel Sv.) en wacht de uitkomst van de strafvervolg af.⁶³ Na een veroordeling of vrijspraak door de strafrechter moet dan de (arbeids)rechter zich weer uitspreken. Maar hoe moet dat precies? Er is zowel een definitieve

veroordeling of vrijspraak (van de strafrechter) als een administratieve sanctie die reeds lang in werking is getreden en in vele gevallen ondertussen ook al ten einde is gelopen. Het beroep tegen een administratieve sanctie noch het instellen van een strafvervolg voor hetzelfde feit schorsen immers – behoudens andersluidende bepaling – de toepassing van de administratieve sanctie. Allicht moet de rechter vaststellen dat de administratieve sanctie initieel correct en terecht was opgelegd, maar dat door de intussen uitgesproken veroordeling de sanctie moet worden vernietigd – *ab initio* – op straffe van schending van het *non bis in idem*-beginsel.⁶⁴ O.i. is het dus niet correct een beroep op het *non bis in idem*-beginsel af te wijzen op grond van de overweging dat de (initieel) administratieve bestraffing de strafrechtelijke uitspraak voorafgaat.⁶⁵

Als de administratieve sanctie bestaat in een (tijdelijke) uitsluiting van het recht op uitkeringen (zoals in de twee Hasseltse vonnissen), kan een dergelijke vernietiging met terugwerkende kracht – of liever: het rechtzetten van alle mogelijke negatieve gevolgen van de uitwerking van de administratieve sanctie – bepaald problematisch zijn. Dit betreft dan niet zozeer de rechtstreeks betrokken prestatie, die meestal alsnog betaald kan worden, maar wel de doorwerking van de sanctie in andere sectoren van de sociale zekerheid: het verval van de hoedanigheid van gerechtigde in de ziekteverzekering of van rechthebbende in de kinderslagregeling, het niet opbouwen van pensioenrechten... om maar te zwijgen van een eventueel opgebouwde schuldenlast tijdens een periode zonder uitkering. Maar dit is op zichzelf natuurlijk geen argument om zich uit te spreken tegen een vernietiging van de administratieve sanctie wegens een tussengekomen strafrechtelijke veroordeling; ook als het arbeidsgerecht zou vaststellen dat de sanctieprocedure niet correct was verlopen of dat de feiten waarop de sanctie rustte niet vaststonden, moet hij de sanctie met terugwerkende kracht vernietigen.

32. *Minnelijke schikking en strafbemiddeling.* En dan is er nog het probleem van de minnelijke schikking. Dit was voor de Arbeidsrechtbank te Hasselt een van de argumenten om zich niet in te schrijven in de interpretatie van de «sterke» werking van het *non bis in idem*-beginsel. Dan zou er ongelijkheid ontstaan tussen de strafrechtelijk vervolgte

⁶³ Zie ook Cass. 22 januari 1973, *Arr. Cass.* 1972-73, 523: het beroep door een werkloze voor het arbeidsgerecht ingesteld tegen de uitsluitingsbeslissing van de RVA, is geen beletsel voor de uitoefening van de strafvordering op basis van de strafbepalingen van het Werkloosheidsbesluit.

⁶⁴ Vgl. M. MAUS, o.c., *T.F.R.* 1999, 359.

⁶⁵ Aldus Antwerpen 10 januari 2000, *R.W.* 2001-02, 60 en *T.F.R.* 2000, 705, met noot M. SCHOORS. Het Hof van Beroep had hier wel dieper kunnen ingaan op de vraag of er eenheid van dader was: de administratieve boete was opgelegd aan de rechtspersoon; de strafsancie aan de natuurlijke persoon die strafrechtelijk verantwoordelijke van de rechtspersoon was; in een arrest van dezelfde datum heeft het Hof van Beroep te Antwerpen trouwens deze «pluraliteit» van daders aangegrepen om het *non bis in idem*-beginsel niet toepasselijk te verklaren (Antwerpen 10 januari 2000, *R.W.*, 2001-2002, 491; *T.F.R.* 2000, 702). Vgl. Cass. 7 november 1995, *Rev. dr. pén.* 1996, 751. Zie ook B. COOPMAN en G. STESENS, «Mensenrechtelijke waarborgen toepasselijk op de administratieve fiscale boete: reflecties bij de recente rechtspraak van het Hof van Cassatie en het Arbitragehof» (noot onder Arbitragehof nr. 99/46, 24 februari 1999 en Cass. 5 februari 1999), *T.F.R.* 1999, 392-393.

het Europese Gemeenschapsrecht en het E.V.R.M.), *T.F.R.* 1996, 92). Andere auteurs – voornamelijk uit publiekrechtelijke of strafrechtelijke hoek – zijn eerder voorzichtig (A. ALEN, «Administratieve geldboeten: hun internationaal- en internrechtelijke kwalificatie», in *De doorwerking van het publiekrecht in het privaatrecht*, Postuniversitaire Cyclis Willy Delva 1996/1997 – Publiekrecht, Gent, Mys & Breesch, 1997, 292-293; A. DE NAUW, «Toepassing van administratieve geldboeten en administratieve sancties naar aanleiding van sociaalrechtelijke misdrijven», in G. VAN LIMBERGHEN (red.), *Sociaal Strafrecht*, Antwerpen, Maklu, 1998, 258-260; E. WILLEMART, «Les amendes fiscales et les droits du contribuable», *J.T.* 1999, 762-763).

werkloze die wordt veroordeeld tot een beperkte geldboete, en een werkloze die een minnelijke schikking heeft aanvaard (verval van strafvordering door betaling van een geldsom of V.S.B.G.: art. 216bis Sv.; zie ook analoog de bemiddeling in strafzaken: art. 216ter Sv.). In het eerste geval zou de administratieve sanctie moeten worden vernietigd, in het tweede geval is er geen veroordeling of vrijspraak bij einduitspraak zoals in art. 14, 7°, I.V.B.P.R. wordt vereist.

Het is de vraag of een minnelijke schikking al dan niet kan worden ingeroepen als «eerste» berechting die een tweede berechting zou verhinderen. Het is immers moeilijk in overeenstemming te brengen met de tekst van art. 14, 7°, I.V.B.P.R. dat een minnelijke schikking als een eindveroordeling of eindvrijspraak zou moeten worden beschouwd. Maar de draagwijdte van het *non bis in idem*-beginsel hoeft niet noodzakelijk samen te vallen met de tekst van dat art. 14, 7°, I.V.B.P.R. Het is mogelijk, voor de toepassing van het algemeen rechtbeginsel *non bis in idem*, ook een eerder aangegane minnelijke schikking te beschouwen als het eindpunt van een eerste vervolging, waardoor een tweede berechting onmogelijk is.⁶⁶

Het niet aanvaarden van een minnelijke schikking of strafbemiddeling als beletsel van een tweede vervolging zou bovendien niet alleen het verschil in behandeling doen ontstaan dat de Arbeidsrechtbank te Hasselt aanstipt. Ook voor degenen die een minnelijke schikking of strafbemiddeling hebben aanvaard zou er een ongelijke behandeling ontstaan, naargelang zij nadien strafrechtelijk dan wel administratief worden vervolgd. In het eerste geval moet de strafvervolgning vervallen worden verklaard op grond van art. 216bis, § 1, voorlaatste lid, Sv. (betaling doet de strafvordering vervallen) of art. 216ter, § 4, Sv. (de strafvordering vervalt wanneer de dader heeft voldaan aan alle voorwaarden van strafbemiddeling); in het tweede geval zou administratieve bestraffing wel mogelijk blijven. Het is de vraag of een dergelijke interpretatie van art. 216bis Sv. verenigbaar is met art. 10 en 11 Grondwet.

B. Niet helemaal

33. *Zwakke werking.* De Arbeidsrechtbank te Hasselt betwist in het hierna gepubliceerde vonnis niet de toepasselijkheid van het *non bis in idem*-beginsel, maar leidt hieruit andere consequenties af op het gebied van de toelaatbaarheid van de administratieve en de strafvervolgning en de wijze van straftoemeting. Het blijft mogelijk op dezelfde feiten twee sancties – een administratieve en een strafrechtelijke – simultaan of in verschillende procedures op te leggen als elkaar aanvullende componenten van het opleggen van een sanctie, al kan bij de bestraffing rekening

worden gehouden met een eerder uitgesproken straf. Hiermee sluit de Arbeidsrechtbank zich aan bij wat een meerderheidsopvatting lijkt te worden, voornamelijk gebaseerd op de cassatiearresten van 5 februari 1999.⁶⁷

De afdeling wetgeving van de Raad van State neigt eveneens in deze richting, al blijft daar nog onduidelijkheid bestaan.⁶⁸ In advies L 30.265⁶⁹ wordt erop gewezen dat de wetgever de kwestie van de cumulatie van strafrechtelijke en administratieve sancties moet regelen, met inachtneming van het evenredigheidsbeginsel, dat inhoudt dat het totale bedrag van eventueel opgelegde sancties in ieder geval niet hoger mag zijn dan het maximumbedrag van een van de opgelopen sancties. In advies L 26.251/8 leek dit standpunt alleen te gelden voor de cumulatie van strafsancities en administratieve sancties die geen strafkarakter hadden⁷⁰, maar nu wordt dit – zij het nog steeds niet erg duidelijk – geponeerd ten aanzien van administratieve geldboetes waarvan de Raad zelf aannam dat deze ontegensprekelijk van strafrechtelijke aard zijn. Toch blijft over de precieze draagwijdte van de opmerkingen van de Raad van State onduidelijkheid bestaan: meestal wordt er gewezen op zowel de strijdigheid met art. 14, 7°, I.V.B.P.R. van het cumulatief toepassen van sancties door de administratieve overheid en door strafrechter, wegens dezelfde gedraging, als op de toepassing van het evenredigheidsbeginsel dat ertoe moet leiden dat het totaalbedrag van de uitgesproken straffen in ieder geval niet hoger mag zijn dan het hoogste bedrag van een van de opgelopen straffen.⁷¹

Ook het arrest Oliveira van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens wordt soms aangevoerd als behorende tot de hier besproken strekking. Nochtans betreft dat arrest enkel het aspect «eenzelfde inbreuk», waarbij het Hof het toelaatbaar acht dat verscheidene procedures worden gevoerd voor eenzelfde strafbaar feit dat verscheidene misdrijven oplevert (zie *supra* nr. 18). Als daarom administratieve vervolging en strafvervolgning cumuleerbaar zouden zijn in deze optiek, is dat niet het gevolg van het andersoortige strafkarakter van een administratieve sanctie, maar wel van de overweging dat een feit op de inbreuk waarvan zowel een strafrechtelijke als een administratieve sanctie is

⁶⁶ Zoals in het strafrecht zelf wordt aanvaard dat een VSBG de grondslag kan vormen voor (een «negatief») gezag van gewijsde, waardoor de strafvordering vervalt: R. VERSTRAETEN, *o.c.*, 127 (die overigens ook aan het opleggen van een geldboete hetzelfde gevolg toebedeelt). *Contra*: C. VAN DEN WYNGAERT, *o.c.*, 598: «Buitengerechtelijke afdoeningen zoals minnelijke schikking (art. 216bis) en de bemiddeling (art. 216ter) zijn geen strafrechtelijke uitspraken, hebben dus geen kracht van gewijsde en dus geen *ne bis in idem*-effect. Omdat zij echter tot gevolg hebben dat de strafvordering vervalt hebben ze, vanuit het standpunt van de betrokkene, een vrijwel identieke werking.» Vgl. R. DECLERCQ, *o.c.*, *Strafrecht voor rechtspractici*, 185-186).

⁶⁷ Cass. 5 februari 1999 (twee arresten), *R.W.* 1998-99, 1353 en *R.W.* 1999-2000, 640 – zie recenter ook nog Cass. 12 januari 2001, AR D990014.N, www.cass.be/cgi_juris, waarin de cumulatie van een tuchtsanctie en een administratieve sanctie, ook al zouden beide een strafrechtelijke aard hebben in de zin van art. 14, 7°, I.V.B.P.R., wordt aanvaard, ook al zijn deze in twee verschillende procedures uitgesproken. Zie evenwel de andere lezing van de cassatiearresten door B. COOPMAN en G. STESSSENS, *o.c.*, *T.F.R.* 1999, 390-391. Hun argumentatie is niet helemaal overtuigend, gelet op passages in het arrest Silvester (*R.W.* 1999-2000, 640), die een middel niet ontvankelijk verklaren omdat het berust op de *verworpen* stelling dat de cumulatie van een strafsanctie en een administratieve boete (met strafkarakter) steeds is uitgesloten.

⁶⁸ Zie de bespreking en verwijzingen in A. ALEN, «Naar een betere rechtsbescherming inzake administratieve geldboeten na de koerswijziging van het Hof van Cassatie in zijn arresten van 5 februari 1999», *R.W.* 1999-2000, 636-637.

⁶⁹ Advies L 30.265, *Parl. St.* Kamer 1999-2000, nr. 756/1, p. 227-229.

⁷⁰ A. ALEN, *l.c.*, 637.

⁷¹ Advies 28.621/4, *Parl. St.* VI. Parl. 1996-97, nr. 742/1, p. 70-74; advies L. 32.455, *Parl. St.* Kamer 2001-02, nr. 1503/1, 168-169.

gesteld, uiteenvalt in twee inbreuken. Hierover heeft het Europese Hof voor de Rechten van de Mens zich evenwel nog niet uitgesproken.

34. *Einduitspraak.* Ook deze «zwakke» werking van het *non bis in idem*-beginsel moet afrekenen met een aantal knelpunten. Het eerste is hetzelfde als het probleem waarmee ook de minderheidsopvatting wordt geconfronteerd, en heeft te maken met de verschillende soorten procedures en de interpretatie van het begrip «einduitspraak» (zie nrs. 30-31). Alleen is het gevolg van een eerdere einduitspraak nu niet het verval van de tweede vervolging, maar het rekening houden met de uitkomst ervan.

35. *Hoe «rekening houden»?* Het tweede probleem betreft de manier waarop rekening wordt gehouden met een eerdere sanctie. De cassatierechtspraak geeft hierover geen aanduiding, al kan worden vermoed dat – naar analogie met de rechtspraak inzake het redelijke-termijnvereiste – strafvermindering of het volstaan met een schuldigverklaring denkbaar zijn. De Raad van State schuift hier – onder verwijzing naar het Franse Grondwettelijke Hof – het evenredigheidsbeginsel naar voor: het totale bedrag van eventueel opgelegde sancties mag niet hoger zijn dan het maximumbedrag dat voor een van de opgelopen sancties is bepaald.⁷²

36. *Verschillende «soorten» sancties.* Een dergelijke rekenkundige vergelijking is evenwel niet zo vanzelfsprekend. Men stuit hier op de moeilijke vergelijkbaarheid van de verschillende soorten sancties, en met name op de vraag hoe rekening wordt gehouden met een eerdere bestraffing als die op een andere manier uitwerking heeft. Wij hebben het hier – voor alle duidelijkheid – niet over het eigenlijke karakter van de sancties: per hypothese wordt aangenomen dat zowel de administratieve sanctie als de strafrechtelijke sanctie een strafkarakter hebben. We bedoelen hier wel de andere *soort* van sanctie: gevangenisstraf tegenover geldboete; verbeurdverklaring tegenover verlies van erkenning of machtiging; verval van het recht op sturen tegenover tijdelijke of blijvende uitsluiting van het recht op sociale uitkeringen;... Naast de eigenlijke sanctie moet bovendien eventueel rekening worden gehouden met bijkomende elementen. Bijvoorbeeld:

- een uitsluiting van het recht op werkloosheidsuitkeringen brengt mee dat de betrokkene niet langer gerechtigd is in de ziekteverzekering en geen pensioenrechten opbouwt;
- een strafrechtelijke sanctie, de beslissingen tot opschorting van de uitspraak daarover, bijkomende of vervangende straffen en veiligheidsmaatregelen worden opgenomen in het centraal strafregister (art. 590, eerste lid, 1° en 2°, en tweede lid Sv.). Een niet-blanco strafregister vermindert de aanwervingskansen, bijvoorbeeld in de openbare sector, waarin wordt vereist dat de ambtenaar een gedrag heeft dat overeenstemt met de eisen van de beoogde betrekking en dat ook buiten de uitoefening van zijn ambt de ambtenaar elke handelwijze vermijdt die het vertrouwen van het publiek in zijn dienst kan aantasten (art. 11, § 1 en 16, eerste lid, 2° Statuut Rijkspersoneel);
- de veroordeling tot een strafrechtelijke sanctie die gepaard gaat met het verlies van een of meer burgerlijke en/of politieke rechten, brengt ambtshalve het verlies van de hoedanig-

nigheid van ambtenaar mee (art. 112, 2^oter Statuut Rijkspersoneel)

- de afzetting, een bijkomende criminele straf, houdt het verlies in van het recht een openbaar ambt als rechter, notaris, burgemeester... uit te oefenen (art. 19 Sw.);
- een strafrechtelijke veroordeling kan gepaard gaan met bijkomende straffen als een (tijdelijk) beroepsverbod (Wet Beroepsuitoefening: K.B. nr. 22 van 24 oktober 1934 en tal van bijzondere wetten), of met de sluiting van een handelszaak of bedrijf (bv. horecazaken, onderneming van belastingadviseurs of boekhouders);
- bepaalde strafrechtelijke veroordelingen kunnen (al dan niet facultatief) tot gevolg hebben dat aan de veroordeelde het recht wordt ontnomen een aantal vrije beroepen uit te oefenen (bv. accountants, privé-detectives) of de verkrijging of het behoud van een vergunning, erkenning of machtiging in de weg staan (bv. bewakingsondernemingen).

37. *Rekenkundige vergelijking.* De Arbeidsrechtbank van Hasselt werd in zijn vonnis van 2 mei 2001 met dit vergelijkingsprobleem geconfronteerd. Een werkloze vecht een tijdelijke uitsluiting van dertien weken van het recht op werkloosheidsuitkeringen aan voor de arbeidsrechtbank; ondertussen werd hij door de correctionele rechtbank veroordeeld tot een geldboete van 20.000 fr., waarvan 10.000 fr. met uitstel, een bijdrage van 2000 fr. (aan het Fonds tot hulp aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden) en een vergoeding van 1000 fr. (gerechtskosten). De Arbeidsrechtbank telt deze sommen samen (behalve de 10.000 fr. met uitstel) en zet deze om in aantal weken werkloosheidsuitkeringen. Die rekensom levert een uitkomst van twee weken op, waarop de opgelegde sanctie met evenveel weken wordt verminderd.

Deze werkwijze is niet vrij van kritiek. Men kan al discussiëren over het al dan niet in aanmerking nemen van bepaalde kosten: waarom worden gerechtskosten mee betrokken in de «straftoemeting»?; waarom wordt het uitgestelde deel – dat eventueel later toch nog effectief kan worden – niet meegeteld? ... Maar bovendien is een louter pecuniaire berekening niet afdoende: de veroordeling tot een strafrechtelijke geldboete wordt immers in het strafregister opgenomen, zodat deze wel degelijk zwaarder kan wegen dan louter een financiële aderlating van 10.000 fr. Bovendien is een dergelijke berekening uitgesloten indien een effectieve gevangenisstraf wordt opgelegd (of indien de vervangende gevangenisstraf, die subsidiair aan de geldboete werd uitgesproken, zou worden toegepast). Of gaat men «rekening houden met» twee maanden gevangenisstraf door de uitsluiting van werkloosheidsuitkeringen met negen weken te verminderen? De nadelen van een verschijning voor de strafrechter, het ontorende karakter van strafrechtelijke veroordelingen en de vermelding in het strafregister waren precies motieven die mede hebben geleid tot de invoering van een stelsel van administratieve bestraffing.⁷³ Deze minder tastbare of berekenbare effecten van een strafrechtelijke veroordeling mogen niet zomaar uit de weg

⁷² Nogmaals beklemtoond door Arbitragehof nr. 72/92, 18 november 1992, B.S. 16 januari 1993, R.W., 1992-93, 673, overweging B.4.3; Arbitragehof nr. 40/97, 14 juli 1997, B.S. 21 augustus 1997, R.W., 1997-98, 1047, overweging B.3.2; Arbitragehof nr. 45/97, 14 juli 1997, B.S. 26 augustus 1997, overweging B.3.2.

⁷³ Advies L 30.265, Parl. St. Kamer 1999-2000, nr. 756/1, p. 228. Zie hierover ook E. WILLEMART, o.c., J.T. 1999, 762.

worden gegaan bij een vergelijking tussen strafrechtelijke en administratieve sancties.

Allicht kan hier worden gekozen voor het laten van een zekere vrijheid aan de rechter om de eerste en tweede bestraffing *in globo* tegenover elkaar af te wegen, om dan *ex aequo et bono* te beslissen over de invloed van die eerste bestraffing op de tweede. Werkelijk bevredigend kan een dergelijke oplossing echter nooit zijn.⁷⁴

C. Beoordeling

38. *Creatie van een «sub-strafbegrip»*. In een logische redenering, uitgaande van het werkelijke strafkarakter van een administratieve sanctie, moet de toepassing van het *non bis in idem*-beginsel tot een gelijk resultaat leiden, ongeacht of het gaat om twee strafrechtelijke vervolgingen, twee administratieve bestraffingen of het samengaan van een administratieve bestraffing en een strafrechtelijke vervolging. Eigenlijk aanvaardt de hierboven beschreven tweede visie (III, B) het strafkarakter van administratieve sancties niet ten volle en trekt ze de conclusies niet volledig door.

Als het gebruik van een vals stuk door een werkloze wordt bestraft met de strafsancie vermeld in art. 175, 1°, e) Werkloosheidsbesluit en nadien een strafvervolgung wordt ingesteld op basis van art. 196-197 Sw. inzake het gebruik van valse stukken, betwist niemand dat deze tweede vervolging niet tot een bestraffing mag leiden, omdat hij voor hetzelfde feit al definitief is veroordeeld. Als de eerste bestraffing echter gebeurt met een administratieve sanctie (tijdelijke uitsluiting) op basis van art. 155, 1°, Werkloosheidsbesluit over het gebruik van valse stukken om onrechtmatig uitkeringen te krijgen, wordt gezegd dat de strafvervolgung toch mag doorgaan en leiden tot een bestraffing, maar dat met de opgelegde sanctie rekening moet worden gehouden. Wat is de reden van het verschil in oplossing tussen de eerste en de tweede oplossing? Deze kan alleen maar worden gezocht in de verschillende appreciatie van de eerste opgelegde «straf»: als het een («werkelijke») strafrechtelijke sanctie is (ook naar intern recht) volstaat dit, maar het opleggen van 'alleen maar' een administratieve sanctie kan een strafprocedure niet beletten. In wezen wordt de bestraffing van een inbreuk door middel van een administratieve sanctie minstens als relevant «anders» (vaak als lichter) gevoeld dan de bestraffing door middel van een strafrechtelijke sanctie. En daarmee is ook de eenheid van het autonome «strafbegrip» in art. 6 E.V.R.M. en in art. 14 I.V.B.P.R. aangetast. Dat is het essentiële: als zou worden aanvaard dat een voorafgaande administratieve vervolging niet moet leiden tot het verval van strafvervolgung voor

eenzelfde feit, houdt dit meteen in dat er toch twee soorten straffen bestaan, dat het strafbegrip van art. 6 E.V.R.M. en van art. 14 I.V.B.P.R. uiteenvalt in twee «subbegrippen» (een klassieke strafrechtelijke sanctie en een administratieve strafsancie), en dat de rechtsbescherming die met deze kwalificatie gepaard gaat, toch nog verschilt, afhankelijk van het «substrafbegrip» waarom het gaat. Dit kan misschien wel verdedigbaar zijn, maar het zou minstens geëxpliciteerd moeten worden. Ook moeten de gevolgen in rechtsbescherming die hieruit zouden voortvloeien, redelijk verantwoord zijn (wettig doel, doeltreffend en evenredig).

En men kan er natuurlijk niet omheen dat de zaken dan toch wel erg moeilijk worden, met verschillende strafbegrippen (en telkens verschillende gevolgen) in de Belgische Grondwet, de Bijzondere Wet Hervorming Instellingen, het Belgische strafrecht, E.V.R.M., I.V.B.P.R. en algemene rechtsbeginselen.

Conclusies

39. *Harde kern en wazige contouren*. Hierboven werden verscheidene knelpunten onderzocht die men tegenkomt bij de toepassing van het *non bis in idem*-beginsel op de cumulatie van administratieve en strafrechtelijke vervolgingen. De verwarring die hierover algemeen heerst, is allicht – zo denken we na het overlopen van al deze knelpunten – het gevolg van de schimmigheid van het *non bis in idem*-beginsel zelf, eens dat men de kernidee ervan verlaat. Over de harde kern van het beginsel bestaat geen discussie: een tweede strafrechtelijke vervolging voor een misdrijf dat voordien al bij einduitspraak van een strafrechter is beslecht, is verboden. Zodra echter bepaalde elementen veranderen in deze kernsituatie, begint de twijfel: wat als het niet gaat om hetzelfde misdrijf, maar om dezelfde feiten? wat als niet een strafrechter maar een andere instantie een einduitspraak heeft geveld? wat als twee strafvervolgingen niet opeenvolgend maar gelijktijdig lopen? etc. De meest extensieve invulling van het beginsel zou dan kunnen zijn: een tweede (opeenvolgende of parallelle) vervolging met strafkarakter voor eenzelfde feit is verboden.

40. *Zes paar verschillende invullingen*. Alles wel beschouwd, zijn de toepasselijkheid en de gevolgen van het *non bis in idem*-beginsel afhankelijk van de verschillende invullingen die men eraan geeft:

1° *breed* toepasselijk op dezelfde «feiten» of enkel *smal* toepasselijk op dezelfde «misdrijven» (zie nrs. 6-23);

2° een *sterke* werking (absoluut cumulatieverbod) of enkel een *zwakke* werking («rekening houden» met de vorige berechting) (zie nrs. 24-38);

3° *algemeen* toepasbaar op alle sancties met strafkarakter (parallel aan art. 6 E.V.R.M.) of enkel *specifiek* toepasbaar binnen het klassieke strafrecht (zie nrs. 4-5);

4° enkel *intern* toepasbaar bij gelijksoortige sancties of ook *extern* bij sancties van verschillende soorten (maar alle met een strafkarakter) (zie nr. 4);

5° enkel betrekking op *opeenvolgende* procedures of ook *parallelle* procedures (zie nr. 28);

6° een cumulatieverbod van *berechtingen* en/of van *sancties* (zie nrs. 24-25).

41. *Diverse bepalingen en interpretaties*. De diverse bepalingen die een *non bis in idem*-beginsel bevatten, zijn slechts gedeeltelijke verwoordingen van wat het beginsel in

⁷⁴ Zie bv. ook art. 3 Overeenkomst van 25 mei 1987 tussen de EG-lidstaten inzake de toepassing van het beginsel *ne bis in idem*, bekrachtigd bij de wet van 13 mei 1999, B.S. 22 april 2000 en art. 56 Schengen-Uitvoeringsovereenkomst, goedgekeurd door de wet van 18 maart 1993, B.S. 15 oktober 1993; in geval van toegelaten nieuwe vervolging voor dezelfde feiten, moet iedere periode van vrijheidsbeneming ondergaan in een andere lidstaat, in mindering worden gebracht op de opgelegde straf of maatregel; met andere reeds ondergane straffen of maatregelen dan vrijheidsbeneming wordt tevens rekening gehouden «voor zover de nationale wetgeving dit toelaat», welke beperking precies werd verklaard door de omstandigheid dat de vergelijking van sancties moeilijkheden kan opleveren, G. VERMEULEN, o.c., *Pan.* 1994, 227).

extensieve zin kan inhouden. Gedeeltelijk parallel en gedeeltelijk doorkruisend, hanteren de verschillende rechterlijke instanties dan nog andere invullingen van een aantal kernbegrippen van het beginsel.

42. *Enkele conclusies.* Uit ons onderzoek kunnen moeilijk harde conclusies worden getrokken wat de toelaatbaarheid betreft van de cumulatie van administratieve en strafrechtelijke vervolgingen voor eenzelfde feit.

Wel duidelijk is dat alvast uit art. 14, 7°, I.V.B.P.R. in veel gevallen geen cumulatieverbod is af te leiden:⁷⁵ deze bepaling ent zich op dezelfde «inbreuken», waarbij wordt aanvaard dat er sprake is van verschillende inbreuken zodra er een verschil is in de constitutieve elementen (bv. bedrieglijk inzicht vereist voor de strafrechtelijke inbreuk, niet voor de administratieve inbreuk). Enkel wanneer louter de straf verschilt en de constitutieve elementen van de inbreuk volledig samenvallen, kan art. 14, 7°, I.V.B.P.R. van toepassing zijn.

Naar Belgisch(e) recht(spraak) evenwel wordt het algemeen rechtsbeginsel *non bis in idem* niet vastgeknoopt aan dezelfde inbreuken, maar aan dezelfde feiten, ongeacht hun kwalificatie. Deze brede invulling gaat echter meestal gepaard met een zwakke werking, waarbij uit het beginsel geen verbod, maar enkel een mildering van de tweede bestraffing wordt afgeleid. Impliciet houdt deze stelling wel in dat het algemeen rechtsbeginsel *non bis in idem* ook buiten het strafrecht, met inbegrip van «gemengde» vervolgingen, van toepassing is. Dit onderstelt dat het strafbegrip dat men hanteert voor de toepassing van de algemene strafrechtsbeginselen min of meer dat is van art. 6 E.V.R.M. is. Deze onderstelling is logisch en consistent, en ook de rechtspraak van het Arbitragehof neigt in die richting, maar uitdruk-

kelijk afwijkende wetten blijven dan toelaatbaar (onder controle van de naleving van art. 10 en 11 Grondwet).

Precies het niet-discriminatiebeginsel van art. 10 en 11 Grondwet kan een belangrijke rol spelen voor de in deze bijdrage behandelde problematiek. Zoals het Arbitragehof, in zijn rechtspraak met betrekking tot de Wet Administratieve Geldboeten,⁷⁶ van oordeel is dat op zijn minst de leer van de verzachtende omstandigheden ook toepassing moet vinden op administratieve geldboeten, zo kan het in de toekomst ook van oordeel zijn – en zou dat niet *a fortiori* het geval zijn? – dat globaal genomen de rechtsbescherming bij administratieve vervolging niet hetzelfde niveau bereikt als dat bij strafrechtelijke vervolging, indien het *non bis in idem*-beginsel niet zou worden toegepast. Deze laatste bedenking legt de cruciale rol bloot die het Arbitragehof in deze materie heeft – en nog zal hebben – om te komen tot een behoorlijke rechtsbescherming bij administratieve vervolging, zolang de wetgever hiervan onvoldoende werk maakt.

43. *Tot slot.* Blijft de slotbedenking – maar daarmee vallen we in herhaling – dat de problemen die *non bis in idem* in deze zaken veroorzaken, uit de weg zouden kunnen worden gegaan door een spaarzamer gebruik van dubbele bestraffing in onze wetgeving en door het uitwerken van een «una via»-regeling, zoals in de Wet Administratieve Geldboeten of in het Nederlandse socialezekerheidsrecht.⁷⁷

Prof. dr. Johan PUT
Docent K.U.Leuven

⁷⁶ Arbitragehof nr. 40/97, 14 juli 1997, *B.S.* 21 augustus 1997, *R.W.*, 1997-98, 1047; Arbitragehof nr. 45/97, 14 juli 1997, *B.S.* 26 augustus 1997. In dezelfde zin: Arbitragehof nr. 128/99, 7 december 1999, *B.S.* 2 maart 2000, tweede editie, *R.W.*, 2000-2001, 157. Zie evenwel de latere nuancering wat administratieve geldboeten van geringe zwaarte betreft: Arbitragehof nr. 127/2000, 6 december 2000, *B.S.* 23 december 2000, eerste uitgave; Arbitragehof nr. 153/2001, 28 november 2001, www.arbitrage.be.

⁷⁷ Zie L. VAN ROMPAEY en J. PUT, *l.c.*, 652-653.

⁷⁵ Zoals het eigenlijk ook niet als grondslag kan worden ingeroepen om opeenvolgende strafrechtelijke vervolgingen voor dezelfde feiten, maar onder een andere kwalificatie, te verbieden...

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

28 NOVEMBER 2001

Voorzitter: de h. Melchior

Rapporteurs: de hh. Snappe en Lavrijsen

Advocaat: mr. Taillieu

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – Adoptie – Gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag – Onderscheid naargelang de adoptant wettelijk samenwoont dan wel gehuwd is met de moeder van de geadopteerde

Art. 361, § 2, eerste lid, B.W. schendt art. 10 en 11 van de Grondwet doordat het zijn gevolgen niet uitbreidt tot twee

personen van verschillend geslacht die een verklaring van wettelijke samenwoning hebben afgelegd.

Arrest nr. 154/2001

Onderwerp van de prejudiciële vraag

Bij arrest van 13 oktober 2000 inzake X.L. heeft het Hof van Beroep te Brussel de volgende prejudiciële vraag gesteld: «Schendt art. 361, § 2, B.W., art. 10 en 11 van de Grondwet doordat het bepaalt dat wanneer de geadopteerde een kind of adoptief kind is van de echtgenoot van de adoptant, de rechten van het ouderlijk gezag door beide echtgenoten worden uitgeoefend, zonder dat aan het huwelijk toe-

gekende gevolg tot de wettelijke samenwoning uit te breiden?»

...

In rechte

B.1. Art. 361, § 2, eerste lid, B.W. bepaalt: «Wanneer de adoptie is gedaan door twee echtgenoten of wanneer de geadopteerde een kind of adoptief kind is van de echtgenoot van de adoptant, worden de rechten van het ouderlijk gezag door beide echtgenoten uitgeoefend overeenkomstig de regels die op de ouders van toepassing zijn.»

B.2.1. Het vonnis waartegen hoger beroep is ingesteld, weigerde de eenvoudige adoptie van een kind door een man te homologeren met hoofdzakelijk als reden dat de moeder, die ongehuwd met die man samenwoont, alsmede met de kinderen van beiden, haar ouderlijk gezag zou verliezen, in strijd met het belang van het kind.

B.2.2. In antwoord op een door het Hof van Beroep te Brussel gestelde prejudiciële vraag betreffende de bestaanbaarheid met art. 10 en 11 van de Grondwet van art. 361 B.W., meer bepaald of de wetgever, wat de geadopteerden betreft, een van de gevolgen die hij aan het huwelijk heeft toegekend niet had moeten uitbreiden tot het ongehuwd samenwonen, heeft het Hof in zijn arrest nr. 49/2000 ontkenkend geantwoord en daarbij de vraag buiten beschouwing gelaten of de uitzondering moet worden uitgebreid tot de wettelijke samenwoning.

B.3.1. In hetzelfde geschil stelt hetzelfde Hof van Beroep thans de vraag betreffende de bestaanbaarheid met art. 10 en 11 van de Grondwet van art. 361, § 2, B.W., in zoverre het zijn gevolgen niet uitbreidt tot de wettelijke samenwoning.

B.3.2. Uit het onderzoek van het dossier blijkt immers dat, sinds het ogenblik waarop de eerste vraag bij het Hof ahangig werd gemaakt, de verzoeker en de moeder van het kind dat het voorwerp uitmaakt van de adoptieaanvraag, op 5 januari 2000 een verklaring van wettelijke samenwoning krachtens art. 1475 e.v. B.W. hebben afgelegd.

B.3.3. Hoewel de vraag in algemene bewoordingen is gesteld en de wettelijke samenwoning in het algemeen betreft, beperkt het Hof zijn onderzoek tot de aan de verwijzende rechter voorgelegde hypothese, namelijk die van twee personen van verschillend geslacht die een verklaring van wettelijke samenwoning hebben afgelegd.

B.4. Tijdens de parlementaire voorbereiding van de wet van 27 april 1987 tot wijziging van een aantal bepalingen betreffende de adoptie werd gezegd dat «de wetgever (...) erop (moet) toezien dat het kind, via de adoptie, in een milieu komt waarin verwantschapsbanden tot stand kunnen komen die vergelijkbaar zijn met de biologische afstamming». Men deed eveneens gelden dat het in het belang van het kind is opgevoed te worden door een koppel om het psychologisch evenwicht van het kind te garanderen (*Parl.St.*, Senaat, 1985-1986, nr. 256-2, p. 65).

B.5. Personen die beslissen in het bevolkingsregister een verklaring van wettelijke samenwoning krachtens art. 1475 e.v. B.W. te laten opnemen, onderschrijven een wettelijke instelling die, zonder identiek te zijn met de instelling van het huwelijk, voor de medecontractanten specifieke rechten en anders dan in arrest plichten doet ontstaan.

Daartoe behoort de verplichting voor elk van de samenwonenden om bij te dragen in de lasten van het samenleven

naar evenredigheid van hun mogelijkheden, waarbij elke niet-buitensporige schuld aangegaan door een van de wettelijk samenwonenden ten behoeve van het samenleven en van de kinderen die door hen worden opgevoed, de andere samenwonende hoofdelijk verbindt (art. 1477 e.v. B.W.).

B.6. De wettelijk samenwonenden bevinden zich in een juridische situatie die zowel verschilt van die van de feitelijk samenwonenden als van die van de gehuwde paren.

Wanneer een man en een vrouw de in art. 1475 B.W. bedoelde verklaring afleggen en zich aldus ertoe verbinden zich te onderwerpen aan de in de art. 1477 e.v. B.W. omschreven plichten, geven zij daardoor evenwel het bestaan van een voornemen van een gemeenschappelijk gezinsleven te kennen. Wanneer een van de samenwonenden een kind heeft, is het in overeenstemming met het belang van dat kind dat het de andere samenwonende als zijn vader of zijn moeder zou kunnen beschouwen.

B.7. Dat wordt nochtans verhinderd door art. 361, § 2, eerste lid, B.W.. De toepassing van die bepaling heeft, naar gelang van de rechtstoestand van de adoptant, een verschillend rechtsgevolg voor de adoptie: indien de adoptant gehuwd is met de ouder van het geadopteerd kind, oefenen de beide echtgenoten de rechten van het ouderlijk gezag uit «overeenkomstig de regels die op de ouders van toepassing zijn»; indien de adoptant niet gehuwd is met de ouder van het geadopteerd kind, zal die ouder de rechten van het ouderlijk gezag die hij vóór de adoptie uitoefende verliezen, hoewel hij blijft samenleven met zijn kind.

Een dergelijk gevolg is dermate onredelijk dat het, zoals dat het geval was in de zaak die is voorgelegd aan de verwijzende rechter, de jeugdrechter ertoe kan aanzetten de homologatie van de adoptie te weigeren, zelfs indien hij vaststelt dat zij het belang van het kind zou dienen.

B.8. Hoewel er een objectief verschil bestaat tussen de situatie van de gehuwde paren en die van de wettelijk samenwonenden, kan dat verschil, inzake adoptie, de in B.7 beschreven ongelijke behandeling niet verantwoorden: in zoverre art. 361, § 2, eerste lid, B.W. het kind ertoe veroordeelt slechts een ouder te hebben, heeft het gevolgen die de in B.4 beschreven doelstelling tegenspreken en die onevenredig zijn met de zorg van de wetgever om het instituut van het huwelijk te bevoorrechten. Daardoor is het niet bestaanbaar met art. 10 en 11 van de Grondwet.

B.9. De prejudiciële vraag dient bevestigend te worden beantwoord.

NOOT – Adoptie door twee wettelijk samenwonenden van verschillend geslacht

1. De beslissing die het Arbitragehof heeft genomen in het geannoteerde arrest komt niet als een verrassing. Zij werd reeds verwacht sinds het arrest van 3 mei 2000 (Arbitragehof nr. 49/2000, 3 mei 2000, *R.W.* 2000-01, 687, met noot F. Swennen, «Adoptie door de 'feitelijke partner' van een oorspronkelijke ouder», *R.W.* 2000-01, 683). Het Hof moest toen oordelen over de vraag of het gelijkheidsbeginsel vereist dat het ouderlijk gezag over een kind dat (gewoon) geadopteerd wordt door de (ongehuwd) samenwonende partner van een van zijn ouders, gezamenlijk wordt uitgeoefend door de adoptant en die oorspronkelijke ouder, zoals overeenkomstig art. 361, § 2, B.W. het geval zou zijn als zij gehuwd waren. Het Hof beantwoordde deze vraag ont-

kennend, maar preciseerde uitdrukkelijk dat «de vraag of de uitzondering moet worden uitgebreid tot de wettelijke samenwoning nog niet werd gesteld».

2. De verzoekers hadden de hint begrepen en legden een verklaring van wettelijke samenwoning af, waarna het Hof van Beroep van Brussel – in dezelfde zaak – een nieuwe prejudiciële vraag aan het Arbitragehof stelde, ditmaal naar de verenigbaarheid met art. 10 en 11 van de Grondwet van de situatie bij adoptie door een *wettelijk* samenwonende partner. In antwoord op deze vraag stelt het Hof wel een discriminatie vast: hoewel er een objectief verschil bestaat tussen de situatie van gehuwde paren en die van wettelijk samenwonenden, kan dit verschil niet verantwoord worden dat een geadopteerd kind ertoe wordt veroordeeld slechts één ouder te hebben wanneer hij geadopteerd wordt door de wettelijk samenwonende partner van zijn oorspronkelijke ouder, terwijl dat niet het geval zou zijn bij een adoptie door diens echtgenoot. Een dergelijk gevolg is onevenredig met de zorg van de wetgever om het instituut van het huwelijk te bevoorrechten.

3. Op het eerste gezicht kan deze redenering eenvoudig worden doorgetrokken naar de situatie van feitelijk samenwonenden (die samenwonen zonder verklaring van wettelijke samenwoning). Het arrest van 3 mei 2000 lijkt dus in vraag te moeten worden gesteld. Toch doet het Hof dat niet. Het ziet namelijk een belangrijk verschil tussen de juridische situatie van feitelijk respectievelijk wettelijk samenwonenden. Door het afleggen van een verklaring van wettelijke samenwoning nemen de laatsten immers een aantal juridische plichten op zich die feitelijk samenwonenden niet dragen (art. 1477 e.v. B. W.), en hierdoor geven zij, aldus het Hof, «het bestaan van een voornemen van een gemeenschappelijk gezinsleven te kennen». Bij feitelijk samenwonenden acht het Hof dat voornemen blijkbaar *a contrario* niet aanwezig, of toch minstens veel moeilijker vast te stellen.

4. Bij deze benadering zijn vragen te stellen. Allereerst is het zo dat de wettelijke samenwoning volgens het Arbitragehof zelf «de wettelijk samenwonenden niet plaatst in een 'nagenoeg identieke situatie' als die van gehuwden, doch slechts een beperkte vermogensrechtelijke bescherming creëert die gedeeltelijk is geïnspireerd door bepalingen die gelden ten aanzien van echtgenoten» (Arbitragehof nr. 23/2000, 23 februari 2000, *R.W.* 2000-01, 1048, noot). Deze «beperkte vermogensrechtelijke bescherming» staat bovendien niet enkel open voor personen die een duurzame seksueel-affectieve relatie met elkaar onderhouden, maar voor om het even welke handelingsbekwame personen die een verklaring in die zin afleggen (art. 1475 B.W.), wat het Hof er trouwens toe bracht zijn onderzoek in het hier besproken arrest te beperken tot de situatie van «twee personen van verschillend geslacht die een verklaring van wettelijke samenwoning hebben afgelegd». Het Hof is hierbij allicht uit het oog verloren dat dit ook op broer en zus zou kunnen slaan... Tot slot is het zo dat een wettelijke samenwoning, zelfs eenzijdig, op zeer eenvoudige wijze kan worden beëindigd (art. 1476, § 2, B.W.). Het lijkt dus vrij voortvarend te stellen dat uit het feit dat men wettelijk samenwoont *ipso facto* voortvloeit dat men een stabiel gezinsleven heeft dan als men feitelijk samenwoont. Zeker is het zo dat de situatie van wettelijk samenwonenden veel sterker aanleunt bij die van feitelijk samenwonenden dan bij die van

gehuwden; ook de wettelijke samenwoning kan immers moeilijk worden beschouwd als een «geïstitutionaliseerde vorm van duurzaam samenleven» (vgl. Arbitragehof nr. 49/2000, 3 mei 2000, *R.W.* 2000-01, 687, met noot F. Swennen). De vraag rijst dan ook of het beperkte verschil dat tussen deze twee categorieën samenwonenden bestaat, het verschil in behandeling dat door de in hun onderlinge samenhang gelezen verschillende arresten van het Hof tussen hen ontstaat, wel kan verantwoorden. Of heeft het Arbitragehof hier zelf een onverantwoorde discriminatie in het leven geroepen, met als mogelijke drijfveer de vaststelling dat het veel gemakkelijker is te bewijzen dat men een verklaring heeft afgelegd dan dat men werkelijk een duurzaam gezinsleven heeft?

Het zou misschien meer grondwettig zijn art. 361, § 2, zo te interpreteren dat het ook van toepassing is op feitelijke samenwoners, waarbij het aan de jeugdrechtbank wordt gelaten om na te gaan of er in het concrete geval een voldoende «duurzame» samenleving aanwezig is opdat de adoptie in het belang van het kind zou zijn.

Peter Schollen
Assistent KULeuven
Centrum voor Rechtsmethodiek

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 17 NOVEMBER 1999

Voorzitter: de h. Ghislain

Rapporteur: de h. de Coudt

Advocaat: mr. Kirkpatrick

Strafvordering – Burgerlijke rechtsvordering – Bevoegdheid van de strafrechter – Rechtsvordering tot schadevergoeding gegrond op het vervolgte misdrijf

Het strafgerecht is alleen bevoegd om kennis te nemen van een rechtsvordering tot schadevergoeding, als die rechtsvordering gegrond is op het vervolgte misdrijf.

B. t/ M.

Gelet op het bestreden vonnis, op 4 juni 1999 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Doornik;

...

Overwegende dat het strafgerecht alleen bevoegd is om kennis te nemen van een rechtsvordering tot schadevergoeding, als die rechtsvordering gegrond is op het vervolgte misdrijf;

Overwegende dat uit de processtukken volgt dat het enige, aan eiseres ten laste gelegde feit, dat in het beroepen vonnis verjaard is verklaard, bestaat in de overtreding van art. 16.3, tweede lid, van het Wegverkeersreglement; dat die bepaling het rechts inhalen oplegt, wanneer de in te halen bestuurder zijn voornemen om links af te slaan te kennen heeft gegeven en hij zich daarenboven naar links heeft begeven om die beweging uit te voeren;

Overwegende dat de appèlrechters, op de burgerlijke rechtsvordering van verweerder, niet vaststellen dat het in te halen voertuig zich naar links had begeven, en, bijgevolg, niet beslissen dat eiseres zich schuldig heeft gemaakt aan de feiten, die het enige, haar ten laste gelegde misdrijf opleveren;

Dat zij zich ertoe beperkt hebben te vermelden «dat (eiseres), door op een kruispunt, waar een bestuurder krachtens art. 12.2 van het Wegverkeersreglement steeds dubbel voorzichtig moet zijn, snel op een kennelijk traag rijdend voertuig in te rijden, en dat voertuig in te halen, hoewel het in te halen voertuig zijn linker richtingaanwijzer in werking had gesteld, zich schuldig heeft gemaakt aan roekeloos gedrag, dat een onvoorzichtigheid oplevert in de zin van de art. 1382 en 1383 B.W.»;

Overwegende dat de appèlrechters, aangezien zij eiseres veroordelen tot schadeloosstelling wegens een fout die niets te maken heeft met de fout waarop de bij hen aanhangig gemaakte overtreding is gebaseerd, hun beslissing niet naar recht verantwoorden;

Dat het middel gegrond is.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 20 OKTOBER 2000

Voorzitter: de h. Verougstraete

Rapporteur: de h. Waûters

Openbaar ministerie: de h. Dubrulle

Advocaten: mrs. Bützler en Claeys Bouuaert

Pacht – Bewijs – Bewijs van het bestaan van de pacht en van de pachtvoorwaarden door degene die de landeigendom exploiteert – Alle middelen rechtens – Vaststelling dat de litigieuze gronden door de exploitant tegen betaling van een vergoeding worden gebruikt voor een landbouwuittbating – Beslissing dat er tussen partijen geen pachtvereenkomst bestaat – Onwettig

Indien er in de conclusies tussen de partijen geen betwisting over bestaat dat de litigieuze gronden door de exploitant ervan voor een landbouwuittbating worden gebruikt, en indien het bestreden vonnis vaststelt dat die exploitant een vergoeding betaalt voor het gebruik van die gronden, kan dat vonnis niet wettig beslissen dat er tussen de partijen geen pachtvereenkomst bestaat.

V. en Van E. t/ Van E. en B.

Gelet op het bestreden vonnis, op 31 december 1996 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Dendermonde;

...

Wat het tweede onderdeel betreft:

...

Overwegende dat art. 1 van de Pachtwet bepaalt dat onder de Pachtwet valt, de pacht van onroerende goederen die, hetzij vanaf de ingenottreding van de pachter, hetzij krachtens een overeenkomst van partijen in de loop van de pachtijd, hoofdzakelijk gebruikt worden in zijn landbouwbedrijf, met uitsluiting van bosbouw;

Dat art. 3, 2°, van de Pachtwet toelaat dat degene die de landeigendom exploiteert, het bewijs kan leveren van het bestaan van een pacht en van de pachtvoorwaarden door alle middelen, met inbegrip van getuigen en vermoedens, indien er een naar de vorm andersluidend geschrift bestaat;

Overwegende dat in de conclusies tussen de partijen geen betwisting erover bestond dat de litigieuze gronden door de eiser werden gebruikt voor een landbouwuittbating;

Dat het beroepen vonnis waarnaar het bestreden vonnis verwijst, vaststelt dat de verweerders de bezetting van het goed tegen betaling van een vergoeding hebben vooropgesteld, en dat deze vergoeding voor het gebruik van de gronden of althans een deel ervan ook werkelijk werd betaald;

Dat die vastgestelde feiten sporen met de vereisten voor een pachtvereenkomst in de zin van art. 1 van de Pachtwet;

Overwegende dat het bestreden vonnis ook oordeelt dat er geen pachtvereenkomst tussen de partijen bestaat op grond van de volgende gegevens: 1) de schriftelijke overeenkomsten tussen de partijen maken niet uitdrukkelijk melding van een kosteloos gebruik en ook niet van de term «pacht» of «landpacht», en de inhoud van hetgeen werd overeengekomen is tegenstrijdig met de bescherming van de Pachtwet; 2) de eisers weten goed wat «landpacht inhoudt»; 3) de verklaringen van de getuigen maken het niet mogelijk te besluiten dat de litigieuze overeenkomsten de omzeiling van de Pachtwet hebben beoogd; 4) de eisers onderschreven de overeenkomsten die voorzien in een opzeggingsmogelijkheid op 1 januari volgend op de datum van het verzoek tot vrijgave van de respectieve percelen, en de eisers bewijzen niet dat de overeenkomsten hen werden opgedrongen; 5) de betalingen van de prijsvergoeding laten uit de begripsomschrijving niet onomstotelijk uitschijnen dat die op een pachtvereenkomst betrekking hebben gehad; 6) de betaling met cheque van 6.000 fr. alludeert op «het gebruik» van het perceel land sectie D nr. 1424 a; 7) de bewering van de verweerders dat zij de bezetting van de percelen door hun dochter hebben gedoogd en dat zij omwille van de gelijkheid van hun kinderen als toekomstige erfgenamen, geen pachtvereenkomst hebben beoogd, is geloofwaardig; 8) de bezetting die de verweerders tegen betaling van een vergoeding hebben vooropgesteld, is niet verdacht en tornt niet aan de bescherming, inherent aan de Pachtwet;

Dat die vastgestelde feiten niet van aard zijn de toepassing van de Pachtwet uit te sluiten;

Dat de appèlrechters aldus op grond de vastgestelde feitelijke gegevens niet naar recht hebben kunnen beslissen dat er tussen de partijen geen pachtvereenkomst bestond;

Dat het bestreden vonnis aldus de artikelen 1 en 3, 2°, van de Pachtwet schendt;

Dat het onderdeel gegrond is.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 19 JANUARI 2001

Voorzitter: de h. Verougstraete

Rapporteur: de h. Waûters

Openbaar ministerie: de h. Dubrulle

Advocaten: mrs. Bützler en Nelissen Grade

1. Beroepsgeheim – Geneeskunde – Doel – 2. Testament – Gezondheid van geest – Bewijs – Medische attesten

1. en 2. Het medisch beroepsgeheim is niet absoluut en heeft tot doel de patiënt te beschermen, zodat het niet tot gevolg mag hebben dat hem de bescherming van art. 901 B.W. wordt ontnomen. Regelmatig afgeleverde medische attesten met het oog op de gerechtelijke onbekwaamverklaring van een persoon mogen daarom worden overgelegd in de latere procedure tot nietigverklaring van een testament van die persoon.

D. t/ D. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 5 maart 1997 gewezen door het Hof van Beroep te Brussel;

Over het middel, gesteld als volgt:

schending van art. 901, 1349 en 1353 B.W. en 458 Sw.,

...

Overwegende dat de testateur die een testament wil maken, gezond van geest moet zijn;

Overwegende dat wie op grond van ongezondheid van geest de nietigheid van een testament inroept, moet bewijzen dat de testateur ongezond van geest was op het ogenblik dat hij het betwiste testament opstelde; dat de eiser dit bewijs kan leveren door alle middelen van recht;

Overwegende dat art. 458 Sw. en art. 1240, derde lid, Ger. W. niet verhinderen dat een doktersattest, regelmatig afgeleverd met het oog op het instellen van een vordering tot onbekwaamverklaring van de testateur, wordt overgelegd in een latere procedure tot nietigverklaring van het testament van deze testateur;

Dat het medisch beroepsgeheim niet absoluut is en tot doel heeft de patiënt te beschermen, zodat het niet tot gevolg mag hebben dat de bescherming voortvloeiend uit art. 901 B.W., aan de geesteszieke wordt ontnomen en dat de geesteszieke niet wordt beschermd tegen zijn eigen daden;

Dat het bestreden arrest dan ook niet vermocht, zonder schending van de in het middel aangevoerde bepalingen, de door eiser neergelegde doktersattesten uit de besluitvorming te weren;

Dat het middel gegrond is;

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

5e KAMER – 23 APRIL 2001

Voorzitter: de h. Hulpiau

Raadsheren: de hh. Lemmens en Embrechts

Advocaten: mrs. Bosmans, Verlinden, Vermeersch loco Vanhoyland en Jordens

Faillissement – Curator – Aansprakelijkheid – Verkoop geleasde goederen – Kwalitatieve of persoonlijke aansprakelijkheid

De curator is aansprakelijk wanneer hij met kennis van zaken goederen verkoopt die aan de gefaillieerde waren geleasd. De curator die enkel in die hoedanigheid in deze

procedure was betrokken, kan tegen de rechterlijke beslissing die erop volgt derdenverzet aantekenen wanneer hij van oordeel is dat zijn rechten erdoor worden benadeeld.

M. t/ N.V. K. e.a.

In een arrest van 4 oktober 1999 van dit Hof werd curator A.M. veroordeeld tot betaling van 3.998.400 fr., te vermeerderen met de intresten vanaf 31 maart 1991 aan N.V. K. De curator tekende in eigen naam derdenverzet aan tegen dit arrest. Hij vraagt dat rechtens zou worden gezegd dat dit arrest hem niet tegenwerpbaar is in eigen naam en tegen hem persoonlijk of op zijn vermogen niet kan worden uitgevoerd. Tevens verzoekt hij het Hof te zeggen dat hij in zijn hoedanigheid van curator geen fout heeft begaan en het arrest te vernietigen in zover het een door hem als curator begane fout zou inhouden.

N.V. K. concludeert tot de ongegrondheid van het derdenverzet. Tevens vraagt deze partij dat rechtens zou worden gezegd dat het kwestieus arrest zo moet worden begrepen dat het geldt tegen de curator in eigen naam en dat bijgevolg het arrest kan worden uitgevoerd op zijn persoonlijk vermogen.

N.V. K. voert aan dat het bestreden arrest zo moet worden begrepen dat het reeds werd gewezen ten opzichte van de curator in eigen naam en dat het bijgevolg kan worden uitgevoerd op diens persoonlijk vermogen. Op grond daarvan concludeert de N.V. K. tot de ontoelaatbaarheid van het derdenverzet.

Uit de procedurestukken blijkt onomstotelijk dat mr. Mombaerts enkel in zijn hoedanigheid van curator van N.V. T. is opgetreden in de procedure die heeft geleid tot het thans bestreden arrest. De curator was zelf in eigen naam geen partij in deze procedure. Volledig in overeenstemming hiermee vermeldt het beschikkend gedeelte van het arrest van 4 oktober 1999: «veroordeelt de curator q.q. om aan K. een vergoeding te betalen van 3.998.400 fr., te vermeerderen met de intresten.»

Indien bij gebreke aan vordering daartoe het Hof in zijn arrest van 4 oktober 1999 zich niet uit te spreken had over de aard van deze veroordeling (of het een schuldveroordeling in de massa was dan wel om een boedelschuld ging), staat alleszins vast dat geen veroordeling van M. in eigen naam werd uitgesproken. Het arrest duidelijk en ondubbelzinnig zijnde, behoeft geen uitlegging op dat punt. M. was derhalve niet in dezelfde hoedanigheid betrokken in die procedure, zodat hij thans, optredend in eigen naam, derdenverzet kan doen tegen dit arrest.

Het opgeworpen middel van ontoelaatbaarheid is dan ook ongegrond.

Een derde of, zoals te dezen een procespartij die in een andere hoedanigheid in een procedure betrokken was, kan slechts tegen een rechterlijke beslissing opkomen via derdenverzet in zover door deze uitspraak zijn rechten werden benadeeld.

Blijkens zijn conclusies vreest M. dat de motieven die het Hof ertoe hebben geleid de curator q.q. te veroordelen tot betaling van een vergoeding aan N.V. K., later zullen leiden tot zijn veroordeling in eigen naam op grond van zijn aansprakelijkheid voor fouten begaan in de uitoefening van zijn mandaat als curator in het beheer van de failliete boedel.

Hoewel mr. M. niet in eigen naam betrokken was in de procedure die heeft geleid tot het arrest van 4 oktober 1999, heeft dit arrest wel bewijswaarde als een weerlegbaar vermoeden. In die mate heeft hij belang om tegen de bestreden beslissing op te komen als benadeeld zijnde in zijn rechten. In zover de bestreden beslissing het bewijs van zijn foutief handelen inhoudt, is de bewijslast in een latere procedure over zijn aansprakelijkheid verlegd en rust op hem de last het tegenbewijs te leveren.

In het arrest van 4 oktober 1999 heeft dit Hof omstandig de feiten uiteengezet die ten grondslag liggen aan de tussen partijen ontstane geschillen. Deze feitelijke uiteenzetting is na nieuw onderzoek volledig overleefd gebleven.

De door het Hof gedane vaststelling dat de curator perfect op de hoogte was van het feit dat de kwestieuze machines waren gekocht door K. en in leasing gegeven aan de gefailleerde, is ten volle gebaseerd op deze feitelijke gegevens en is hierdoor volledig verantwoord. Onterecht menen de verzetsdoende partij en de curator *ad hoc* te kunnen verwijzen naar de uitspraken in kort geding en van de eerste rechter. Deze uitspraken weerleggen de feiten niet zoals uitvoerig beschreven in het arrest van 4 oktober 1999 en doen geen afbreuk aan de voormelde vaststelling van het Hof dat de curator perfect op de hoogte was van de juiste toestand met betrekking tot de supermoles.

Deze motieven tonen ook aan dat de gefailleerde en nadien de curator zich niet op een deugdelijk bezit als eigenaar van de goederen konden beroepen. Zij wisten dat ze de goederen slechts hielden ingevolge een leasingovereenkomst en konden zich niet te goede trouw beroepen op een bezit als eigenaar.

In het raam van huidige verzetsprocedure kan het Hof slechts de motieven van het arrest van 4 oktober 1999 beamen. De schade van K. is immers ontstaan ingevolge een foutieve houding van de curator in het beheer van de failliete boedel, die, hoewel wetende dat de machines niet toebehoorden aan de failliete boedel, weigerde de goederen af te geven. Het derdenverzet is dan ook ongegrond.

...

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER – 27 SEPTEMBER 2001

Voorzitter: de h. Van Houche

Raadsheren: de hh. Vangenechten en Jaques (rapporteur)

Openbaar ministerie: de h. Gielen

Advocaat: mr. Jansen

Werkloosheid – Sancties – Cumulatie van administratieve en strafsancities – Non bis in idem – Draagwijdte – Schending – Geen vereiste van oplegging van de uiteenlopende sancties in één strafvervolgning

Art. 156, eerste lid, van het K.B. van 25 november 1991 dat de werkloze die het toezicht georganiseerd door art. 22 van de wet van 14 februari 1961 voor economische expansie, sociale vooruitgang en financieel herstel, verhindert, uitsluit van het genot van de uitkeringen gedurende ten minste vier en ten

hoogste dertien weken, moet worden beschouwd als een administratieve sanctie die zowel repressief als preventief is.

Het algemeen rechtsbeginsel «non bis in idem» belet niet dat de Belgische overheid sancties van uiteenlopende aard mag bepalen voor eenzelfde overtreding, de ene onderworpen aan het commune strafrechtssysteem, de andere aan het systeem van de administratieve sanctie, zelfs al is de administratieve sanctie van strafrechtelijke aard in de zin van art. 6 E.V.R.M.

De sancties van uiteenlopende aard, nl. de straf- en administratieve sanctie, moeten niet gelijktijdig, d.w.z. in één strafvervolgning worden opgelegd, wil het non bis in idem beginsel niet worden geschonden.

O.M. t/ de L.

Gezien het vonnis op tegenspraak gewezen op 30 juni 2000 door de zeventiende kamer (één rechter) van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Hasselt, rechtsprekende in correctie zaken:

...

Overwegende dat beklaagde voor de onderhavige feiten reeds bij beslissing van de directeur van de R.V.A. te Tongeren van 21 mei 1999 op grond van art. 156, eerste lid, van het K.B. van 25 november 1991 houdende de werkloosheidsreglementering, een sanctie werd opgelegd in de vorm van een uitsluiting van het recht op uitkeringen vanaf 24 mei 1999 gedurende een periode van dertien weken;

Overwegende dat beklaagde heeft berust in deze beslissing;

Overwegende dat beklaagde, de materialiteit van de hem ten laste gelegde feiten op zichzelf niet betwist, aanvoert dat voormelde beslissing van de directeur van de R.V.A. het karakter heeft van een straf, zodat volgens het algemeen rechtsbeginsel «non bis in idem», ook vervat in art. 6 E.V.R.M. en 14, 7°, van het Internationaal Verdrag inzake burgerlijke en politieke rechten (hierna: I.V.B.P.R.), dat hij geen tweede maal kan worden vervolgd en de huidige strafvordering vervallen is op grond van voormeld algemeen rechtsbeginsel;

Overwegende dat er geen betwisting kan bestaan over het feit dat zowel de sanctie opgelegd door de directeur van de R.V.A. als de huidige strafvordering op dezelfde feiten, dezelfde materiële gedragingen, steunt, namelijk op de gestelde plaats en datum «het toezicht van de bevoegde ambtenaar op de naleving van de wetgeving betreffende de toekenning van werkloosheidsuitkeringen en daarmee gelijkgestelde uitkeringen te hebben verhinderd»;

Overwegende dat het zonder belang is dat het rechtsbeginsel «non bis in idem» niet op grond van het E.V.R.M. kan worden ingeroepen (omdat het opgenomen is in het nog niet door België ondertekende Zevende Protocol bij dit Verdrag), omdat dit algemeen rechtsbeginsel tevens expliciet werd opgenomen in art. 14, 7°, I.V.B.P.R., dat bepaalt: «Niemand mag voor een tweede keer worden berecht of gestraft voor een strafbaar feit waarvoor hij reeds overeenkomstig de wet en het procesrecht van elk land bij einduitspraak is veroordeeld of waarvan hij reeds is vrijgesproken»;

Overwegende dat, wat de aard van de «administratieve sanctie», opgelegd door de directeur van de R.V.A. betreft, dient te worden vastgesteld dat het naar intern Belgisch recht gaat om een administratieve beslissing of sanctie, die niet uitgaat van een strafgerecht, maar dat deze internrechtelijke

kwalificatie nauwelijks relevant is, omdat het begrip «straf» autonoom en inhoudelijk moet worden beoordeeld;

Overwegende dat, wat de aard van de rechtsregel (norm) betreft, dient te worden nagegaan of deze de bevolking in het algemeen treft, het publiek belang in het algemeen aanbelangt, dan wel een bepaalde groep personen met een bijzonder statuut of met een bijzondere rechtspositie;

Overwegende dat bij de in dit verband te maken vergelijking en te beoordelen groep van personen, enkel de strafwaardige personen in aanmerking te nemen zijn;

Overwegende dat alsdan vast te stellen is dat de kwestieuze norm art. 156, eerste lid, van het K.B. van 25 november 1991, zich niet richt tot alle (strafwaardige) burgers, maar eerder tot een bepaalde en beperkte categorie, namelijk tot de werklozen die zijn ingeschreven bij de R.V.A. en die voldoen aan de toelaatbaarheids- en toekenningsvoorwaarden;

Overwegende dat, op grond van voormeld art. 156, eerste lid, de werkloze die het toezicht verhindert, georganiseerd door art. 22 van de wet van 14 februari 1961 voor economische expansie, sociale vooruitgang en financieel herstel, van het genot van de uitkeringen wordt uitgesloten gedurende ten minste vier en ten hoogste dertien weken (zesentwintig weken bij herhaling);

Overwegende dat daarnaast evenwel niet kan worden ontkend dat de in voormeld art. 156 bepaalde en te dezen toegepaste «administratieve» sanctie, zowel repressief als preventief is; dat zij repressief is in zoverre ze de ontbering van een vervangingsinkomen oplegt en een dergelijke sanctie onmiskienbaar voor de toekomst een preventief effect resorteert, omdat ze de werkloze aan wie die sanctie werd opgelegd en elke andere die in een dergelijke situatie verkeert, ertoe moet aanzetten in de toekomst zijn verplichtingen stipt na te komen;

Overwegende dat, wat de aard en de ernst van de sanctie die kan worden opgelegd betreft, er slechts kan worden vastgesteld dat deze zeer ernstig kan zijn; dat, luidens art. 15, 2°, van de wet van 16 november 1972 betreffende de arbeidsinspectie, de maximumboete die de strafrechter te dezen kan opleggen, 5.000 fr., verhoogd met 990 opdecimen of 500.000 fr. bedraagt en de «administratieve» uit te spreken schorsing tot zesentwintig weken kan gaan, wat in vele gevallen, ongeacht de toestand van de werkloze, een evenwaardige of zelfs hogere pecuniaire sanctie betekent;

Overwegende dat aan deze beschouwing geen afbreuk wordt gedaan door het feit dat bij de strafvordering, uitgeoefend door de arbeidsauditeur, tevens de mogelijkheid bestaat om een hoofdgevangenisstraf van acht dagen tot een jaar op te leggen; dat een vrijheidsberovende straf zeker zo ernstig is, zoniet ernstiger en zwaarder dan een pecuniaire straf, maar zulks niet belet dat de pecuniaire straf op zichzelf naar aard en ernst de kenmerken van een straf vertoont;

Overwegende dat uit het bovenstaande blijkt dat de door de directeur van de R.V.A. opgelegde sanctie zowel een preventief als repressief doel heeft en dat ze naar aard en ernst alle aspecten van een pecuniaire strafsancie vertoont;

Overwegende dat krachtens het algemeen rechtsbeginsel «non bis in idem» en krachtens art. 14, 7°, I.V.B.P.R. niemand voor een tweede keer mag worden berecht of gestraft voor een strafbaar feit waarvoor hij reeds overeenkomstig de wet en het procesrecht van elk land bij einduitspraak is veroordeeld of waarvan hij reeds is vrijgesproken;

Overwegende dat zulks evenwel niet belet dat de Belgische overheid sancties van uiteenlopende aard mag bepalen voor eenzelfde overtreding, de ene onderworpen aan het commune strafrechtssysteem, de andere onderworpen aan het stelsel van de administratieve sanctie, ook al zou de administratieve sanctie een strafrechtelijke aard hebben in de zin van art. 6, E.V.R.M.;

Overwegende dat het «non bis in idem»-beginsel evenmin impliceert dat principieel zou worden uitgesloten dat zowel strafsancies als administratieve sancties kunnen worden opgelegd voor eenzelfde overtreding;

Overwegende dat het onjuist is te stellen, zoals de eerste rechter deed, dat verschillende sancties van uiteenlopende aard (straf- en administratieve sanctie) gelijktijdig en dus in één strafvervolgung moeten worden opgelegd opdat het beginsel «non bis in idem» niet zou zijn geschonden;

...

NOOT – Bovenstaand arrest hervormt Corr. Hasselt, 30 juni 2000, elders in dit nummer gepubliceerd. Zie over deze problematiek de eveneens in dit nummer opgenomen bijdragen van J. Put, «Bis, sed non idem. Een denkoefening over de toepassing van het «non bis in idem»-beginsel op de cumulatie van administratieve en strafsancies».

CORRECTIONELE RECHTBANK TE HASSELT

17e KAMER – 30 JUNI 2000

Voorzitter: de h. Smeets

Openbaar ministerie: de h. L'Homme

Werkloosheid – Sancties – Begrip strafvervolgung – Cumulatie van administratieve en strafsancies – Non bis in idem – Schending – Vereiste van oplegging van de uiteenlopende sancties in één strafvervolgung

De administratieve sanctie bepaald bij art. 156 Werkloosheidsbesluit, namelijk de uitsluiting van het recht op werkloosheidsuitkeringen gedurende een bepaalde periode wegens de verhindering van toezicht, is een strafvervolgung in de zin van art. 6, E.V.R.M. en van art. 14, 7°, van het Internationaal Verdrag inzake burgerlijke en politieke rechten.

Het non bis in idem-beginsel omvat een absoluut cumulatieverbod van punitieve sancties wegens eenzelfde feitelijke gedraging, voor zover zij in opeenvolgende, van elkaar onderscheiden strafvervolgingen zouden worden opgelegd.

O.M. t/ de L.

Beklaagde wordt ten laste gelegd dat hij op 19 april 1999 te Sint-Truiden het toezicht van de bevoegde ambtenaar op de naleving van de wetgeving betreffende de toekenning van werkloosheidsuitkeringen en daarmee gelijkgestelde uitkeringen heeft verhindert.

Ambtshalve dient de vraag te worden gesteld of de strafvordering m.b.t. deze feiten ontvankelijk kan worden verklaard, gelet op het van openbare orde zijnde rechtsbeginsel «non bis in idem». Art. 14, 7°, van het B.U.P.O.-

Verdrag, dat in België rechtstreekse werking heeft, bepaalt immers letterlijk: «Niemand mag voor een tweede keer worden berecht of gestraft voor een strafbaar feit waarvoor hij reeds overeenkomstig de wet en het procesrecht van elk land bij einduitspraak is veroordeeld of waarvan hij reeds is vrijgesproken»;

Beklaagde werd immers reeds op grond van art. 156 Werkloosheidsbesluit (verhinderende van toezicht) bij beslissing van de R.V.A. van 21 mei 1999 uitgesloten van de uitkeringen gedurende een periode van dertien weken, tegen welke beslissing beklaagde geen verhaal heeft aangetekend en die als definitief kan worden beschouwd, wat ook door het openbaar ministerie lijkt te worden erkend. Het betreft derhalve een einduitspraak.

Het lijkt bovendien geen twijfel dat de thans voorliggende feiten dezelfde feitelijke gedraging betreffen als die welke voorwerp was van de administratieve sanctie op grond van art. 156 Werkloosheidsbesluit, nl. het verhinderen van het toezicht door de bevoegde ambtenaar op de naleving van de bepalingen inzake werkloosheid.

De procedure waarbij de administratieve sanctie bepaald in art. 156 Werkloosheidsbesluit werd opgelegd dient voorzeker te worden beschouwd als een strafvervolgning in de zin van art. 6, 1°, E.V.R.M. en art. 14, 7°, B.U.P.O.-Verdrag.

De uitsluiting op grond van art. 156 Werkloosheidsbesluit heeft zowel een preventief en een repressief doel. De mogelijke sanctie, die neerkomt op het onthouden van geld waarop de werklozen in beginsel aanspraak kunnen maken, kan ook uiterst zware financiële gevolgen hebben (bv. maximumschorsing van 52 weken voor een gezinshoofd met gezinslast en anciënniteitstoelag: 448.288 fr., aangehaald door J. Put, «Administratieve sancties in de sociale zekerheid en artikel 6 E.V.R.M.», in *Sociaal Recht: Niets dan Uitdagingen*, Gent, Mys & Breesch, 1996, p. 707) en moet voor de toekomst de werklozen ertoe aanzetten hun verplichtingen na te komen.

Derhalve staat vast dat beklaagde reeds bij een voorgaande, als strafvervolgning te kwalificeren procedure op definitieve wijze gestraft is geworden voor dezelfde feitelijke gedraging als die welke thans voorligt (zie E.H.R.M., 23 oktober 1995 inzake Gradinger/Oostenrijk).

Zodoende dient het beginsel «*non bis in idem*» te worden toegepast, dat een absoluut cumulverbod van punitieve sancties voor gevolg moet hebben voor zover zij in opeenvolgende, van elkaar onderscheiden strafvervolgingen zouden worden opgelegd. Het «*non bis in idem*»-beginsel beoogt immers niets anders dan te vermijden dat eenzelfde persoon meer dan eenmaal gekweld zou worden met een repressief optreden van de overheid voor dezelfde inbreuk (zie Coopman B., en Stessens G., «Mensenrechtelijke waarborgen toepasselijk op de administratieve fiscale boete: reflecties bij de recente rechtspraak van het Hof van Cassatie en het Arbitragehof», *T.F.R.*, 1999, 388 e.v.).

Het «*non bis in idem*»-beginsel belet niet dat de wetgever verschillende sancties van uiteenlopende aard (straf- en administratieve sanctie) zou bepalen, op voorwaarde echter dat zij gelijktijdig en dus in één strafvervolgning zouden worden opgelegd, wat *in casu* echter juist niet het geval is.

Alsdan laat art. 14, 7°, B.U.P.O., dat in België werking heeft en in klare en duidelijke bewoordingen is gesteld, geen ruimte: een tweede berechting of (laat staan) bestraffing

voor dezelfde feitelijke gedraging na een veroordeling bij einduitspraak, wat *in casu* het geval is, kan niet.

...

NOOT – Bovenstaand vonnis werd hervormd door Hof Antwerpen, 27 september 2001, dat elders in dit nummer is gepubliceerd. Zie over deze problematiek de eveneens in dit nummer opgenomen bijdrage van J. Put, «*Bis sed non idem*. Een denkoefening over de toepassing van het *non bis in idem*-beginsel op de cumulatie van administratieve en strafsancities».

ARBEIDSRECHTBANK TE HASSELT

1e KAMER – 2 MEI 2001

Voorzitter: de h. Ceuppens

Rechters in sociale zaken: de hh. Schruers en Vandecruys

Openbaar ministerie: mevr. Wouters

Advocaten: mrs. Segers loco Carlier en Boesmans

1. Bevoegdheid en aanleg – Materiële bevoegdheid – Arbeidsrechtbank – Werkloosheid – Beoordeling van rechtmatigheid van door R.V.A. opgelegde administratieve sanctie – 2. Werkloosheid – Sancties – Begrip strafvervolgning – Cumulatie van administratieve en strafsancities – Non bis in idem – Draagwijdte – Gevolg – Beoordeling van rechtmatigheid van administratieve sanctie – Rekening houden met door strafrechter eerder uitgesproken strafsancie

1. De arbeidsrechtbank die kennisneemt van een geschil aangaande een door de R.V.A. opgelegde administratieve sanctie, beoordeelt de rechtmatigheid van de aangevochten beslissing, maar spreekt zelf geen sanctie uit.

2. De werkloze werd te dezen door de correctionele rechtbank veroordeeld voor de hem ten laste gelegde overtredingen van de werkloosheidsreglementering. Deze feiten vallen volledig samen met die waarop de R.V.A.-sanctie rust; gelet op het gezag *erga omnes* van het strafrechtelijk gewijsde, moet op onbetwistbare wijze worden aangenomen dat de verweten overtredingen zich inderdaad hebben voorgedaan.

De in art. 153 en 154 Werkloosheidsbesluit bepaalde sancties, namelijk de uitsluiting van het recht op werkloosheidsuitkeringen gedurende een bepaalde periode wegens een schending van de aangifte- en controleverplichtingen, moeten als een strafvervolgning in de zin van art. 6 E.V.R.M. en art. 14 Internationaal Verdrag inzake burgerlijke en politieke rechten worden beschouwd.

Het «*non bis in idem*»-beginsel sluit de mogelijkheid niet uit dat op dezelfde feiten twee sancties – eventueel uitgaande van aparte overheden – simultaan worden opgelegd als elkaar aanvullende componenten van een sanctie. Bij de beoordeling van de rechtmatigheid van de opgelegde administratieve sanctie kan de rechtbank rekening houden met de door de strafrechter eerder uitgesproken strafsancie. Te dezen gebeurt dit door de periode van aansluiting van het recht op werkloosheidsuitkering te verminderen met twee weken, hetgeen omgerekend correspondeert met de pecuniaire draagwijdte van de opgelegde strafsancie.

D. t/ R.V.A.

II. Vordering en situering van het geschil

Met een verzoekschrift, ontvangen ter griffie op 18 december 1996, stelde eisende partij beroep in tegen een R.V.A.-beslissing van 28 november 1996 (werkloosheidsbureau Hasselt) waarbij aan eiser werd meegedeeld dat werd beslist:

- hem uit te sluiten van de uitkeringen vanaf 1 april 1996;
- hem een sanctie op te leggen in de vorm van een uitsluiting van de uitkeringen gedurende een periode van 8 + 13 weken met ingang van 2 december 1996;
- de ten onrechte genoten werkloosheidsuitkeringen terug te vorderen;
- het dossier aan het arbeidsauditoraat toe te zenden.

Verwerende partij steunde deze beslissing op de overweging dat uit een op 29 juli 1996 uitgevoerd controle-onderzoek gebleken is dat eiser sedert 13 maart 1996 voorzitter is van de V.Z.W. J.B. te Houthalen en dat deze V.Z.W. een gelijknamig café uitbaat. Tijdens het onderzoek verklaarde eiser aan de controleur voorheen zelfstandig uitbater te zijn geweest van het café en dat hij prestaties leverde voor de V.Z.W., zoals het ronddragen van dranken, het opruimen van de zaal en naar de brouwerij gaan.

Volgens de R.V.A. deed eiser geen aangifte van een onbezoldigde activiteit voor een V.Z.W. en wordt hij geacht een activiteit uit te oefenen in de zin van art. 45 van het K.B. van 25 november 1991 houdende de werkloosheidsreglementering (hierna aangeduid als: Werkloosheidsbesluit); eiser zou niet voldoen aan de voorwaarde van art. 44 Werkloosheidsbesluit en heeft vanaf 1 april 1996 geen recht op uitkeringen.

Eiser kreeg een administratieve sanctie opgelegd met toepassing van art. 153 Werkloosheidsbesluit, omdat hij door geen aangifte te doen van deze bedrijvigheid onverschuldigde uitkeringen heeft ontvangen.

Eiser kreeg nogmaals een administratieve sanctie opgelegd krachtens art. 154 Werkloosheidsbesluit, omdat hij zich niet zou hebben gedragen naar de bepalingen van art. 71 Werkloosheidsbesluit.

...

Er dient voorts nog te worden vermeld dat eiser op vordering van de arbeidsauditeur strafrechtelijk werd vervolgd voor de tenlasteleggingen: «ervan verdacht van te Houthalen-Helchteren, in de periode van 1 april 1996 tot en met 29 juli 1996:

A) als werknemer-werkloze met bedrieglijk inzicht en ten einde uitkeringen te genieten waarop hij geen recht heeft verzuimd te hebben naar aanleiding van het verrichten van een activiteit, bedoeld in art. 45 van het K.B. van 25 november 1991, hiervan met onuitwisbare inkt melding te maken op zijn controlekaart (art. 71, 154 en 175, 1°, e, K.B. van 25 november 1991);

B) als werknemer-werkloze met bedrieglijk inzicht en ten einde onverschuldigde uitkeringen te ontvangen of te kunnen ontvangen onjuiste of onvolledige verklaringen te hebben aangelegd; (art. 153 en 175, 1°, e, K.B. van 25 november 1991).»

De Correctionele Rechtbank van Hasselt sprak op 4 december 1998 een vonnis uit waarbij de tenlasteleggingen

genoegzaam bewezen werden geacht en waarbij eiser schuldig werd verklaard aan de hem ten laste gelegde feiten.

Eiser werd door de strafrechter veroordeeld, voor de ten laste gelegde feiten samen, tot een geldboete van 100 fr., gebracht op 20.000 fr., door verhoging met 1990 opdecimen, subsidiair een vervangende gevangenisstraf van zestien dagen.

Eiser werd tevens verplicht, met toepassing van art. 28 en 29 van de wet van 1 augustus 1985 en art. 58 van het K.B. van 18 december 1986, als gewijzigd door art. 3 van de wet van 24 december 1993, tot betaling van een bijdrage van 10 fr., door verhoging met 1990 opdecimen gebracht op 2.000 fr., en, met toepassing van art. 91 van het K.B. van 28 december 1950, als gewijzigd bij art. 1 van het K.B. van 23 december 1993, tot betaling van een vergoeding van 1.000 fr.

De tenuitvoerlegging van het vonnis werd uitgesteld gedurende drie jaar, voor een gedeelte van de opgelegde geldboete, ten belope van 50 fr., gebracht op 10.000 fr., door verhoging met 1990 opdecimen, subsidiair een vervangende gevangenisstraf van acht dagen.

Dit correctionele vonnis is in kracht van gewijsde getreden.

...

III. Beoordeling – In rechte

III.1. Betreffende de bevoegdheid van de rechtbank

Bevoegdheid is de macht van de rechter om kennis te nemen van een vordering die voor hem is gebracht (art. 8 Ger. W.).

De volstrekte bevoegdheid is de rechtsmacht bepaald naar het onderwerp, de waarde en in voorkomend geval het spoedeisende karakter van de vordering of de hoedanigheid van de partijen (art. 9 Ger. W.).

Met de toepassing van art. 580, 2°, Ger. W. neemt de arbeidsrechtbank kennis van de geschillen betreffende de rechten en verplichtingen van werknemers die voortvloeien uit onder meer de wetgeving inzake werkloosheid.

Huidig geschil, dat slaat op een beroep dat door eiser werd ingesteld tegen een R.V.A.-beslissing waarbij uitspraak werd gedaan over de rechten en verplichtingen van eiser in het raam van de wetgeving inzake werkloosheid, valt duidelijk onder de omschrijving van art. 580, 2°, Ger. W. en behoort diensgevolge onmiskenbaar tot de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank.

Hierbij aansluitend kan erop worden gewezen dat ook art. 7, § 11 van de Besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders bepaalt dat de geschillen over rechten, ontstaan uit de werkloosheidsregeling, tot de bevoegdheid van de arbeidsrechtbanken behoren. In art. 7, § 11, tweede lid, van deze Besluitwet is bovendien bepaald dat het moet gaan om beroepen ingesteld tegen R.V.A.-beslissingen («de beslissingen genomen over rechten ontstaan uit de werkloosheidsregeling moeten op straffe van verval, binnen drie maanden na de kennisgeving (...) aan de bevoegde arbeidsrechtbank voorgelegd worden») ofwel tegen het achterwege blijven van R.V.A.-beslissingen waarbij het recht zou moeten worden erkend.

Het beroep van de rechtzoekende is bijgevolg gericht tegen een concrete R.V.A.-beslissing (of weigering hiertoe) en de rechtbank neemt er op die wijze kennis van (cf. art. 8 Ger. W.), en zal voorts de aangevochten beslissing op haar deugdelijkheid en juistheid toetsen. De rechtbank spreekt zich m.a.w. binnen haar bevoegdheidsomschrijving uit over de aangevochten R.V.A.-beslissing.

Indien, zoals in onderhavige zaak, middels een R.V.A.-beslissing een administratieve sanctie werd opgelegd aan een justitiabele, dan spreekt de rechtbank zich uit over deze R.V.A.-beslissing, maar de rechtbank legt als zodanig zelf geen sanctie op.

Onjuist is dus het door eisende partij geponeerde uitgangspunt: «De arbeidsrechtbank is niet bevoegd om straffen uit te spreken», aangezien dergelijke situatie zich niet voordoet; de rechtbank neemt weliswaar kennis van de middels een R.V.A.-beslissing opgelegde sanctie(s) en zal er zich in het raam van haar toetsingsrecht over uitspreken, maar als zodanig «spreekt zij zelf geen straffen uit».

Met de beoordeling van de rechtmatigheid van de aangevochten R.V.A.-beslissing, hierbij inbegrepen het aspect van de door de R.V.A. opgelegde sancties, handelt de rechtbank bijgevolg volledig binnen het raam van haar wettelijke bevoegdheid.

Voor zoveel als nodig kan bijkomend worden opgemerkt: - dat eiser zelf de vordering heeft aangebracht voor de arbeidsrechtbank, waarvan hij dan zelf de bevoegdheid wenst te betwisten. Een dergelijke houding kan als contradictorisch worden bestempeld (beoogt eiser dan dat de rechtbank zich onbevoegd zou verklaren om kennis te nemen van de eigen vordering, in welk geval de vordering eventueel zou moeten worden afgewezen?; dit zal allicht niet de bedoeling zijn van het instellen van een beroep bij de rechtbank door eisende partij...);

- dat eiser de onbevoegdheid van de rechter niet *in limine litis* heeft opgeworpen (eiser heeft voor het eerst in tweede conclusies melding gemaakt van een eventuele onbevoegdheid van de rechtbank), wat in strijd lijkt te zijn met de bepalingen van art. 854 Ger. W.

De door eisende partij ingeroepen exceptie van onbevoegdheid moet derhalve worden verworpen.

...

III.3. Ten gronde:

III.3.1. Eisende partij schijnt te willen betwisten dat hij inbreuken beging op de werkloosheidsreglementering en poneert dat hij geen aangifte diende te doen van zijn activiteiten in de genoemde V.Z.W.; eiser stelt dat hij niet ertoe gehouden was om schrappingen aan te brengen op zijn controlekaart voorafgaandelijk aan de activiteiten voor de V.Z.W., omdat het activiteiten waren die niet konden worden ingeschakeld in het economisch verkeer van goederen en diensten.

Met deze stelling gaat eiser evenwel volledig voorbij aan het feit dat hij door de correctionele rechter strafrechtelijk werd veroordeeld voor de hem ten laste gelegde overtredingen van de werkloosheidsreglementering en aan het feit dat aan deze strafrechtelijke uitspraak het *erga omnes* na te leven gezag van gewijsde kleefte.

De feiten waarvoor eiser strafrechtelijk werd veroordeeld vallen volledig samen met de feiten die de R.V.A.-beslissing

schragen en hebben betrekking op zowel het (met bedrieglijk inzicht) afleggen van onjuiste of onvolledige verklaringen (strafrechtelijke tenlastelegging «B»), als op het (met bedrieglijk inzicht) verzuim niet de vereiste voorafgaande schrappingen te hebben aangebracht op de controlekaart (strafrechtelijke tenlastelegging «A»).

Rekening houdende met het *erga omnes* gezag van het strafrechtelijk gewijsde dient op onbetwistbare wijze te worden aangenomen dat de aan eiser verweten overtredingen van de werkloosheidsreglementering zich inderdaad hebben voorgedaan en de andersluidende argumentatie van eisende partij moet worden afgewezen.

Er kan ten overvloede worden opgemerkt dat de door de V.Z.W. als drankgelegenheid uitgeoefende activiteiten, en de bijdrage van eiser hiertoe, ontegensprekelijk als activiteiten ingeschakeld in het economisch ruilverkeer van goederen en diensten te beschouwen zijn.

III.3.2. Met betrekking tot het door eisende partij ingeroepen middel i.v.m. het *non bis in idem*-beginsel kan hier worden verwezen naar de recente uitspraak van deze rechtbank in een vergelijkbare zaak waarin het beginsel eveneens werd ingeroepen door de eisende partij (cf. Arbrb. Hasselt, 22 november 2000, A.R. nr. 975965, P. t/ R.V.A., onuitgegeven; er kan worden opgemerkt dat in deze zaak door geen van beide partijen hoger beroep werd ingesteld en dat het vonnis in kracht van gewijsde is getreden).

De rechtbank handhaaft haar stellingname als verwoord in deze eerdere zaak en werkt ze hierna verder uit op grond van de concrete gegevens van onderhavig geschil.

Eisende partij voert aan dat hem niet nogmaals door de arbeidsrechtbank een sanctie kan worden opgelegd, aangezien de in de werkloosheidsreglementering bepaalde administratieve sancties een strafvervolgung uitmaken in de zin van art. 6 E.V.R.M. en van art. 14, 7°, van het Internationaal Verdrag van 19 december 1966 inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, opgemaakt te New York wet van 15 mei 1981; hierna: BUPO-verdrag), en aangezien hij door de correctionele rechtbank reeds voor dezelfde feiten strafrechtelijk werd veroordeeld; een bijkomende administratieve sanctie zou dan neerkomen op een schending van het *non bis in idem*-beginsel.

Er kan geen twijfel over bestaan dat het rechtsbeginsel *non bis in idem* een algemeen aanvaard rechtsbeginsel is in het Belgische rechtssysteem (algemeen, vlg.: Claeys Bouuaert, P., «Algemene beginselen van het recht – vijftien jaar rechtspraak van het Hof van Cassatie», *R.W.*, 1986-87, 925; meer recentelijk: Cass., 5 februari 1999, *R.W.*, 1998-99, 1352; Cass., 5 mei 1992, *Arr. Cass.*, 1991-92, nr. 464; Cass., 7 september 1988, *Arr. Cass.*, 1988-89, 19; recentelijk in socialezekerheidszaken: Cass., 3 mei 1999, *J.T.T.*, 1999, 416).

Met dit beginsel wordt aanvaard dat niemand voor eenzelfde strafrechtelijk feit twee of meer malen vervolgd mag worden en eventueel een sanctie oplopen. Het principe ligt eveneens direct vervat in het BUPO-verdrag, dat rechtstreekse werking heeft in België.

Art. 14, 7°, van het BUPO-verdrag bepaalt namelijk dat een dubbele vervolging voor eenzelfde feit verboden is: «Niemand mag voor een tweede keer worden berecht of gestraft voor een strafbaar feit waarvoor hij reeds overeenkomstig de wet en het procesrecht van elk land bij einduitspraak is veroordeeld of waarvan hij reeds is vrijgesproken».

Er kan worden opgemerkt dat het E.V.R.M. geen soortgelijke bepaling bevat, maar dat eventueel zou kunnen worden aanvaard dat ook de toepassing van hetzelfde beginsel in het raam van het E.V.R.M. aan de orde is, aangezien het vervat kan liggen in het recht op een eerlijk proces dat wordt gewaarborgd door art. 6 E.V.R.M.

Voor de toepassing van het *non bis in idem*-beginsel moet eerst worden nagegaan of er sprake is van een eventuele dubbele vervolging van eenzelfde strafbaar feit.

De strafbare feiten waarvoor eiser werd vervolgd voor de correctionele rechtbank van Hasselt en waarover de correctionele rechtbank zich in haar vonnis van 4 december 1998 heeft uitgesproken, vallen grotendeels, en alleszins in zoverre er gewag wordt gemaakt van de toepassing van de art. 153 en 154 van het Werkloosheidsbesluit, samen met de feiten op grond waarvan door de R.V.A. in de thans bestreden beslissing van 28 november 1996 werd voorzien in de administratieve sancties van uitsluiting van eiser van het recht op uitkeringen gedurende 8 + 13 weken.

Er moet voorts worden nagegaan of de door de R.V.A. opgelegde administratieve sancties als een strafvervolging kunnen worden aangemerkt in de zin van het *non bis in idem*-beginsel en in de zin van het BUPO-verdrag en het E.V.R.M.

Volgens de door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in verscheidene uitspraken (hoofdzakelijk de arresten Engel, Öztürk en Lutz) ontwikkelde begrippenkader dient, om uit te maken of een administratieve sanctie als een strafsancie/-vervolging kan worden aangemerkt, gekeken te worden naar bepaalde criteria, met name de interne kwalificatie van de sanctie, de aard van de overtreden norm, en de aard en zwaarte van de sanctie. De criteria werken niet cumulatief maar alternatief; de verwezenlijking van een van de criteria kan voldoende zijn om van het strafrechtelijke karakter van een sanctie te gewagen; indien één criterium vervuld is, kan het nodig zijn de andere criteria te onderzoeken om te determineren of er sprake is van een sanctie in de zin van de vermelde verdragsbepalingen (vgl. Maus M., «Kanttekeningen rond de fiscaal-administratieve sancties en de fiscale geschillenprocedure in het licht van art. 6 E.V.R.M.», *T.F.R.*, 1999, 335-338).

Het eerste criterium, dat van de interne kwalificatie van de sanctie door een bepaalde Staat, wordt minder belangrijk geacht. Het is niet omdat een bepaalde dwangmaatregel als «administratieve sanctie» wordt bestempeld, dat er daarom geen sprake zou kunnen zijn van daadwerkelijke «strafsancties». Dit criterium dient zo te worden geïnterpreteerd dat, indien de wetgever een feit of handelwijze als «strafrechtelijk» heeft omschreven, de dader zich inderdaad op art. 6 E.V.R.M. kan beroepen.

Indien een bepaalde gedraging door een Staat daarentegen als «administratief» werd bestempeld, dan impliceert dit nog niet dat er geen sprake kan zijn van een strafsancie, maar dan dienen hiertoe de andere criteria te worden onderzocht.

Met het tweede criterium, de aard van de overtreden norm, wordt gerefereerd aan de reikwijdte van de geschonden rechtsregel.

Enkel indien een norm een algemene reikwijdte heeft en zich richt tot de bevolking in het algemeen, kan worden aangenomen dat er sprake is van een «strafsancie», en niet van een rechtsregel van eerder tuchtrechtelijke of administratieve aard.

Hoewel de sancties van art. 153 en 154 van het Werkloosheidsbesluit enkel slaan op werklozen, dient naar het oordeel van de rechtbank toch te worden aangenomen dat het gaat om normen met een algemene reikwijdte, die zich richten naar iedere persoon die tot de groep der werklozen behoort, of er in de toekomst toe kan behoren, eventueel tot iedereen die als «sociaal verzekeringsplichtige» kan worden aangemerkt of aan het omvattende systeem van maatschappelijke zekerheid participeert.

Ook dit criterium wordt bijgevolg geacht te zijn vervuld.

Het derde criterium, dat van de aard en zwaarte van de bepaalde sanctie, houdt in dat de sanctie zowel een preventief als repressief oogmerk moet hebben; de bedoeling moet zijn om de laakbare handeling te bestraffen en om mogelijke herhaling te voorkomen.

De sancties van art. 153 en 154 Werkloosheidsbesluit beantwoorden onmiskenbaar aan dit criterium. Ze bestraffen de overtreding van de werkloosheidsreglementering en hebben eveneens een preventief karakter, aangezien ze de werkloze en eenieder die zich in een dergelijke situatie bevindt of kan bevinden, ertoe zou moeten aanzetten om in de toekomst zijn verplichtingen stipt na te komen en om herhaling te voorkomen.

Met de zwaarte van de sanctie wordt bedoeld dat de geviseerde sanctie dermate zwaar moet zijn dat ze op geen andere wijze kan worden aangemerkt dan als een strafsancie, wegens het leed dat ermee aan de betrokkene wordt toegebracht.

De ernst van de sanctie moet worden beoordeeld aan de hand van de bepaalde maximumsanctie die kan worden opgelegd. De in art. 153 Werkloosheidsbesluit bepaalde maximumsanctie bedraagt 26 tot 52 weken uitsluiting (in geval van herhaling; er kan worden opgemerkt dat onder vigeur van de nieuwe wettelijke bepalingen, zijnde het K.B. van 29 juni 2000, voorzien wordt in een maximale uitsluiting van 26 weken); de maximale sanctie van art. 154 Werkloosheidsbesluit bedraagt 52 weken uitsluiting (in geval van herhaling).

De facto zal een uitsluiting van het recht op werkloosheidsuitkeringen gedurende (maximum) 52 weken in vele gevallen zwaarder doorwegen dan de maximale boete die de strafrechter overeenkomstig art. 175, 1, e, Werkloosheidsbesluit kan opleggen wegens een overtreding van art. 71 Werkloosheidsbesluit, zijnde 1.000 fr. verhoogd met 1.990 opdecimen, zijnde 200.000 fr.

De in het Werkloosheidsbesluit bepaalde sancties, waarmee een werkloze zich gedurende zeer ruime tijdspannes het recht op een vervangingsinkomen onttrekt kan weten, kunnen dus zelfs (aanzienlijk) zwaarder doorwegen dan de eigenlijke pecuniaire strafsancies en ze zijn ontegensprekelijk voldoende zwaar en ernstig om als strafsancie te kunnen worden beschouwd.

Uit het bovenstaande kan naar het oordeel van de rechtbank enkel maar de gevolgtrekking worden gemaakt dat te dezen de in art. 153 en 154 van het Werkloosheidsbesluit bepaalde sancties, aldaar aangeduid als «administratieve» sancties, aansluiten bij verscheidene criteria van wat onder een strafsancie wordt verstaan volgens het E.V.R.M., en per analogie het BUPO-verdrag, aangezien deze sancties een veralgemeende reikwijdte hebben alsook een preventief en een repressief doel, en aangezien ze zwaar kunnen doorwegen in het vermogen van de be-

trokkenen. Ze vertonen alle aspecten van een pecuniaire strafsancie en moeten derhalve als een strafsancie in de zin van het E.V.R.M. en van art. 14 van het BUPO-verdrag worden beschouwd.

III.3.3. Hoewel volgens het *non bis in idem*-beginsel en krachtens art. 14, 7°, van het BUPO-verdrag niemand voor een tweede keer mag worden berecht of bestraft voor een strafbaar feit waarvoor hij reeds overeenkomstig de wet en het procesrecht bij einduitspraak is veroordeeld of vrijgesproken, houdt dit beginsel nog niet in dat de rechtbank thans, in het licht van de eerdere veroordeling van eiser door de correctionele rechtbank van Hasselt, er zonder meer toe gehouden zou zijn om in een vernietiging te voorzien van de door de R.V.A. aan eiser opgelegde sancties.

De rechtbank wenst hier te verwijzen naar de door het Hof van Cassatie gedane invulling van het *non bis in idem*-beginsel.

In vergelijkbare zaken van samenloop van strafrechtelijke sancties met andere als «administratief» aangemerkte fiscale sancties of boetes (of verhogingen) heeft het Hof geoordeeld dat het *non bis in idem*-beginsel en de draagwijdte van art. 14, 7°, van het BUPO-verdrag er niet aan in de wet staat dat de overheid sancties van uiteenlopende aard mag bepalen, de ene verworpen aan het commune strafrechtsstelsel en de andere aan het stelsel van de administratieve sanctie, zelfs indien de administratieve sanctie een strafrechtelijke aard zou hebben in de zin van art. 6 E.V.R.M., en dat de stelling die uitgaat van een ongeoorloofde cumulatie van een strafsancie en een geldboete van administratieve aard verworpen moet worden.

In de zaak *Silvester's Horeca Service t/ Belgische Staat*, waarin beroep werd aangetekend tegen een arrest van het Hof van Beroep van Brussel waarbij het verzet tegen een dwangbevel tot invordering van B.T.W.-geldboeten werd afgewezen, overwoog het Hof van Cassatie het navolgende (Cass., 5 februari 1999, *R.W.*, 1999-2000, 640; *T.F.R.*, 1999, 375):

«Overwegende dat krachtens het algemeen rechtsbeginsel «*non bis in idem*» en krachtens art. 14, 7°, van het BUPO-verdrag, niemand voor een tweede keer mag worden berecht of gestraft voor een strafbaar feit waarvoor hij reeds overeenkomstig de wet en het procesrecht van elk land bij einduitspraak is veroordeeld of waarvan hij is vrijgesproken;

«Overwegende dat zulks niet belet dat de Belgische overheid sancties van uiteenlopende aard mag bepalen voor eenzelfde overtreding, de ene onderworpen aan het nationale strafrechtsstelsel, de andere onderworpen aan het stelsel van de administratieve sanctie, ook al zou die administratieve sanctie een strafrechtelijke aard hebben in de zin van art. 6 E.V.R.M.;

«Dat de rechter, aan wie wordt gevraagd een administratieve sanctie te toetsen die een repressief karakter heeft in de zin van art. 6 E.V.R.M., de wettigheid van die sanctie mag onderzoeken en in het bijzonder mag nagaan of die sanctie verzoenbaar is met de dwingende eisen van internationale verdragen; dat hij hierbij krachtens het Belgische strafrechtsstelsel eerder uitgesproken strafsancies die in verband met dezelfde overtreding zouden zijn opgelegd, in zijn beoordeling mag betrekken;

«Overwegende dat, ook al zouden die bepalingen tot gevolg kunnen hebben dat de rechter aan wie wordt gevraagd een administratieve sanctie te toetsen, rekening zou moeten

houden met een eerder uitgesproken strafsancie, die te dezen geen draagwijdte heeft, daar uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan, niet blijkt dat van enige effectieve cumulatie van sancties sprake was;

«Dat het middel in zoverre niet kan worden aangenomen;

«Overwegende dat het middel, in zoverre het een discriminatie aanvoert, volledig berust op de onderstelling dat de cumulatie van een strafsancie in de zin van de nationale wet en een geldboete van administratieve aard op grond van de evengenoemde wettelijke bepalingen steeds uitgesloten is;

«Dat uit de verwerping van die stelling volgt dat het middel in zoverre niet ontvankelijk is».

In een uitspraak van dezelfde datum oordeelde het Hof van Cassatie dat het arrest (van het hof van beroep) dat oordeelt dat de in kracht van gewijsde getreden strafrechtelijke veroordeling op principiële wijze uitsluit dat een tweede, administratieve sanctie, maar met repressief karakter, wordt opgelegd, de aangewezen wetsbepalingen en het algemeen rechtsbeginsel *non bis in idem* schendt (Cass., 5 februari 1999, Belgische Staat t/ Van Meerbeek en Tubex, *T.F.R.*, 1999, 381 en *R.W.*, 1998-99, 1352).

De rechtbank sluit zich aan bij deze stelling van het Hof van Cassatie en meent dat de aangehaalde principes per analogie kunnen worden toegepast in onderhavige zaak.

De interpretatie die aan art. 14, 7°, van het BUPO-verdrag en aan het in de Belgische rechtsorde geïncorporeerde *non bis in idem*-beginsel dient te worden gegeven, houdt te dezen in dat de cumulatie van een strafsancie bepaald in het commune strafrechtsstelsel en van een in de werkloosheidsreglementering (Werkloosheidsbesluit) bepaalde administratie van sanctie toegelaten is, zonder dat hieraan afbreuk wordt gedaan door het feit dat de administratieve sanctie een strafrechtelijke aard heeft in de zin van het E.V.R.M. of het BUPO-verdrag.

De toepassing van het *non bis in idem*-beginsel in het Belgische rechtssysteem sluit volgens de rechtbank de mogelijkheid niet uit dat op dezelfde feiten twee sancties – eventueel uitgaande van aparte «overheden» – simultaan worden opgelegd als elkaar aanvullende componenten van het opleggen van een sanctie.

Het is dus niet omdat eiser door de Correctionele Rechtbank van Hasselt op 4 december 1998 strafrechtelijk werd veroordeeld op grond van dezelfde feiten als die welke aan de basis liggen van de R.V.A.-beslissing van 28 november 1996, dat daarom automatisch door de rechtbank tot een vernietiging van de door de R.V.A. opgelegde «administratieve» sanctie(s) zou moeten worden overgegaan. Een dergelijk automatisme zou, indien bestaande, trouwens niet stroken met het beginsel van onaantastbare beoordeling van het geschil door een onafhankelijke en onpartijdige rechter.

De rechtbank blijft hier vrij om de door de R.V.A. opgelegde sancties op hun rechtmatigheid te beoordelen en kan, indien nodig, de sancties herleiden. Bij deze beoordeling kan de rechtbank rekening houden met de door de strafrechter eerder uitgesproken strafsancies die in verband met dezelfde overtreding zijn opgelegd.

De verwijzing van eiser naar een vonnis van de Correctionele Rechtbank van Hasselt van 19 maart 1999, waarbij deze rechtbank oordeelde dat de werklozen reeds bij einduitspraak werd veroordeeld door de R.V.A. met een uitsluiting van dertien weken (tegen de R.V.A.-beslissing werd door de werkloze geen rechtsmiddel aangewend, zodat ze als

definitief moest worden beschouwd), zodat de werkloze op grond van het *non bis in idem*-beginsel niet nogmaals voor dezelfde gedraging door de strafrechter kon worden veroordeeld (Corr. Hasselt, 19 maart 1999, *R.W.*, 1999-2000, 649, met noot van Van Rompaey, L. en Put, J.), kan deze rechtbank niet tot een andere beoordeling aanzetten.

Er kan hierbij worden opgemerkt:

- dat de saisine en de beoordelingsbevoegdheid van de strafrechter niet noodzakelijk dezelfde zijn als die van de arbeidsrechter, die zich dient uit te spreken over een door de werkloze ingesteld beroep tegen een R.V.A.-beslissing (waarbij in een administratieve sanctie werd voorzien) en die, gelet op de in art. 4 Voorafgaande Titel Sv. vervat liggende regel van de schorsing van de burgerlijke procedure in afwachting van de beslissing over de strafvordering (*«le criminel tient le civil en état»*), de beslissing van de strafrechter dient af te wachten alvorens zelf uitspraak te kunnen doen over de rechtmatigheid van de R.V.A.-beslissing;
- dat de uitspraak van de Hasseltse strafrechter waaraan werd gerefereerd, vanzelfsprekend niet te beschouwen is als een uitspraak bij wege van algemene en als regel geldende beschikking (cf. art. 6 Ger. W.);
- dat bedoeld vonnis van de Hasseltse strafrechter het voorwerp uitmaakte van een hoger beroep dat door het openbaar ministerie werd ingesteld en dat het Hof van Beroep te Antwerpen in deze zaak een arrest heeft geveld op 8 juni 2000 waarbij het bestreden correctionele vonnis werd gewijzigd (O.M. t/ S. en U., nr. 881, onuitgegeven). Het hof van beroep was van oordeel dat, niettegenstaande de door de R.V.A. opgelegde sanctie alle aspecten vertoonde van een pecuniaire strafsanctie en hoewel krachtens het algemeen rechtsbeginsel *non bis in idem* en krachtens art. 14, 7°, van het BUPO-verdrag niemand voor een tweede keer mag worden berecht of bestraft voor een strafbaar feit waarvoor hij reeds overeenkomstig de wet en het procesrecht van elk land bij einduitspraak is veroordeeld of waarvan hij is vrijgesproken, zulks niet belet dat de Belgische overheid sancties van uiteenlopende aard mag bepalen voor eenzelfde overtreding, de ene onderworpen aan het nationale strafrechtstelsel, de andere onderworpen aan het stelsel van de administratieve sanctie, ook al zou de administratieve sanctie een strafrechtelijke aard hebben in de zin van art. 6 E.V.R.M. De appèlrechter ging over tot de oplegging van een pecuniaire strafsanctie (of een vervangende gevangenisstraf), maar verleende, onder meer wegens de reeds door de R.V.A. opgelegde (en definitief geworden) sanctie, uitstel van tenuitvoerlegging gedurende een termijn van drie jaar;
- dat het Hof van Beroep te Antwerpen op dezelfde datum van 8 juni 2000 eenzelfde uitspraak deed in een soortgelijke zaak (O.M. t/ B., nr. 880, onuitgegeven), en dat tegen dit arrest door de justitiabele (B.) cassatieberoep werd ingesteld. Het Hof van Cassatie velde op 23 januari 2001 een arrest waarbij de voorziening tot cassatie werd verworpen (*«Overwegende dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen in acht zijn genomen en de beslissing overeenkomstig de wet is gewezen»*) (Cass., 23 januari 2001, nr. P.00.1117.N, onuitgegeven).

III.3.4. Rekening houdende met het bovenstaande dient te worden aangenomen dat de eerdere bestraffing van eiser door de strafrechter, de arbeidsrechtbank, die zich dan in het raam van het burgerrechtelijk (sociaalrechtelijk) bij haar

aanhangig gemaakte geschil (het beroep van de werkloze tegen de R.V.A.-beslissing) over de rechtmatigheid en omvang van de administratieve sancties moet uitspreken, er eventueel kan toe aanzetten om in een herleiding van de door de R.V.A. toegepaste sanctie(s) te voorzien.

Er moet echter ook over worden gewaakt dat er geen ongelijkheid tussen de justitiabelen in het leven zou worden geroepen door een te verregaande interpretatie en toepassing van het *non bis in idem*-beginsel. Er kan namelijk bezwaarlijk als strokend met het gelijkheidsbeginsel worden aanvaard dat enerzijds de werkloze die in het raam van de beslechting van het strafdossier het hem door de arbeidsauditeur voorgestelde bedrag van de minnelijke schikking betaalt (en die op die wijze aan strafvervolgung ontsnapt), daarna de door de R.V.A. opgelegde administratieve sancties (eventueel) integraal bevestigd ziet worden door de arbeidsrechtbank, terwijl anderzijds de werkloze die zich door de correctionele rechtbank veroordeeld weet – veroordeling die op pecuniair vlak mogelijkwijze niet zwaarder doorweegt dan het bedrag van een minnelijke schikking – volgens een (te) ruime interpretatie van het *non bis in idem*-beginsel de door de R.V.A. opgelegde (pecuniair zwaarder doorwegende) administratieve sancties zou zien wegvallen in het raam van het bij de arbeidsrechtbank aanhangige geschil. Op die wijze zou de overtreder van de werkloosheidsreglementering er een duidelijk (pecuniair) belang bij kunnen hebben om de zaak voor de strafrechter te zien behandelen (wat bijvoorbeeld «uitgelokt» zou kunnen worden door de niet-betaling van de eventueel voorgestelde minnelijke schikking), wat volgens de rechtbank dan toch niet in de bedoeling van de wetgever kan hebben gelegen toen hij voorzag in het wettelijke systeem van de mogelijke dubbele sanctie van de werkloze (strafrechtelijk, art. 175, eerste lid, e, Werkloosheidsbesluit; administratief, art. 153 tot en met 159 Werkloosheidsbesluit).

Op grond van de beschikbare beoordelingselementen kan hier worden geconcludeerd dat de R.V.A. rechtmatig heeft gehandeld met het opleggen van een sanctie aan eiser met toepassing van art. 153 en 154 Werkloosheidsbesluit aangezien de overtredingen waarvoor de bestraffing werd opgelegd effectief door eiser werden begaan.

Rekening houdende met de bovenstaande overwegingen is de rechtbank wel van oordeel dat er op grond van de eerdere door de correctionele rechtbank uitgesproken veroordeling en toegepaste strafmaat kan worden overgegaan tot een herleiding van de door de R.V.A. opgelegde sancties.

De strafrechter heeft eiser veroordeeld tot een geldboete van 20.000 fr. (100 fr., verhoogd met 190 opdecimen); de tenuitvoerlegging ervan werd echter uitgesteld gedurende drie jaar, voor wat betreft 10.000 fr. Tevens werd in het vonnis voorzien in de veroordeling van eiser tot een bijdrage van 2.000 fr. (10 fr., verhoogd met 1.990 opdecimen) en een vergoeding van 1.000 fr. De door eiser ingevolge de strafrechtelijke veroordeling te betalen som bedroeg zodoende concreet, abstractie makende van het gedeelte waarvoor uitstel van tenuitvoerlegging werd verkregen, namelijk, 13.000 fr.

Eiser was volgens de gegevens van de uitkeringskaart (document C2) een werknemer met gezinslast (categorie A): de gebruikelijke werkloosheidsuitkering van een alleenwonende bedroeg op 11 januari 1997 minimum 30.030 fr. en maximum 34.190 fr. per maand.

De strafrechtelijke sanctie van 13.000 fr. vertegenwoordigt een bedrag dat overeenstemt met het bedrag aan werkloosheidsuitkeringen als gezinshoofd gedurende maximum twee weken.

Gelet op de pecuniaire draagwijdte van de eerdere strafrechtelijke veroordeling van eiser, corresponderend aan de pecuniaire invloed van een uitsluiting van het recht op werkloosheidsuitkeringen gedurende ten hoogste twee weken, komt het raadzaam voor om de door de R.V.A. opgelegde administratieve sancties te herleiden met twee weken.

De door de R.V.A. opgelegde sancties van 8 + 13 weken uitsluiting – die overigens, beschouwd in het raam van de toepasselijke wettelijke marges, niet kennelijk onredelijk zijn en die in verhouding schijnen te zijn met de ernst van de door eiser begane overtredingen van de werkloosheidsreglementering – zijnde in totaal 21 weken uitsluiting, kunnen derhalve door de rechtbank in totaal op 19 weken uitsluiting worden bepaald.

De vordering is slechts gedeeltelijk en in die mate gegrond.

...

III.3.6. Hiervoren werd de invloed onderzocht van de door de strafrechter uitgesproken straf op de door de R.V.A. met toepassing van art. 153 en 154 Werkloosheidsbesluit opgelegde administratieve sancties.

Van een eventuele samenloop van de strafrechtelijke veroordeling en -sanctie met de overige delen van de R.V.A.-beslissing, anders dan de sanctie met toepassing van art. 153 en 154 Werkloosheidsbesluit, is er voorts geen sprake.

De uitsluiting van eiser van het recht op uitkeringen vanaf 1 april 1996 kan niet als een «sanctie» worden aangemerkt, noch in de zin van de werkloosheidsreglementering en evenmin in de zin van wat door het E.V.R.M. (of BUPO) als strafsanctie wordt aangemerkt. De uitsluiting van eiser van het recht op uitkeringen vanaf 1 april 1996 staat duidelijk in verband met het niet vervullen door eiser van de «toekenningsvoorwaarden» voor het recht op werkloosheidsuitkeringen en het staat in verband met het feit van het niet voorafgaandelijk aangeven van de activiteiten die voor de V.Z.W. werden verricht. De ontzegging van het recht op uitkeringen om reden van het niet vervullen van de toekenningsvoorwaarden is duidelijk geen sanctie in de zin van art. 6 E.V.R.M.

Hetzelfde geldt voor de terugvorderingsbeslissing. Met een terugvordering wordt enkel maar de teruggave van de door de werkloze ten onrechte genoten uitkeringen beoogd op grond van art. 169 van het K.B. van 25 november 1991. De restitutie van hetgeen de werkloze ten onrechte verkreeg, wordt ermee nagestreefd. De beoogde terugbetaling kan op generlei wijze als een strafsanctie in de zin van het E.V.R.M. worden beschouwd, zodat er evenmin sprake is van een eventuele doublure met de strafrechtelijke veroordeling door de correctionele rechtbank.

Er kan dus geen sprake zijn van een eventuele schending van het *non bis in idem*-beginsel in zoverre het hier gaat om de ontzegging van het recht op uitkeringen vanaf 1 april 1996 en om de terugvordering van de over deze periode ten onrechte genoten uitkeringen.

Deze delen van de bestreden R.V.A.-beslissing zijn volkomen rechtmatig genomen en dienen onverminderd te worden gehandhaafd.

...

NOOT – Zie en vergelijk: Hof Antwerpen, 27 september 2001 en Corr. Hasselt, 30 juni 2000, beide elders in dit nummer opgenomen. Zie over deze problematiek de eveneens in dit nummer gepubliceerde bijdrage van J. Put, «*Bis, sed non idem*. Een denkoefening over de toepassing van het *non bis in idem*-beginsel op de cumulatie van administratieve en strafsancties».

BURGERLIJKE RECHTBANK TE GENT

6e KAMER – 14 JUNI 2001

Voorzitter: de h. Van den Bossche

Advocaten: mrs. Bertin en Stevens

Burgerlijke rechtspleging – Verschijning van de partij – Belgische Staat – Fiscale geschillen

De Belgische Staat kan zich in een fiscale procedure niet in rechte laten vertegenwoordigen door een gewestelijke directeur der Directe Belastingen. Enkel de minister kan worden beschouwd als het «bevoegde orgaan» dat voor de Belgische Staat «in persoon» in rechte kan verschijnen. Hij kan enkel krachtens een wet deze bevoegdheid aan (één van) zijn ambtenaren delegeren.

N.V. R. en Orde van Advocaten te Gent t/ Belgische Staat

Op de zitting van 31 mei 2001 werd het debat door partijen beperkt tot de principiële vraag of nu de Belgische Staat zich voor de fiscale rechtbanken kan laten vertegenwoordigen door zijn ambtenaren of niet;

Ter terechtzitting verklaarden de onderscheiden raadslieden zich uitdrukkelijk akkoord ten laste van de Belgische Staat geen verstek te vorderen, opdat, na onderhavige principebeslissing over de vertegenwoordiging van de Belgische Staat, de onderhavige zaak zonder meer naar de rol kan worden verzonden teneinde ten gronde in staat te worden gesteld.

1. Het geschil

A. Standpunt van eiseres en van de vrijwillig tussenkomende partij

Eiseres en de vrijwillig tussenkomende partij argumenteren dat de Belgische Staat zich in de procedures voor de fiscale rechtbanken niet kan laten vertegenwoordigen door zijn ambtenaren, zoals *in casu* door een Gewestelijke Directeur (of de door hem gedelegeerde ambtenaar);

Zij verwijzen hiervoor allereerst naar de art. 440, eerste lid, en 728 Ger. W., waaruit volgens hen blijkt dat geen afbreuk aan het pleitmonopolie van de advocatuur kan worden gedaan dan door een uitdrukkelijk wetgevend ingrijpen. Wanneer de Belgische Staat zich laat vertegenwoordigen door zijn ambtenaren, verschijnt deze door een andere lasthebber dan een advocaat, wat uitdrukkelijk wordt uitgesloten door voormelde wetsartikelen;

In geen geval kan worden gesteld dat de Belgische Staat «in persoon» verschijnt, wanneer deze zich laat vertegen-

woordigen door zijn ambtenaren. De in het aansprakelijkheidsrecht door de jurisprudentie ontwikkelde «orgaantheorie» is niet van aard om de hierboven vermelde uitdrukkelijke wetsbepalingen van het Gerechtelijk Wetboek die van openbare orde zijn, en waaruit blijkt dat iedere uitzondering op het pleitmonopolie (inclusief een al te ruime interpretatie van wat wordt bedoeld met «verschijning in persoon») beperkend moet worden opgevat, opzij te schuiven;

Zelfs een reglementair ingrijpen bij Koninklijk Besluit (standpunt gehuldigd door Sohier, in «La représentation de l'Etat en justice», *J.T.*, 1988, 313) waarbij de minister van Financiën aan (bepaalde van) zijn ambtenaren zijn bevoegdheden om als orgaan van de Staat (in deze procedure wordt niet betwist dat in elk geval de Belgische Staat «in persoon» kan verschijnen wanneer de minister van Financiën zelf zou optreden als «orgaan» van de Belgische Staat) op te treden zou delegeren, zou strijden met de hierboven vermelde wettelijke bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek (hiertoe baseren zij zich o.m. op het Cassatiearrest van 17 januari 2000, dat inmiddels in diverse juridische tijdschriften werd gepubliceerd en becommentarieerd);

De door de gewestelijke directeur aangehaalde cassatierechtspraak (o.m. het in kopie medegedeelde en neergelegde arrest Cass., 29 juni 1984, *Bull. Bel.*, jaargang niet medegedeeld, nr. 646, p. 381) is niet terzake dienend, deze louter de toepassing van wetsbepalingen van het W.I.B. betreft en stamt uit de periode voordat de hierboven vermelde art. 440, eerste lid, en 728 Ger. W. van toepassing werden op de fiscale procedure;

B. Standpunt uiteengezet door de gewestelijke directeur der Directe Belastingen, Directie Brussel II Venmoetschappen

De gewestelijke directeur stelt dat hij kan optreden als «orgaan» van de Belgische Staat, zodat deze laatste met toepassing van art. 728 Ger. W. «in persoon» verschijnt wanneer hijzelf (of de door hem gedelegeerde ambtenaar) tussenkomt;

De gewestelijke directeur baseert zich op art. 375 en 376 W.I.B. 1992, die aan de gewestelijke directeur (of diens gedelegeerd ambtenaar) o.m. de bevoegdheid geven uitspraak te doen over bezwaarschriften en ambtshalve ontheffing te verlenen, waaruit volgens hem duidelijk blijkt dat de gewestelijke directeur (of diens gedelegeerd ambtenaar) door de wetgever is belast met beslissingsbevoegdheid en die bijgevolg de overheid kan verbinden;

Aldus stelt hij dat de gewestelijke directeur (of diens gedelegeerd ambtenaar) beantwoordt aan de in de traditionele rechtspraak aanvaarde definitie van het begrip «orgaan», nl. het personeelslid dat (zij het) een (minimum-)deel van het gezag uitoefent, hoe ondergeschikt zijn functie ook zij, en dit in tegenstelling tot de «ambtenaar-aangestelde», die geen deel heeft aan de gezagsuitoefening (met verwijzing naar volgende rechtsleer: Mast, A., Dujardin, J., Van Damme, M., Vande Lanotte, J., *Overzicht van het Belgisch Administratief recht*, Kluwer, 1996, p. 695, nr. 752);

Bijgevolg is volgens de gewestelijke directeur voldaan aan het vereiste van art. 703, eerste lid, Ger. W., dat bepaalt dat rechtspersonen in rechte optreden door tussenkomst van hun bevoegde organen, welke bepaling zonder meer ook van

toepassing is op publiekrechtelijke rechtspersonen en dus ook op de Belgische Staat;

Ter ondersteuning van zijn stelling haalt de gewestelijke directeur rechtspraak aan van het Hof van Cassatie (o.m. het in kopie medegedeelde en neergelegde arrest van Cass., 29 juni 1984, *Bull. Bel.*, jaargang niet medegedeeld, nr. 646, p. 111 alsook Cass., 21 juni 1999, *Arr. Cass.*, 1999, 381) waaruit o.m. blijkt dat de gewestelijke directeur der Belastingen, zonder vermelding van enige andere opdracht dan die welke voortvloeien uit zijn eigen hoedanigheid, cassatieberoep kan instellen;

Nog ter ondersteuning van zijn stelling voert de gewestelijke directeur het gegeven aan dat het bij de hervorming van de fiscale procedure oorspronkelijk de bedoeling was om in art. 728 Ger. W. een nieuwe par. 2bis in te voegen dat zou bepalen dat voor de rechtbank van eerste aanleg de minister van Financiën zich kon laten vertegenwoordigen door een door hem aangewezen ambtenaar. Alsdan heeft de vraag inzake de vertegenwoordiging van de Staat voor de rechtbank door ambtenaren o.m. het voorwerp uitgemaakt van een onderzoek in de Senaatscommissie ter gelegenheid van de bespreking van het voormelde oorspronkelijke wetsontwerp (*Parl. St.*, Senaat, 1998-99, nr. 1-966/11, p. 97 e.v. en p. 218-219): in het raam van dit onderzoek in de Senaatscommissie hebben afgevaardigden van de Raad van de Orde van advocaten van de balie van Brussel gesteld dat iedere ambtenaar, die overeenkomstig de administratieve rechtsregels behoorlijk is gemachtigd, voor de rechtbank van eerste aanleg in de hoedanigheid van orgaan van de Staat verschijnt en dat hij aldus, overeenkomstig art. 728 Ger. W. persoonlijk verschijnt... volgens deze advocaten van de Brusselse balie was aldus een amendement tot aanvulling van art. 728 Ger. W. met het lid volgens welk «de minister van Financiën zich voor de rechtbank kan laten vertegenwoordigen door een door hem aangewezen ambtenaar» zonder voorwerp. Het is volgens de gewestelijke directeur als gevolg van o.m. deze tussenkomst dat bij amendement van de regering de voorgestelde tekstwijziging van art. 728 Ger. W. werd geschrapt;

De gewestelijke directeur verwijst bovendien nog «bij analogie» naar het feit dat de overheid ook «bij ambtenaar» kan verschijnen voor de Raad van State, alsmede voor het Arbitragehof;

Bespreking

...

1. Art. 440, eerste lid, Ger. W. bepaalt dat alleen de advocaten het recht hebben te pleiten voor alle gerechten, behoudens de uitzonderingen bij de wet bepaald;

Met deze rechtsregel wordt de essentiële rol beklemtoond die de wetgever heeft weggelegd voor de advocatuur als medewerker van het gerecht;

Het bepaalde in art. 2 Ger. W. maakt bovendien dat voormelde bepaling, zoals alle bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek, van toepassing is op alle rechtsplegingen, behoudens wanneer deze worden geregeld door niet uitdrukkelijk opgeheven wetsbepalingen of door rechtsbeginselen, waarvan de toepassing niet verenigbaar is met de toepassing van de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek;

Het principiële pleitmonopolie van de advocatuur, geformuleerd door hierboven vermelde art. 440 Ger. W. behoort met andere woorden tot het gemene procesrecht;

De hiërarchie der normen maakt dat uitzonderingen op het pleitmonopolie van art. 440 Ger. W. enkel bij wet gemaakt kunnen worden;

De duidelijke en algemene formulering van art. 440 Ger. W. maakt bovendien dat, indien de wettelijk bepaalde uitzonderingen hierop voor interpretatie vatbaar zijn, deze op restrictieve wijze geïnterpreteerd dienen te worden (zie in dezelfde zin: Arbh. Gent, 24 februari 1989, *R.W.*, 1988-89, 1198; Arbrb. Hoei, *J.T.T.*, 1990, 15, welke laatste de hierboven vermelde regel als van openbare orde beschouwt);

2. In uitzondering op het hierboven vermelde pleitmonopolie van de advocatuur geregeld door art. 440 Ger. W., bestaat de mogelijkheid onder meer voor partijen om «in persoon» te verschijnen (met dien verstande dat art. 758 Ger. W. aan de rechter de mogelijkheid geeft partijen de uitoefening van dit recht te ontzeggen, «indien hij bevindt dat zij door drift of onbedrevenheid buiten staat zijn hun zaak met de vereiste betamelijkheid of met de nodige duidelijkheid te bespreken»);

De mogelijkheid om in persoon te verschijnen bestaat zowel voor natuurlijke personen als voor rechtspersonen;

Art. 703, eerste lid, Ger. W. bepaalt dat rechtspersonen in rechte optreden door tussenkomst van hun «bevoegde organen». Met andere woorden, rechtspersonen verschijnen geldig «in persoon» door de natuurlijke personen die hun «bevoegde organen» zijn;

3. De vraag die nu rijst is welke nu juist de «bevoegde organen» zijn waardoor de Belgische Staat in de procedures voor de hoven en rechtbanken «in persoon» kan verschijnen, en meer bepaald of de gewestelijke directeur (of diens gedelegeerd ambtenaar) kan worden beschouwd als het hierboven vermelde «bevoegd orgaan». Bovendien rijst de vraag of en in welke mate het vermelde «bevoegd orgaan» deze bevoegdheid kan delegeren;

4. De rechtbank is van oordeel dat enkel de minister zelf kan worden beschouwd als het in art. 703, eerste lid, en 728, § 1, Ger. W. bedoelde «bevoegd orgaan», dat voor de Belgische Staat «in persoon» in rechte kan verschijnen. De rechtbank is tevens van oordeel dat, opdat de minister deze bevoegdheid zou kunnen delegeren naar (een van) zijn ambtenaren, dit slechts kan gebeuren krachtens een wet, welke wettelijke basis thans ontbreekt. Bijgevolg is de Belgische Staat in de onderhavige procedure hier en nu niet rechtsgeldig vertegenwoordigd. De rechtbank baseert zich hiervoor op volgende overwegingen.

4.1. De «orgaantheorie» waarop de gewestelijke directeur zich baseert, is ontleend aan het aansprakelijkheidsrecht, teneinde tegemoet te komen aan problemen van overheidsaansprakelijkheid. Deze «orgaantheorie» staat in verband met art. 1382 e.v. B.W. en is op generlei wijze zonder meer te transponeren op de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek, die betrekking hebben op de vertegenwoordiging in rechte;

Zelfs terzake het aansprakelijkheidsrecht is de «orgaantheorie» vanouds het voorwerp van de meest uiteenlopende interpretaties in de rechtsleer (zie o.m. F. Glansdorff, «Réflexions sur la théorie de l'organe», in *La responsabilité des pouvoirs publics*, Bruylant, 1991, 61 e.v.; P. Lewalle, «La responsabilité délictuelle de l'administration et la responsabilité personnelle de ses agents: un système?», *A.P.T.*,

1989, 6-29. De uitersten worden weergegeven door enerzijds Cyr Cambier in «Aansprakelijkheid van de openbare besturen», *Adm. Lex.*, 1958 nr. 18, die vaststelt dat men als orgaan aanmerkt, alle bestuursambtenaren die materieel in dienst zijn en binnen de grenzen van het ambt blijven en anderzijds door R.O. Dalcq, in «Examen de jurisprudence sur la responsabilité civile», *R.C.J.B.*, 1995, 679, nr. 112, die uitdrukkelijk de vraag stelt of men, zelfs in het aansprakelijkheidsrecht, de hoedanigheid van «orgaan» niet dient te beperken wat de uitvoerende macht betreft tot de ministers voor respectievelijk de Federale Staat, de Gewesten en de Gemeenschappen, tot de gouverneurs en de bestendige afgevaardigden voor de provincies en tot de burgemeesters en schepenen voor de gemeenten, terwijl alle overige ambtenaren en agenten van de uitvoerende macht dienen te worden beschouwd als «aangestelden») en geeft aanleiding tot een casuïstisch lappendeken in de rechtspraak (voorbeelden worden vermeld in Mast, A., Dujardin, J., Van Damme, M., Vande Lanotte, J., *Overzicht van het Belgisch Administratief recht*, Antwerpen, Kluwer, 1996, p. 759, nr. 789, meer bepaald onder voetnoot nr. 141: een rijkswachter werd aldus als «orgaan» beschouwd, terwijl een gemeentelijk politieagent nu eens voor de hoedanigheid van orgaan dan weer voor die van aangestelde in aanmerking kwam, ...), zodat deze theorie allesbehalve een adequate en duidelijke afbakening kan geven aan wat moet worden verstaan onder de verschijning in rechte «in persoon», zoals bepaald in art. 728, § 1, Ger. W. dat, zoals hierboven reeds gezegd, een uitzondering uitmaakt op de algemene regel van het pleitmonopolie van art. 440 Ger. W. en dat derhalve, indien er aanleiding is tot interpretatie (en m.b.t. de «orgaantheorie» uit het aansprakelijkheidsrecht zijn er nogal wat interpretaties) een restrictieve interpretatie noodzakelijk is;

De tekstuele restrictieve interpretatie leidt tot het besluit dat de ambtenaren van de Belgische Staat, inclusief de gewestelijke directeurs (en/of hun gedelegeerde ambtenaren), niet als orgaan van de Belgische Staat kunnen worden beschouwd en dat derhalve de Belgische Staat niet door hen «in persoon» kan verschijnen;

4.2. De gewestelijke directeur kan geen argument halen uit de parlementaire voorbereidingsstukken, meer bepaald de verklaringen van een aantal advocaten van de balie van Brussel in de Senaatscommissie die stelden dat iedere ambtenaar, die overeenkomstig de administratieve rechtsregels behoorlijk is gemachtigd, voor de rechtbank van eerste aanleg in de hoedanigheid van orgaan van de Staat verschijnt en dat hij aldus, overeenkomstig art. 728 Ger. W. persoonlijk verschijnt... op basis waarvan een amendement van de regering met een voorgestelde tekstwijziging van art. 728 Ger. W. zelfs zou zijn geschrapd;

Allereerst is de voormelde geuite mening door een aantal advocaten in de Senaatscommissie allerminst bindend voor wie dan ook;

Bovendien volstaat *in casu* voor de rechtbank de tekstuele interpretatie, zodat wetshistorische interpretatie (nl. het onderzoek van de parlementaire voorbereidingsstukken) overbodig is (A. Tiberghien, *Inleiding tot het Belgisch Fiscaal Recht*, Antwerpen, Kluwer, 1986, p. 42, nrs. 62 e.v.; P. Van Orshoven, «De onmogelijke hervorming van het fiscale procesrecht II...», *R.W.*, 1999-2000, p. 91, nr. 57);

4.3. Evenmin kan de gewestelijke directeur een argument halen uit de omstandigheid dat «bij analogie» de overheid

ook «bij ambtenaar» kan verschijnen voor de Raad van State, alsmede voor het Arbitragehof;

Luidens het voormelde art. 2 Ger. W. zijn de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek (inclusief het daarin vermelde pleitmonopolie) immers als gemeen procesrecht van toepassing op alle rechtsplegingen «behoudens wanneer deze geregeld worden door niet uitdrukkelijk opgeheven wetsbepalingen of door rechtsbeginselen, waarvan de toepassing niet verenigbaar is met de toepassing van de bepalingen van dit wetboek»;

Aldus bestaat er voor de administratieve rechtscollages de mogelijkheid om bepaalde voorschriften van het Gerechtelijk Wetboek buiten toepassing te laten (zie o.m. i.v.m. de toepassing van art. 728, § 1, Ger. W. die het partijen mogelijk maakt te verschijnen bij advocaat: R.v.St., 7 september 1988, *Pas.*, 1991, IV, 122, dat stelt dat dit niet van toepassing is op tuchtprocedures; zie ook: P. Van Orshoven, «De onmogelijke hervorming van het fiscale procesrecht II...», *R.W.*, 1999-2000, p. 90, nr. 57), wat uiteraard niet mogelijk is voor de hoven en rechtbanken, zoals *in casu*;

4.4. Ten onrechte baseert de gewestelijke directeur zich op de door hem aangehaalde cassatierechtspraak (o.m. het in kopie medegedeelde en neergelegde arrest Cass., 29 juni 1984, *Bull. Bel.*, jaargang niet medegedeeld, nr. 646, p. 111, alsook Cass., 21 juni 1999, *Arr. Cass.*, 1999, 381), die niet terzake dienend is, omdat deze louter de toepassing van wetsbepalingen van het W.I.B. betreft alsook geschillen die dateren van vóór de invoering van de nieuwe fiscale procedure;

4.5. Terecht argumenteren eiseres en de vrijwillig tussenkomende partij dat zelfs een reglementair ingrijpen bij Koninklijk Besluit (standpunt gehuldigd door Sohier, in «La représentation de l'Etat en justice», *J.T.*, 1988, 313) waarbij de minister van Financiën aan (bepaalde van) zijn ambtenaren zijn bevoegdheden om als orgaan van de Staat op te treden zou delegeren, in strijd is met de art. 440, 703 en 728 Ger. W.;

Het zij herhaald dat de «persoonlijke verschijning», als uitzondering op het principiële pleitmonopolie, restrictief dient te worden geïnterpreteerd. Door de hiërarchie der normen kan op de zeer ruime en algemene norm van art. 440 Ger. W. slechts bij wet een uitzondering worden gemaakt;

Dit standpunt vindt niet alleen steun in de zeer recente rechtspraak van het Hof van Cassatie (Cass., 17 januari 2000, *J.T.*, 2000, 558, met noot J. Kirkpatrick, «La comparution en justice sans avocat des établissements publics et de l'Etat», en *J.L.M.B.*, 2000, 536, met noot P. Henry, E. Balate, E. Boigelot, J.-P. Buyle, «La représentation des personnes morales en justice»), maar ook in de tekst van art. 728 Ger. W. zelf, waar meer bepaald in § 5 een uitdrukkelijk bepaalde wettelijke grondslag is geformuleerd voor een ministeriële delegatie in een welbepaald soort geschillen: «... de minister tot wiens bevoegdheid het maatschappelijk welzijn behoort, kan zich laten vertegenwoordigen door een ambtenaar. ...»;

Korthedshalve kan hierbij nog worden aangestipt (ter aanvulling van wat hierboven werd gemotiveerd in nr. 4.1.) dat door de toepassing van de rechtsfiguur van de delegatie in elk geval duidelijk wordt erkend dat de gedelegeerde ambtenaar eigenlijk zelf geen «orgaan» is;

De hierboven aangehaalde bijdrage van Sohier (in «La représentation de l'Etat en justice», *J.T.*, 1988, 313) is bo-

vendien in die mate achterhaald dat hij de organisatie van een ministerie bij K.B. vergelijkt met de statuten van de private rechtspersonen, waarbij hij zich baseert op het cassatiearrest van 19 mei 1972, dat in een geschil m.b.t. een private rechtspersoon besliste dat deze in persoon kon verschijnen hetzij door zijn wettelijke hetzij door zijn statutaire organen, en dit laatste moet volgens Sohier voor de administratie naar analogie derhalve ook geregeld kunnen worden bij K.B. terwijl het hierboven vermelde cassatiearrest van 19 mei 1972 gewezen is onder de gelding van de Wet op de handelsvennootschappen van vóór de inwerkingtreding van de wet van 6 maart 1973, die voor de N.V. en de B.V.B.A. slechts de vertegenwoordiging door hun wettelijke organen toelaat (zie terzake reeds in 1974: Gutt, E. en Stanart-Thilly, A.M., «Examen de Jurisprudence, Droit Judiciaire Privé», *R.C.J.B.*, 1974, p. 99, nr. 68; meer recentelijk: H. Geinger, noot onder Luik, 18 maart 1992, *N.F.M.*, 1993, 35 e.v.; B. Tilleman, *Proceshandelingen van en tegen vennootschappen*, Antwerpen, Maklu, 1997, 280, nrs. 564 en 565 en de diverse aangehaalde rechtspraak onder voetnoot 1015, waar duidelijk wordt gesteld dat thans in het privaatrecht rechtspersonenrecht een rechtspersoon alleen door zijn organen in persoon in rechte kan verschijnen, met dien verstande dat het begrip «orgaan» enkel kan worden begrepen als «wettelijk orgaan», en dat dit voor alle rechtsvormen voortvloeit uit het beginsel dat naar Belgisch rechtspersonenrecht organen enkel kunnen voortvloeien uit de wet).

NOOT – Het optreden in rechte van de Belgische Staat in fiscale geschillen

Bij de wet van 10 december 2001 (*B.S.*, 22 december 2001) werd art. 379 W.I.B. (1992) in de volgende lezing hersteld: «Inzake de geschillen betreffende de toepassing van een Belastingwet, kan de verschijning in persoon in naam van de Staat worden gedaan door elke ambtenaar van een belastingadministratie.»

Aldus hoopt de wetgever een einde te maken aan de rechtsonzekerheid omtrent het optreden in rechte van de Belgische Staat in fiscale zaken. De meningen in doctrine en jurisprudentie waren blijkbaar nogal verdeeld (aldus de minister van Financiën: *Parl. St.*, Kamer, 2000-2001, DOC 50 0176/003, 9-10).

Op te merken valt dat voormeld art. 379 in werking treedt met ingang van 1 april 2001 (art. 9 Wet 10 december 2001). Op die datum is de nieuwe fiscale geschillenregeling in werking getreden. De vraag rijst of deze terugwerkende kracht niet in strijd is met de jurisprudentie van het Arbitragehof (arrest 17/2000, 9 februari 2000, *B.S.*, 7 maart 2000): rechterlijke beslissingen die in kracht van gewijsde zijn gegaan, mogen geenszins in het gedrang worden gebracht. Tijdens de parlementaire bespreking werd deze vraag uitdrukkelijk ontkennend beantwoord. De minister van Financiën vergeleek de nieuwe wettekst met een uitleggende bepaling die ertoe strekt na de uiteenlopende interpretaties door de rechtbanken opnieuw rechtszekerheid te garanderen. Een dergelijke uitleggende bepaling moet naar zijn oordeel uit de aard ervan terugwerkende kracht hebben (*Parl. St.*, Kamer, 2000-2001, DOC 50 0176/003, 11).

Jean Laenens

POLITIËRECHTBANK TE BRUGGE

2e KAMER – 5 MEI 1998

Rechter: de h. Sierens

Advocaten: mrs. Priem en Van Crombrugge

Verzekering – Vergoedingsregeling zwakke weggebruiker – 1. Betrokken motorrijtuig – Geparkeerd voertuig – 2. Functionele prothese – Tandprothese

1. *Het loutere feit dat een motorrijtuig reglementair geparkeerd staat, sluit niet uit dat het in het verkeersongeval «betrokken is» in de zin van art. 29bis W.A.M.-wet. Men moet niet bewijzen dat een geparkeerd voertuig hinder veroorzaakt, opdat het betrokken zou zijn bij het verkeersongeval.*

2. *Een tandprothese is een functionele prothese in de zin van art. 29bis W.A.M.-wet.*

L. en Van B. t/ N.V. M.

De vordering van eisers strekt ertoe verweerster te horen veroordelen tot betaling van een bedrag van 92.390 fr. in hoofdsom, als schadevergoeding voor een verkeersongeval te Torhout op 4 juni 1996. In latere conclusies hebben zij hun vordering uitgebreid tot 108.903 fr.

De vordering is gebaseerd op art. 29bis W.A.M.-wet.

1. De feiten

In de Sterstraat te Torhout kwam de minderjarige fietster L.L. (geboren op 4 februari 1985 als dochter van eisers) door eigen onvoorzichtigheid (zij keek achteruit) tegen het reglementair geparkeerde voertuig terecht van V.L. L.L. hoorde een wagen achter haar aankomen en keek achteruit, waardoor ze te laat merkte dat het voertuig van V. geparkeerd stond. Zij reed achteraan in op het geparkeerde voertuig. Zij liep lichte kwetsuren op aan de onderlip en had één gebroken tand 21. Het voertuig van V. is verzekerd in burgerlijke aansprakelijkheid bij verweerster.

2. Nopens de toepassing van art. 29bis van de wet van 21 november 1989

Eisers vorderen op grond van art. 29bis W.A.M.-wet vergoeding voor de lichamelijke schade van verweerster, die de verzekeringsmaatschappij BA is van het geparkeerde voertuig.

Krachtens art. 29bis W.A.M.-wet wordt alle schade voortvloeiend uit lichamelijke letsels bij het slachtoffer vergoed door de verzekeraar van de eigenaar van het motorrijtuig, wanneer die schade het gevolg is van een verkeersongeval «waarbij een motorrijtuig betrokken is».

Verweerster meent dat het reglementair geparkeerde voertuig, waartegen de minderjarige door eigen onvoorzichtigheid terecht kwam, niet betrokken was in het ongeval, op grond van de overweging dat het voertuig «geen rol heeft gespeeld bij de totstandkoming van het ongeval». Het voertuig was immers niet in beweging, maar stond daarentegen reglementair geparkeerd.

De discussie gaat dus over het begrip «betrokkenheid» dat een nieuw begrip is in ons recht (Dalcq, R.O., «L'indemnisation des dommages corporels des piétons et de cyclistes», *J.T.*, 1994, 670), en is ontleend aan de Franse wet van 5 juli 1985.

De term «betrokkenheid» dient in de meest ruime zin te worden geïnterpreteerd. Het gaat er immers om, krachtens de bedoeling van de wetgever, de zwakke weggebruiker zo maximaal mogelijk te beschermen en te vergoeden voor lichamelijke schade voortvloeiend uit verkeersongevallen met motorvoertuigen.

Het is voldoende dat het motorvoertuig een rol heeft gespeeld bij het ontstaan van de schade, dat het motorvoertuig in welke omstandigheden ook (foutief of niet foutief in het verkeer zijnde) onmisbaar was voor het ontstaan van de schade, ongeacht zelfs of er al dan niet contact was tussen het slachtoffer en het motorrijtuig.

Het loutere feit dat het motorrijtuig reglementair geparkeerd stond sluit niet uit dat het in het verkeersongeval kan betrokken raken, welke ook de uiteindelijke oorzaak van het ongeval is.

Niemand heeft er vóór de wet van 30 maart 1994 (invoering van art. 29bis W.A.M.-wet) ooit aan getwijfeld dat een reglementair geparkeerd voertuig dat werd aangereden door een ander voertuig, bv. door een dronken bestuurder of een bestuurder die de controle over zijn stuur verloor, of dat door een voertuig dat ingevolge een eerste aanrijding tegen het geparkeerde voertuig werd geworpen, in het verkeersongeval betrokken was, al was het maar omdat er schade was ontstaan die voor vergoeding in aanmerking kwam.

Van betrokkenheid van een voertuig is sprake in de zin van art. 29bis W.A.M.-wet, wanneer de aanwezigheid van het voertuig onontbeerlijk was voor het totstandkomen van het verkeersongeval, los van elke vraag naar fout of aansprakelijkheid van de bestuurder, eigenaar of houder van het voertuig.

Voorwaarde is alleen dat de aanwezigheid van het voertuig de schade mogelijk heeft gemaakt, dat het een aanknopingspunt vormt voor de vergoeding van de schade (Fagnart, «L'indemnisation des victimes d'accidents de la circulation après la réforme bâclée du 30 mars 1994», *R.G.A.R.*, 1994, nr. 12.388). Dit is de volledige teneur, die wordt teruggevonden in de voorbereidende werken (*Parl. Sr.*, Senaat, 1993-94, nr. 980-1, p. 33, en nr. 980-3, p. 15).

Het bewijs dat een voertuig materieel gezien betrokken is bij het ontstaan van het ongeval volstaat (bv. botsing tussen een voertuig en een fietser, zelfs wanneer de fietser een fout heeft begaan en de automobilist niet). Men zal dus niet meer moeten bewijzen dat een geparkeerd voertuig hinder veroorzaakt, opdat het betrokken zou zijn bij het verkeersongeval (zie ook Philippe & Meysmans, «Betrokkenheid van het motorvoertuig in de nieuwe wet op de bescherming van de zwakke weggebruikers», *T.P.R.*, 1995, 405 e.v.).

Ten onrechte zou verweerster onderhavige casus vergelijken met de situatie dat de fietster terecht kwam tegen een boom, een elektriciteitspaal of een muur. Deze vergelijking gaat niet op, omdat art. 29bis W.A.M.-wet kadert in de wet van 21 november 1989 (burgerlijke aansprakelijkheid verkeersongevallen waarbij een motorvoertuig betrokken is, en dus geen vergoedingsregeling bevat wanneer de zwakke weggebruiker, buiten elke betrokkenheid van een mo-

torvoertuig, tegen gelijk welke andere hindernis terechtkomt en daarbij schade oploopt.

Het voertuig van verweersters verzekerde was dus wel degelijk betrokken bij het ongeval in de zin als bepaald in art. 29bis W.A.M.-wet.

3. *Nopens de respectieve vorderingen*

...
3.2. L.-Van.B. qq.:

...
- tandprothese: het slachtoffer was elf jaar bij het ongeval. Op zestienjarige leeftijd wordt een vervanging voorzien van de voorlopige prothese. De kosten van een voorlopige prothese worden op 2.590 fr. geraamd, maar uit de stukken van eisers blijkt dat de mutualiteit tussenkomt voor 2.500 fr., zodat alleen een persoonlijk aandeel overblijft van 90 fr.

De definitieve prothese zal slechts worden geplaatst op de leeftijd van 21 jaar. Partijen vertrekken van een geschatte levensduur van 76 jaar. Volgens eisers moet de prothese iedere tien jaar worden hernieuwd. Doorgaans echter wordt dit pas iedere vijftien jaar gepland. Het attest waarnaar wordt verwezen, spreekt trouwens vaag van tien à vijftien jaar, tegen een geraamde kostprijs van 15 à 16.000 fr.

Er is zeker geen reden om vooralsnog een deskundige aan te stellen.

Aangenomen kan worden dat een hernieuwing zal moeten gebeuren op de leeftijd van 36 jaar, 51 jaar en 66 jaar. Vóór de leeftijd van 66 jaar is de kans even groot dat er zonder het ongeval geen prothese noodzakelijk is. Tegenwoordig wordt meer aandacht besteed aan tandverzorging dan vroeger, zodat de duurzaamheid van de tanden langer wordt. Er moet dus wel vergoeding worden toegekend voor de prothesehernieuwing op 66 jaar.

Ten slotte is er geen reden tot verdiscontering. Algemeen wordt aangenomen dat de kostprijs voor een tandprothese in de toekomst alsmäär zal stijgen en dat 15.000 fr. zeker niet zal volstaan. Dit is immers het bedrag dat beschikbaar zou zijn op de leeftijd van 36, 51 en 66 jaar in geval van verdiscontering, wat dus te weinig zou zijn.

De voorkeur moet dus gaan naar een vergoeding van het volledige bedrag van de geraamde kostprijs. Wanneer dit bedrag goed wordt belegd, zal het voldoende zijn om de toekomstige grotere uitgaven te bekostigen.

Voor de plaatsing van de definitieve prothese en drie hernieuwingen kan dus in totaal een vergoeding worden toegekend van 60.000 fr.

Aldus verkrijgen eisers qq. een totale vergoeding van: 63.590 fr.

NOOT – *Vergoedingsregeling zwakke weggebruiker: betrokken motorrijtuig, functionele prothese en kledij schade na de wetwijziging van 19 januari 2001*

1. Deze beslissing ligt in de lijn van de meerderheid van rechtspraak en rechtsleer die oordeelt dat aan het begrip «betrokkenheid» in de zin van art. 29bis W.A.M.-wet een ruime interpretatie toekomt. Het begrip «betrokkenheid» moet worden losgezien van het begrip «causaliteit» in het gemene aansprakelijkheidsrecht (Pol. Gent, 8 oktober 1998, *Verkeersrecht* 1999, 121 en *De Verz.* 1999, 72; Papart, Th., «Champ d'application de l'article 29bis: véhicule, accident

de circulation, implication: essai de définition», in *Cinq années d'application de la loi sur l'indemnisation des usagers faibles de la route. Analyse de jurisprudence inédit*, Verslagboek van het Colloquium georganiseerd door Département des Recyclages en Droit des Facultés Universitaires Saint-Louis en D.E.S. en Droit et Economie des Assurances de l'Université Catholique de Louvain te Brussel, 1 februari 2001, met in bijlagen in extenso opgenomen nog niet gepubliceerde rechterlijke beslissingen (hierna verkort «*Verslagboek Colloque 1er février 2001*»), 8. Het is niet vereist dat het ongeval veroorzaakt wordt door het voertuig, noch dat het voertuig in beweging is op het ogenblik van het ongeval. Het voertuig kan betrokken zijn bij een verkeersongeval, zonder daarbij effectief aan de basis van de schade van het slachtoffer te liggen (o.m. Pol. Hasselt, 4 september 1997, *T.B.H. Actualiteit* 1997, 807, met noot C. Van Schoubroeck, bevestigd door Rb. Hasselt, 18 januari 1999, *Limb. Rechtsl.* 1999, 102, met noot E. Koninckx; Pol. Hasselt, afd. Beringen, 24 december 1996, *Verkeersrecht* 1998, 18; Pol. Luik, 24 februari 1998, *T. Vred.*, 1998, 389; Pol. Antwerpen, 29 oktober 1998, *Verkeersrecht* 1999, 193; Pol. Bergen, 8 juni 2000, *Verkeersrecht* 2000, 337; Corr. Dendermonde, 12 mei 2000, Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds t/ Mauretus, bijlage *Verslagboek Colloque 1er février 2001*; Decroes, A., «De regeling van de zwakke weggebruikers (artikel 29bis W.A.M.-wet)», *R.W.*, 2000-2001, 1262-1263). Teneinde deze beginselen te bevestigen, vervangt de wet van 19 januari 2001 «tot wijziging van diverse bepalingen betreffende de regeling inzake automatische vergoeding van de schade, geleden door zwakke weggebruikers en passagiers van motorrijtuigen» (*B.S.*, 21 februari 2001) de term «verkeersongeval dat veroorzaakt wordt door een motorrijtuig» door het begrip «vergoeding van schade geleden bij een verkeersongeval waarbij een motorrijtuig betrokken is» (*Parl. St.*, Kamer, 1999-2000, nr. 210/1, p. 4). De beslissing dat het voertuig waartegen de fietser aanrijdt betrokken is, ook al is het regelmatig geparkeerd, is derhalve wettig (cf. Pol. Kortrijk, 14 oktober 1998, *Verkeersrecht* 1999, 99 en *T.A.V.W.* 1999, 290, noot; Corr. Dendermonde, 12 mei 2000, Gemeenschappelijk Motorwaarborgfonds t/ Mauretus, bijlage *Verslagboek Colloque 1er février 2001*; Pol. Brugge, 9 november 1998, *Verkeersrecht* 1999, 99 en *T.A.V.W.* 1999, 290, met noot; Pol. Kortrijk, 4 juni 1997, *T.A.V.W.*, 2000, 245). Ofschoon niet ingeroepen in de betrokken zaak, is aldus ook betrokken het voertuig dat het slachtoffer achter haar hoorde aankomen en waardoor ze achteruit keek zodat ze te laat merkte dat er een voertuig geparkeerd stond.

2. De beslissing om de tandprothese te vergoeden is in overeenstemming met de interpretatie van het begrip «functionele prothese» in de zin van art. 29bis W.A.M.-wet (cf. Pol. Brugge, 9 november 1998, *Verkeersrecht* 1999, 99 en *T.A.V.W.* 1999, 290, met noot; Pol. Kortrijk, 14 oktober 1998, *Verkeersrecht* 1999, 99 en *T.A.V.W.* 1999, 290, met noot (bril). Ten einde de rechtszekerheid te waarborgen, bepaalt art. 29bis W.A.M.-wet ingevolge de wijziging bij de wet van 19 januari 2001 thans uitdrukkelijk: «Onder functionele prothesen wordt verstaan: de door het slachtoffer gebruikte middelen om lichamelijke gebreken te compenseren». Bij de concrete invulling van het begrip «functionele prothese» kan inspiratie worden geput uit de rechtspraak inzake arbeidsongevallenverzekering (cf. advies Commissie

voor Verzekeringen van 3 maart 2000, *Doc. C/2000/4*, 15). Naast de apparaten die rechtstreeks tot het lichaam behoren, zoals een kunstbeen en een kunsttoeg, zijn de bril, het hoorapparaat, een rolwagen, een geleide hond (*Parl. St.*, Kamer, 1999-2000, nr. 210/1, p. 5), de speciale buggy voor een kind dat motorisch invalide is (niet te verwarren met het niet accurate voorbeeld van «een wieg voor een baby» dat werd gegeven in de toelichting bij het wetsvoorstel), cellulosewatten en -compressen enz. functionele prothesen (zie betreffende de rechtspraak inzake arbeidsongevallenverzekering o.m. Van Gossum, L., *Les accidents du travail*, Brussel, De Boeck-Larcier, 2000, 148-150; Put, J. en Schamp, H., «Schadeloosstelling», in *Arbeidsongevallen*, Hoofdstuk 2, Diegem, Ced. Samsom, losbl., 2.4/9-17; Arbh. Luik, 21 juni 1993, *J.L.M.B.* 1994, 807; *De Verz.*, 1995, 98, met noot F. Van Aerde; Cass., 15 oktober 1990, *Arr. Cass.*, 1990-91, 180, met conclusie van procureur-generaal H. Lenaerts; *Pas.*, 1991, I, 160 en *B.T.S.Z.*, 1991, 281, met noot J. Huys; Cass., 23 januari 1995, *J.T.T.*, 1995, 473 en *Soc. Kron.*, 1995, 108). Voortgaande op de rechtspraak inzake arbeidsongevallen, mag men aannemen dat het slachtoffer tevens recht heeft op de herstellingskosten en vervangingskosten van de functionele prothesen waaraan het ongeval schade heeft veroorzaakt, zelfs indien het ongeval geen letsels heeft veroorzaakt (zie Van Gossum, L., *o.c.*, 150; Put, J. en Schamp, H., *l.c.*, 2.4/18-19).

3. Ten slotte zij opgemerkt dat art. 29bis, § 1, eerste lid W.A.M.-wet ingevolge de wijziging bij wet van 19 januari 2001 thans uitdrukkelijk bepaalt dat kledischade wordt vergoed. Deze uitbreiding vindt voornamelijk een verantwoording in de overwegingen «vele ongevallen met lichamelijk letsel vernielen of beschadigen gedragen kledij ernstig. Het is niet logisch dat, in de gewone aansprakelijkheidsregeling, de verzekering wel de rouwkledij vergoedt, terwijl bij de automatische vergoeding, de kledischade door bloedsporen, stukknippen bij de hulpverlening enz. niet vergoed wordt» (*Parl. St.*, Kamer, 1999-2000, nr. 210/1, p. 4) en «de vergoeding heeft een psychologisch aspect in het kader van de slachtofferhulp» (*Parl. St.*, Kamer, 1999-2000, nr. 210/5, p. 7 en 11; cf. Dalcq, R.O., «L'indemnisation des dommages corporels des piétons et des cyclistes», *J.T.*, 1994, 669; Simoens, D., «Het verkeersongevallenartikel 29bis W.A.M. Stand van zaken na de wijzigingswet van 19 januari 2001, *R.W.*, 2000-2001, 1586, die pleit voor een uitbreiding tot vergoeding van fietsschade).

C. Van Schoubroeck

VREDEGERECHT TE OOSTENDE

8 OKTOBER 1998

Rechter: de h. De Palmaer

Advocaten: mrs. Ghekiere en Borloo

Overeenkomst – Geldigheidsvereisten – Voorwerp – Ziekenhuisarts – Overeenkomst tot betaling van honorarium bovenop door ziekenhuis geïnde bedragen – Strijdigheid met openbare orde

Een overeenkomst waarbij een ziekenhuisarts van zijn patiënt een honorarium bedingt voor in het ziekenhuis geleverde prestaties bovenop de door het ziekenhuis centraal geïnde bedragen, is strijdig met de openbare orde.

X t/ Y

De eis strekt tot betaling aan eiser van 66.000 fr., meer de intresten en alle gedingkosten uit hoofde van een chirurgische ingreep in het (...) ziekenhuis te (...) op 25 mei 1997.

Belangrijkste gegevens

Eiser is plastisch chirurg; verweerster is schoonmaakster.

Zij liet door eiser op 20 mei 1997 een chirurgische ingreep uitvoeren rond de borststreek, door eiser omschreven als een «borstreductie».

Op de dag van de operatie ontving eiser van verweerster vier cheques van elk 20.000 fr., gedateerd op 20 mei, 20 juni, 20 augustus en 20 september 1997.

Voor de behandelingen en opnames van 20 mei tot 22 mei 1997 en van 1 juli tot 2 juli 1997 ontving verweerster facturen van het (...) ziekenhuis te (...) ten bedrage van 99.829 fr. (waarvan 38.096 fr. eigen bijdrage) en ten bedrage van 36.972 fr. (waarvan 3.110 fr. eigen bijdrage).

Verweerster was wegens een complicatie (allergische reactie op draden?) nog opgenomen en behandeld geweest begin juli.

Ondertussen had eiser de eerste cheque geïncasseerd. De drie andere werden geprotesteerd. Hij dagvaardt in betaling hiervan.

Beoordeling

I. De hoofdeis

Bedragen verschuldigd voor prestaties geleverd door artsen in een ziekenhuis aan er gehospitaliseerde patiënten moeten centraal worden geïnd. Dit is verplicht krachtens art. 133 van de wet van 27 augustus 1978, de ziekenhuiswet. Art. 141 bepaalt dat de bedragen niet afzonderlijk gevorderd mogen worden, maar gevoegd moeten worden met de overige voor de hospitalisatie verschuldigde bedragen. Art. 148 van deze wet voorziet zelfs in strafsancities bij overtredingen.

Uit de ziekenhuisfacturen blijkt dat eiser 47.651 fr. en 9.415 fr. honoraria vroeg en verkreeg voor de ingreep. Hij kon voor deze operatie geen hoger ereloon vragen.

Eiser beweert vervolgens dat de som van 80.000 fr. de vergoeding is voor de prestaties geleverd voor en na de operaties, op zijn kabinet. Hij beweert dat dit heel veel werk was en de 80.000 fr. verantwoordt.

Los van het dan toch absurd hoge bedrag ervan (bijna het dubbel van een operatie), moet worden vastgesteld dat eiser verplicht is voor deze beweerde prestaties «getuigenschriften van verstrekte hulp» af te geven. Deze ontbreken.

Het is derhalve duidelijk dat het bedrag van 80.000 fr. een inofficieel ereloon (ook wel «zwart» ereloon genoemd) betreft, dat eiser vroeg boven het officieel vastgestelde ereloon voor de operatie zelf.

Deze praktijk blijkt voor chirurgen, en voornamelijk plastische chirurgen zeker niet ongebruikelijk te zijn in ons land.

Naast de aspecten van fiscale fraude (fiscale diensten zouden met plezier vernemen dat voor een borstreductie een 80.000 fr. supplementair wordt gevraagd naast de 50.000 fr. als officieel ereloon), is er het aspect van de strafsancities bepaald in de ziekenhuiswetgeving voor de geneesheren die nog andere erelonen vragen boven de centraal te innen erelonen.

Dit maakt deze wetgeving van openbare orde. Overeenkomsten strijdig met bepalingen van openbare orde zijn volstrekt nietig, zoals verweerster terecht opmerkt. De eis is dan ook ongegrond.

...

II. De tegeneis

Deze strekt tot betaling van 20.000 fr. meer moratoire *c.g.* gerechtelijke intresten vanaf 20 augustus 1997 (wat vermoedelijk 20 mei 1997 moet zijn). Het betreft de door eiser geïnde cheque.

Gezien het hoger bepaalde, is deze tegeneis gegrond.

Terecht verwijst verweerster op hoofdeis naar het strafrechtelijk aspect om de kwade trouw van eiser af te leiden en om alzo conform art. 1378 B.W. de intresten vanaf de betaling op te eisen.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Arbitragehof 19 januari 2000

Arbitragehof – Belang – Instelling belast met beheer van openbare dienst – Specialiteitsbeginsel

Ingevolge het specialiteitsbeginsel, doet de Hulpkas voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering niet blijken van het vereiste belang om de vernietiging of schorsing te vorderen van het Vlaams Decreet van 30 maart 1999 houdende de organisatie van de zorgverzekering, in zoverre dit decreet de Hulpkas niet toestaat een zorgkas op te richten:

«B.1. Het decreet van 30 maart 1999 houdende organisatie van de zorgverzekering voorziet in een stelsel waarbij erkende zorgkassen, ten belope van een jaarlijks maximumbedrag, de kosten voor niet-medische hulp- en dienstverlening ten laste nemen van personen die door een verminderd zelfzorgvermogen worden getroffen.

«Krachtens het bestreden art. 14 kunnen zorgkassen worden opgericht door ziekenfondsen, landsbonden van ziekenfondsen en maatschappijen van onderlinge bijstand, door de Kas der Geneeskundige Verzorging van de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen, en door verzekeringsondernemingen. Ook het Vlaams Zorgfonds, de openbare instelling die het stelsel zal beheren, richt een zorgkas op.

«Wie niet binnen een bepaalde termijn bij een erkende zorgkas is aangesloten, wordt ambtshalve aangesloten bij de door het Vlaams Zorgfonds opgerichte zorgkas (art. 4, § 1).

«De zorgkassen beslissen over de aanvragen tot tenlasteneming en staan in voor de uitvoering van de beslissingen. Om hun opdrachten te vervullen ontvangen zij een subsidie van het Vlaams Zorgfonds.

«B.2. De Hulpkas voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering is een publiekrechtelijke instelling met rechtspersoonlijkheid die, in het stelsel van de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen, als verzekeringsinstelling optreedt. Iedere rechthebbende op geneeskundige verstrekkingen die weigert of nalaat zich bij een ziekenfonds aan te sluiten, wordt ingeschreven bij de Hulpkas voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering. Zij moet elke recht-hebbende inschrijven die erom verzoekt.

«De instelling oefent aldus, in het algemeen belang, de taak van specifieke openbare dienstverlening uit die haar is toevertrouwd.

«B.3. Krachtens het specialiteitsbeginsel kan een instelling die door een wetgever is belast met het beheer van een bepaalde openbare dienst slechts van het vereiste belang doen blijken indien de door haar bestreden maatregelen een rechtstreekse en ongunstige weerslag hebben op de uitoefening van de haar toevertrouwde activiteiten van openbare dienst.

«B.4. Uit het verzoekschrift blijkt dat de Hulpkas voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering de bepaling aanvecht die haar uitsluit van de mogelijkheid om een zorgkas op te richten.

«Er blijkt niet in welk opzicht de verzoekende partij, een instelling die met de uitoefening van een taak van openbare dienst in het stelsel van de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen is belast, rechtstreeks en ongunstig zou kunnen worden geraakt door een bepaling die deel uitmaakt van een decreet dat een stelsel van verzekering voor niet-geneeskundige hulp en dienstverlening instelt.

«B.5. De Hulpkas voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering beroept zich erop dat zij «tot doel heeft tegen behoefte van de sociaal verzekerden die niet bij een van de particuliere verzekeringsinstellingen zijn aangesloten, de vrije of desnoods ambtshalve aansluiting bij een openbare, neutrale en niet-ideologisch, filosofisch of godsdienstig geïnspireerde instelling mogelijk te maken.

«Uit geen enkele bepaling blijkt dat de verzoekende instelling de taak is verleend de begunstigten van de openbare dienst te vertegenwoordigen noch hun collectieve of individuele belangen te verdedigen. Overigens moet worden vastgesteld dat de aangevoerde belangen door de decreetgever worden gevrijwaard, aangezien ook het Vlaams Zorgfonds krachtens de aangevochten bepaling een zorgkas dient op te richten.

«B.6. Om haar belang aan te tonen voert de Hulpkas voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering nog een verlies van aantrekkingskracht aan, doordat de verzekeringsplichtige die zich bij de Hulpkas wenst in te schrijven voor het stelsel van de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen zich tot een andere verzekeringsinstelling dient te wenden voor de zorgverzekering.

«De aantrekkingskracht van de Hulpkas noch de vermeende vermindering daarvan kan enige weerslag hebben op de uitoefening van de taak van openbare dienstverlening die haar door de wetgever is toevertrouwd, zoals die in B.2. is omschreven.

«B.7. Aangezien de verzoekende partij niet van het verste belang doet blijken, zijn het beroep tot vernietiging en de vordering tot schorsing klaarblijkelijk niet ontvankelijk.»

(Voorzitter: de h. De Baets – Rapporteurs: de hh. Coremans en Cerehe – Arrest nr. 9/2000).

Hof van Cassatie (1e Kamer) 11 maart 1999

Onrechtmatige daad – Schade en schadeloosstelling – Lichamelijk letsel – Materiële schade volgend uit verlies van autonomie en ten gevolge van plaatsing in een rusthuis – Verschillende soorten schade

Op de volgende gronden verwerpt het Hof de voorziening tegen een arrest van het Hof van Beroep te Luik van 18 juni 1997:

«Overwegende dat het arrest vaststelt dat de getroffene 100 % invalide is en dat die functionele vermindering concreet blijkt uit een overeenstemmende vermindering van de autonomie van de getroffene;

«Overwegende dat de materiële schade die volgt uit het volledig verlies van autonomie niet noodzakelijk samenvalt met de schade die verweerster door de opname in een tehuis lijdt;

«Dat het hof van beroep, door een onaantastbare beoordeling van de feiten de zaak, heeft kunnen oordelen dat de invaliditeit van 100 % voor verweerster een andere materiële schade was dan de materiële schade ten gevolge van de plaatsing in een rusthuis».

(Voorzitter: mevr. Charlier – Rapporteur: de h. Echement – Openbaar ministerie: de h. Henkes – Advocaat: mr. Kirkpatrick – In de zaak: N.V. G.B. t/ L.).

Hof van Cassatie (1e Kamer) 11 maart 1999

Onrechtmatige daad – Schade en schadeloosstelling – Lichamelijk letsel – Vergoeding voor hulp van een derde en voor de ongeschiktheid tot het verrichten van huishoudelijk werk – Geen afzonderlijke schaden

Op de volgende gronden verwerpt het Hof de voorziening tegen een arrest van het Hof van Beroep te Bergen van 24 oktober 1997:

«Overwegende dat eiseres opkomt tegen het arrest, in zoverre het beslist dat de vergoeding voor de hulp van een derde niet kan worden samengevoegd met de vergoeding voor de «ongeschiktheid tot het verrichten van huishoudelijk werk»;

«Overwegende dat het arrest vermeldt «dat geen rechterlijke beslissing ooit tegelijkertijd een dagvergoeding heeft toegekend die de waarde van het huishoudelijk werk van de vervangen huishoudster vertegenwoordigt en de kostprijs van een vervangster (...), dat er geen redenen zijn om er anders over te beslissen in het geval van volledige blijvende arbeidsongeschiktheid, waarbij de materiële schade van de huishoudster uitsluitend bestaat in de noodzaak een beroep te doen op de bezoldigde bijstand van derden»; dat het arrest daaruit afleidt «dat de eerste rechter dus terecht de schade ten gevolge van de ongeschiktheid voor huis-

houdelijk werk beperkt heeft tot de periode van de hospitalisatie gedurende welke de hulp van een derde niet nodig was»;

«Dat het arrest vervolgens beslist dat «erop dient te worden gewezen dat, zoals de deskundige Desoignies preciseert in zijn verslag, de toestand van (eiseres) te dezen de hulp van een derde noodzakelijk maakt niet alleen voor de huishoudelijke taken, maar ook voor de verplaatsingen, de voedselopname, de persoonlijke hygiëne en het zich aan- en uitkleden, alsook, in beperktere mate, voor het toezicht op die getroffene (...); dat het bedrag van 1.500 frank per dag, waarop (eiseres) die hulp heeft geraamd, niet overdreven is»;

«Overwegende dat het hof van beroep, na op grond van een onaantastbare beoordeling van de feiten van de zaak te hebben beslist dat de vergoeding voor de hulp van een derde ook de schade dekte die het gevolg was van de ongeschiktheid voor huishoudelijk werk, de schade heeft kunnen ramen zoals het gedaan heeft zonder de aangevoerde wetbepalingen (art. 1382-1383 B.W.) te schenden».

(Voorzitter: mevr. Charlier – Rapporteur: de h. Mathieu – Openbaar ministerie: de h. Henkes – Advocaten: mrs. Gérard en De Bruyn – In de zaak: B. t/ Belgische Staat).

Hof van Cassatie (1e Kamer) 13 oktober 2000

Inkomstenbelastingen – Aanslag – Termijnen – Verschuldigde belasting hoger dan de belasting die blijkt uit een regelmatige aangifte – Buitengewone aanslagtermijn om niet alleen de aanvullende belasting te heffen maar ook de gehele verschuldigde belasting

Op de volgende gronden vernietigt het Hof een arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen van 23 maart 1999:

«Overwegende dat overeenkomstig art. 259, eerste lid, W.I.B. (1964) de administratie over een buitengewone aanslagtermijn van drie jaar beschikt, niet alleen bij niet-aangifte of te late overlegging van aangifte, maar ook wanneer de verschuldigde belasting hoger is dan de belasting met betrekking tot de belastbare inkomsten en de andere gegevens vermeld in de daartoe bestemde rubrieken van een aangifteformulier dat voldoet aan de vorm- en termijnvereisten, gesteld bij de artikelen 214 tot 218 van voormeld wetboek;

«Dat die buitengewone aanslagtermijn aldus van toepassing is wanneer blijkt dat er inkomsten bestaan die niet zijn aangegeven omdat de belastingplichtige van zijn bruto-inkomsten lasten heeft afgetrokken waarvan hij niet heeft aangetoond dat zij werkelijk bestaan;

«Overwegende dat het arrest vaststelt dat «de reële aangegeven bedrijfslasten van (tweede verweerster) niet genoegzaam zijn bewezen en de administratie terecht het wettelijk forfait toepaste»;

«Dat het aldus aanneemt dat de gezamenlijke inkomsten van de verweerders hoger liggen dan die welke werden aangegeven;

«Overwegende dat het arrest, door te beslissen dat de betwiste aanslag, in zoverre een belasting werd gevestigd op de regelmatig aangegeven inkomsten van eerste verweerder, niet tijdig werd gevestigd en derhalve nietig is en dat slechts een aanvullende belasting kan gevestigd worden op het

verschil dat resulteert uit de herleiding der bedrijfsuitgaven van tweede verweerster, art. 259 W.I.B. (1964) schendt».

(Voorzitter: de h. Waüters – Rapporteur: de h. Londers – Openbaar ministerie: de h. Goeminne – Advocaat: mr. Dirx – In de zaak: Belgische Staat t/ H. en E.)

NOOT – *De bijzondere aanslagtermijn van art. 354 W.I.B.: welke inkomsten kunnen nog worden belast?*

Met dit arrest bevestigt het Hof van Cassatie zijn vroegere rechtspraak (Cass., 30 november 1989, *R.W.*, 1989-90, 1292; Cass., 7 maart 1997, *J.D.F.*, 1999, 35; Cass., 29 oktober 1999), ondanks de kritiek die op deze arresten werd geuit in bepaalde rechtsleer (M. Baltus, «La disparition du délai ordinaire d'imposition», *J.D.F.*, 1999, 39-45; X., commentaar onder Cass., 30 november 1989, *Fis. Koer.*, 90/217; D. Jacques, noot onder Antwerpen, 23 maart 1999, *A.F.T.*, 2000, 145).

Volgens deze auteurs miskent het Hof van Cassatie de logica van de aanslagtermijnen, waarbij de gewone aanslagtermijn (tot 30 juni van het jaar volgend op het aanslagjaar) als algemene regel zou moeten gelden en de verlengde aanslagtermijn van art. 354 W.I.B. enkel een beperkte toepassing zou mogen krijgen. De bijzondere aanslagtermijn zou volgens hen enkel mogen worden gebruikt om de volledige belasting vooralsnog in te kohieren indien de belastingplichtige geen tijdige en regelmatige aangifte heeft ingediend. Indien daarentegen wel een tijdige en regelmatige aangifte werd ingediend, zou de administratie volgens hen na het verstrijken van de gewone aanslagtermijn geen belasting meer kunnen vestigen, tenzij op het niet uit de aangifte blijken de gedeelte van de belastbare inkomsten.

Zoals blijkt uit de door Baltus gegeven beschrijving van aan de huidige wetbepaling voorafgaande versies, was dat in het verleden wellicht de bedoeling van de wetgever, maar daarbij moet wel worden beklemtoond dat die vroegere versies van de desbetreffende bepaling uitdrukkelijk vermeldten dat de mogelijkheid tot vestiging van de belasting binnen deze bijzondere aanslagtermijn betrekking had op de «ontdoken» belasting, d.w.z. de belasting op de niet-aangegeven inkomsten. Gelet op de huidige tekst van art. 354 W.I.B. is de interpretatie van het Hof van Cassatie m.i. echter wel verdedigbaar.

Door de voormelde auteurs werd de vrees geuit dat deze ruime toepassing van art. 354 W.I.B. door de administratie te allen tijde zou kunnen worden misbruikt om binnen de bijzondere aanslagtermijn op de aangegeven inkomsten nog een eerste aanslag te vestigen (wanneer zij vergeten zou zijn dit te doen binnen de gewone aanslagtermijn), namelijk door een detail van de aangifte als onjuist te beschouwen om aldus te kunnen invoeren dat de verschuldigde belasting hoger is dan de belasting die blijkt uit de gegevens van de aangifte. Zo'n vaart hoeft het m.i. niet te lopen. Indien immers zou blijken dat de administratie een kleinigheid in de aangifte zou gaan betwisten, uitsluitend met de bedoeling om binnen de bijzondere aanslagtermijn vooralsnog een aanslag te kunnen vestigen op alle inkomsten, terwijl zij dat voorheen vergeten was, dan zou dit kunnen worden beschouwd als een vorm van ongeoorloofd rechtsmisbruik. Dienaangaande kan de vergelijking worden

gemaakt met de vroeger soms door de gewestelijke directoren toegepaste techniek, die erin bestond een laattijdig gevestigde aanslag te vernietigen om een andere reden dan de laattijdigheid, om aldus aan de administratie de mogelijkheid te bieden om tot hertaxatie over te gaan op grond van art. 355 W.I.B. Ook daar werd door de rechtspraak geoordeeld dat dit een vorm van ongeoorloofd rechtsmisbruik inhield en dat in zo'n geval geen nieuwe aanslag meer mocht worden ingekohierd (Cass., 12 januari 1989, *R.W.*, 1989-90, 12).

L. Vandenberghe
Universiteit Antwerpen (U.I.A.)

KANTTEKENING

BETER TWEE MAMA'S DAN ÉÉN? HET ARBITRAGEHOF EN DE ADOPTIE DOOR WETTELIJK SAMENWONENDEN

1. Het Burgerlijk Wetboek voorziet in twee vormen van adoptie: gewone adoptie en volle adoptie. Bij gewone adoptie worden de banden met de oorspronkelijke familie niet volledig verbroken. Bij volle adoptie is dat, behoudens voor wat de huwelijksbeletselen betreft, wel het geval. In hetgeen volgt beperken we ons tot de gewone adoptie.

2. De gewone adoptie heeft tot gevolg dat er een afstammingsrelatie ontstaat tussen de geadopteerde en de adoptant. De adoptant is ten aanzien van de geadopteerde onder meer bekleed met de rechten van het ouderlijk gezag (cf. art. 361, § 1, eerste lid, B.W.).

Overeenkomstig art. 346, eerste lid, B.W. kan niemand worden geadopteerd door meer dan een persoon, behalve door twee echtgenoten. De wet voorziet dus in twee mogelijkheden: een adoptie door een persoon (de zogenaamde éénouderadoptie) en een adoptie door twee echtgenoten. Art. 361, § 2, eerste lid, B.W. bepaalt dat wanneer de adoptie is gedaan door twee echtgenoten of wanneer de geadopteerde een kind of adoptief kind is van de echtgenoot van de adoptant, de rechten van het ouderlijk gezag door de beide echtgenoten worden uitgeoefend. Deze regel is – *a contrario* – niet van toepassing op feitelijk of wettelijk samenwonenden (met deze laatste categorie worden de personen bedoeld die een verklaring van wettelijke samenwoning krachtens art. 1475 e.v. B.W. hebben afgelegd). Wanneer een feitelijke of wettelijke partner het natuurlijk of geadopteerd kind van zijn of haar levensgezel(in) adopteert, verliest deze laatste bijgevolg de rechten van het ouderlijk gezag over zijn of haar kind, ten voordele van de adopterende partner.

3. In zijn arrest van 28 november 2001, dat elders in dit nummer is opgenomen, besluit het Arbitragehof dat de regeling van art. 361, § 2, eerste lid, B.W. een discriminatie inhoudt ten aanzien van wettelijk samenwonenden van verschillend geslacht (voor een eerste commentaar bij dit arrest zie G. Verschelden, «Wettelijke samenwoner behoudt ouderlijk gezag na adoptie», *Juristenkrant* 2001, nr. 40). De feiten die aanleiding gaven tot de prejudiciële vraag die het

Hof van Beroep te Brussel aan het Arbitragehof stelde, kunnen als volgt worden samengevat. Een man die de dochter van zijn wettelijke partner wenste te adopteren, vroeg aan de jeugdrechtbank om de gewone adoptie te homologeren. De beide ouders van het betrokken kind hadden in de adoptie toegestemd. Het verzoek werd niettemin afgewezen omdat, in geval van adoptie, de moeder van het kind het ouderlijk gezag over haar eigen kind, dat bij haar leeft, zou verliezen ten voordele van de adoptant. Dit rechtstreekse gevolg van art. 361 B.W., was, naar oordeel van de rechter, in strijd met het belang van het kind. De man stelde tegen de beslissing van de jeugdrechter hoger beroep in. Hij verzocht het Hof van Beroep om aan het Arbitragehof een prejudiciële vraag te stellen over de verenigbaarheid van art. 361 B.W. met art. 10 en 11 van de Grondwet.

4. Het Arbitragehof stelt, zoals gezegd, een schending van het discriminatieverbod vast. Het Hof is met name van oordeel dat, hoewel er een objectief verschil bestaat tussen de situatie van gehuwde paren en die van wettelijk samenwonenden, dat verschil, in *casu*, niet redelijk is verantwoord (overweging B.8). Hoe komt het Hof tot dit besluit? Het arrest vangt aan met een verwijzing naar de parlementaire voorbereiding van de wet van 27 april 1987 tot wijziging van een aantal bepalingen betreffende adoptie. Daarin werd, onder andere, gesteld dat «de wetgever (...) erop moet toezien dat het kind, via de adoptie, in een milieu komt waarin verwantschapsbanden tot stand kunnen komen die vergelijkbaar zijn met de biologische afstamming.» Tijdens de parlementaire voorbereiding werd ook overwogen dat het in het belang van het kind is om te worden opgevoed door een koppel, en op die manier het psychologisch evenwicht van het kind te garanderen (overweging B.4). In een tweede stap onderzoekt het Arbitragehof de draagwijdte van de wettelijke samenwoning die is geregeld in art. 1475 e.v. B.W. Het Hof stelt vast dat de personen die beslissen om in het bevolkingsregister een verklaring van wettelijke samenwoning te laten opnemen, een wettelijke instelling onderschrijven die, zonder identiek te zijn aan het huwelijk, voor de wederpartijen specifieke rechten en plichten doet ontstaan (overweging B. 5). Daartoe behoort onder meer de verplichting die op elk van de samenwonenden rust, om bij te dragen in de lasten van het samenleven naar evenredigheid van hun mogelijkheden. Elke niet-buitensporige schuld die is aangegaan door een van de wettelijke samenwonenden ten behoeve van het samenleven en van de kinderen die door hen worden opgevoed, verbindt daarenboven de andere samenwonende hoofdelijk. De wettelijke samenwonenden bevinden zich bijgevolg in een juridische situatie die, aldus het Arbitragehof, verschilt van zowel die van de feitelijk samenwonenden als van die van de gehuwde paren. Het Hof besluit zijn analyse van de wettelijke samenwoning dan ook als volgt: «wanneer een man en een vrouw de in art. 1475 B.W. bedoelde verklaring afleggen (...), geven zij daardoor het bestaan van een voornemen van een gemeenschappelijk gezinsleven te kennen» (overweging B.6). Hieruit leidt het Hof af dat wanneer een van de samenwonenden een kind heeft, het «in overeenstemming met het belang van dat kind (is) dat het de andere samenwonende als zijn vader of zijn moeder zou kunnen beschouwen».

Dit laatste wordt verhinderd door art. 361, § 2, eerste lid, B.W., dat de mogelijkheid tot gezamenlijke ouderlijke ge-

zagsuitoefening voorbehoudt aan gehuwden (*cf. supra* nr. 2). In het geval dat de adoptant wettelijk samenwoont met de ouder van het geadopteerde kind, zal die ouder de rechten van het ouderlijk gezag die hij vóór de adoptie uitoefende, verliezen. Dit laatste zet de jeugdrechtbanken ertoe aan om dergelijke adopties niet te homologeren. Welnu, de zorg van de wetgever om het instituut van het huwelijk te bevoorrechten, die aan deze regeling ten grondslag ligt, is volgens het Arbitragehof onevenredig. Het betrokken kind wordt er namelijk door veroordeeld «slechts één ouder te hebben» (overweging B.8). Dit laatste zou, zo besluit het Hof, in strijd zijn met een van de bekommernissen van de wetgever om een kind, zo veel als mogelijk, te laten opvoeden door een koppel.

5. Het is niet de eerste maal dat het Arbitragehof zich buigt over een vermeende discriminatie in het adoptierecht (voor een bespreking van enkele belangrijke arresten, zie F. Swennen, «Adoptie door de 'feitelijke partner' van een oorspronkelijke ouder, *R.W.* 2000-2001, 681-686.). Voor wat de gewone adoptie betreft, is het arrest van 3 mei 2000 belangrijk (nr. 49/2000). De problematiek die hierin aan bod komt, is vergelijkbaar met de vraag die in het hier geannoteerde arrest wordt behandeld (het gaat in de beide arresten overigens over dezelfde personen). Tussen de twee zaken bestaat evenwel een, niet onbelangrijk, feitelijk verschilpunt: het arrest van 3 mei 2000 betrof een situatie van feitelijke samenwoning. De man die de dochter van zijn vriendin wenste te adopteren, had met de eerstgenoemde op dat moment nog geen verklaring van wettelijke samenwoning afgelegd. Het Arbitragehof was van oordeel dat in dat geval art. 361 B.W., art. 10 en 11 van de Grondwet niet schendt. Het verschil in behandeling tussen twee geadopteerden, naargelang de adoptant al dan niet is gehuwd met de moeder van de geadopteerden, is, naar mening van het Arbitragehof, redelijk verantwoord. De wettelijke gevolgen van het huwelijk (een geïnstitutionaliseerde vorm van duurzaam samenleven) geven de wetgever volgens het Hof het recht om die instelling ten aanzien van het ongehuwd samenwonen te bevoorrechten (overweging B.3.2.). De vraag of de regeling van art. 361, § 2, eerste lid, B.W., waardoor de gehuwden de rechten van het ouderlijk gezag samen kunnen uitoefenen, moest worden uitgebreid naar wettelijk samenwonenden, werd door het Hof in het arrest van 3 mei 2000 echter uitdrukkelijk in het midden gelaten. Anderhalf jaar later heeft het Hof deze vraag, althans ten aanzien van wettelijk samenwonenden van verschillend geslacht, dus bevestigend beantwoord.

6. Het resultaat van het hier geannoteerde arrest verdient bijval. Hoewel er inderdaad een onderscheid bestaat tussen de draagwijdte van het huwelijk en dat van de wettelijke samenwoning, creëren beide instellingen de nodige waarborgen voor een stabiele gezinssituatie. Het is dan ook terecht dat wettelijk samenwonenden van verschillende geslacht zich op de regeling van art. 361, § 2, eerste lid, B.W. kunnen beroepen.

Eén belangrijke vraag blijft echter onbeantwoord: wat met de wettelijk samenwonenden van hetzelfde geslacht? Moet ook voor hen de mogelijkheid worden gecreëerd om gezamenlijk de rechten van het ouderlijk gezag uit te oefenen over een kind van een van hen? Het Arbitragehof laat dit in het midden. Het beperkt zijn onderzoek, zoals het zelf zegt, tot de aan de verwijzende rechter voorgelegde hypothese,

namelijk die van twee personen van verschillend geslacht die een verklaring van wettelijke samenwoning hebben afgelegd. Dat is jammer. De prejudiciële vraag van het Hof van Beroot was immers in algemene bewoordingen gesteld, en had dus betrekking op wettelijke samenwoning ongeacht het geslacht van de partners. Door, op eigen initiatief, de problematiek te verengen tot de hypothese van partners van een verschillend geslacht, mist het Arbitragehof een kans om, ofwel een mogelijke discriminatie ongedaan te maken, ofwel duidelijkheid te scheppen door vast te stellen dat er bij samenwonenden van hetzelfde geslacht van discriminatie geen sprake is.

7. Enkel een nieuwe procedure kan rechtszekerheid brengen. Dat zo'n procedure er zal komen, is niet onwaarschijnlijk. Het is dan ook interessant om na te gaan wat de uitkomst ervan kan zijn. Als het Hof de redenering die aan het hier geannoteerde arrest ten grondslag ligt, doortrekt, bestaat de kans dat de huidige situatie discriminatoir wordt bevonden. Na het arrest van 28 november 2001 wordt het kind van een van de twee wettelijk samenwonenden van hetzelfde geslacht in twee opzichten ongelijk behandeld. Ten eerste ten aanzien van het natuurlijk of adoptief kind van een van de twee echtgenoten, en, ten tweede, ten aanzien van het natuurlijk of adoptief kind van een van de twee wettelijk samenwonenden van verschillend geslacht. Alleen voor deze laatste twee categorieën heeft een adoptie door een echtgenoot of partner immers niet tot gevolg dat de andere echtgenoot of partner de rechten van het ouderlijk gezag over zijn of haar kind verliest. Een kind van een van de twee wettelijk samenwonenden van hetzelfde geslacht wordt er daarentegen nog steeds toe veroordeeld «slechts één ouder te hebben». Een gezamenlijk uitoefening van de rechten van het ouderlijk gezag blijft in deze situatie onmogelijk, waardoor er voor de jeugdrechter een belangrijk motief blijft bestaan om de adoptie niet te homologeren.

Het is zeer de vraag of deze ongelijke behandeling redelijk is verantwoord. Een aantal beginselen die het Arbitragehof in het arrest van 28 november 2001 formuleert, lijkt op het tegendeel te wijzen. Het Hof schrijft dat «wanneer een man en een vrouw de in art. 1475 B.W. bedoelde verklaring afleggen (...), zij daardoor het bestaan van een voornemen van een gemeenschappelijk gezinsleven te kennen (geven)» (overweging B.6). Daaruit leidt het Hof af dat, wanneer een van de samenwonenden een kind heeft, het «in overeenstemming met het belang van dat kind (is) dat het de andere samenwonende als zijn vader of zijn moeder zou kunnen beschouwen». Welnu, ook wanneer een man en een man (of een vrouw en een vrouw) een verklaring van wettelijke samenwoning afleggen, geven zij daardoor het bestaan van een voornemen van een gemeenschappelijk gezinsleven te kennen. Onder de wettelijke samenwoning wordt de toestand verstaan van samenleven van twee personen die een verklaring van wettelijke samenwoning hebben afgelegd (art. 1475, § 1, B.W.). Het geslacht van de partners is daarbij van geen belang. Eén van de beweegredenen die aan de invoering van de wettelijke samenwoning ten grondslag ligt, is net het creëren van de mogelijkheid voor twee personen van hetzelfde geslacht om bepaalde aspecten van hun gezinsleven juridisch te regelen. In de parlementaire voorbereiding van de wet op de wettelijke samenwoning werd dit als volgt verwoord: «Al wie in een gezinsverband samenleeft

moet, ongeacht de aard van de affectieve band, een on dubbelzinnige juridische bescherming kunnen genieten» (*Parl. St., Kamer*, 1996-1997, nr. 170/8, p. 6). Het is, met andere woorden, duidelijk dat ook partners van hetzelfde geslacht door een verklaring van wettelijke samenwoning hun wens om een gezin te vormen, officieel gestalte geven. Het Arbitragehof heeft trouwens in een vroeger arrest al geoordeeld dat partners van gelijk geslacht zich in een beschermingswaardige situatie kunnen bevinden. In een arrest over de kinderbijslag was het Hof van mening dat een regeling waardoor partners van hetzelfde geslacht een lager bedrag ontvangen, niet redelijk kan worden verantwoord. De ongelijke behandeling van personen van hetzelfde geslacht die samenwonen en een duurzame affectieve en seksuele relatie hebben, kon niet zonder meer worden verantwoord op basis van het geslachtscriterium (Arbitragehof nr. 80/2000, 21 juni 2000; S. Sottiaux, «Discriminatie op grond van seksuele geaardheid», (noot onder Arbitragehof nr. 80/2000, 21 juni 2000), *R.W.* 2000-01, 768-770). Het Hof wees op de bedoelingen van de wetgever, die «rekening heeft willen houden met de verschillende gezinsvormen die bestaan in de gewijzigde maatschappelijke omstandigheden» (nr. B.2.1.).

In tweede instantie rijst de vraag of – wanneer een van de samenwonenden van hetzelfde geslacht een kind heeft – het ook in dat geval «in overeenstemming met het belang van dat kind (is), dat het de andere samenwonende als zijn vader of zijn moeder zou kunnen beschouwen». Deze vraag moet bevestigend worden beantwoord. Hoewel de wettelijke samenwoning niet dezelfde duurzaamheid als het huwelijk heeft, creëert het niettemin een toestand die voor de betrokkenen een aantal belangrijke waarborgen voor een stabiele gezinssituatie biedt. Welnu, het is in het belang van het kind dat in zo'n situatie van wettelijke samenwoning opgroeit, dat het de beide partners als zijn ouders kan beschouwen. Indien de ene partner het kind van de andere partner kan adopteren, en de beide partners dienovereenkomstig het ouderlijk gezag kunnen uitoefenen, wordt niet alleen de mogelijkheid geboden om een (nieuwe en bijzondere) affectieve relatie tussen de adoptant en het geadopteerde kind tot stand te brengen, maar vergroot ook de financiële zekerheid van het betrokken kind. Meer nog: het natuurlijk of geadopteerd kind van een van de wettelijk samenwonenden krijgt de kans om te worden opgevoed door een koppel, zij het een koppel van hetzelfde geslacht. Het wordt er niet langer toe veroordeeld slechts een ouder te hebben.

8. De gevolgen van art. 361, § 2, eerste lid, B.W. dienen bijgevolg te worden uitgebreid tot twee personen van hetzelfde geslacht, die een verklaring van wettelijke samenwoning hebben afgelegd. Er anders over oordelen zou een onredelijke ongelijke behandeling van de betrokken kind(eren) tot gevolg hebben, en zou dan ook in strijd zijn met art. 10 en 11 van de Grondwet. De omstandigheid dat uit de parlementaire voorbereiding van de adoptiewet van 27 april 1987, die door het Arbitragehof wordt aangehaald, blijkt dat de wetgever, destijds, de voorkeur gaf aan een traditioneel gezinsmilieu (één vader en één moeder), doet daaraan geen afbreuk. De al dan niet gerechtvaardigde bekommernis van de wetgever, om kinderen door één moeder en één vader te laten opvoeden, mag niet tot onredelijk gevolg hebben dat een kind, voor wie zo'n ideaal geachte gezinssituatie nooit

kan worden gerealiseerd, ertoe wordt veroordeeld slechts een ouder te hebben. De intentie van de wetgever in 1987, als die al op ondubbelzinnige wijze kan worden achterhaald, mag niet worden aangevoerd om dergelijke onrechtvaardige toestand te laten voortbestaan.

Stefan Sottiaux
Assistent Universiteit Antwerpen (UFSIA)
Advocaat balie Brussel

AANGEKONDIGD

ALGEMEEN

J. STUYCK (red.), *Consumentenzakboekje – Editie 2001*, Antwerpen, Kluwer, 2001, 458 p.

BURGERLIJK RECHT

S. BROUWERS (red.), *Rechtspraak i.v.m. familierecht – Balie Antwerpen – Editie 2001 – 2002*, Antwerpen, Kluwer, 2001, 476 p.

J. GERLO, *Over wettelijke samenlevingsvormen in België, Frankrijk en Nederland*, Antwerpen, Kluwer, 2001, 40 p.

R.J.C. FLACH, *Scheepsvoorrechten*, Deventer, Kluwer, 2001, 282 p.

E. HONDIUS, A. HUYSMAN-HARTKAMP en P. KOTTENHAGEN-EDZES, *Verjaring van asbestclaims*, Antwerpen / Groningen, Intersentia, 2001, 146 p.

M. VAN DAM, *Verkeersongevallen*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2001, 676 p.

STAATS- EN BESTUURSRECHT

D. DE BOT, *Verwerking van persoonsgegevens*, Antwerpen, Kluwer, 2001, 404 p.

CENTRE DE DROIT PUBLIC U.L.B., *Les élections dans tous leurs états* (rapporten van het colloquium van 22-23 september 2000), Brussel, Bruylant, 2001, 650 p., 94,00 €

H. SEBREGHTS, *Ruimtelijke ordening en stedenbouw – Handboek voor de Gecoro*, Brugge, Vanden Broele, 2001, 268 p., 39,17 €

HANDELS- ECONOMISCH- EN FINANCIËEL RECHT

F. BOUCKAERT, *Notarieel vennootschapsrecht – N.V. en B.V.B.A.* (tweede herwerkte uitgave, twee delen), Antwerpen, Kluwer, 2000, 1.162 p.

G.L. BALLON, K. GEENS en J. STUYCK, *Handels- en vennootschapsrecht* (zevende herwerkte uitgave), Antwerpen, Kluwer, 2001, 388 p.

C. CHEVALIER, M. DE VOS, M. TISON en C. VAN DER ELST, *Financiële participatie door werknemers – De wet van 22 mei 2001*, Antwerpen, Kluwer, 2001, 240 p.

A. STOWEL en E. DERCLAYE, *Droit d'auteur et numérique: logiciels, bases de données, multimédia*, Brussel, Bruylant, 488 p., 74,00 €

GERECHTELIJK RECHT

P. SANDERS, *Het Nederlandse arbitragerecht* (vierde druk), Deventer, Kluwer, 2001, 358 p.

P. Taelman, *Het gezag van het rechterlijk gewijsde – Een begrippenstudie*, Diegem, Kluwer, 2001, 466 p.

STRAF- EN PROCESRECHT

A.R. HARTMANN en E.J.V. POLIS (red.), *Corruptie: van taboe naar sociale verandering*, Deventer, Gouda Quint, 2001, 102 p.

D. ROEF, *Strafbare overheden*, Antwerpen / Groningen, Intersentia, 2001, 636 p.

ARBEIDS- EN SOCIALEZEKERHEIDRECHT

R. BLANPAIN en F. HENDRICKX (red.), *Codex Europees arbeids- en sociaal zekerheidsrecht 2001 – 2002*, Antwerpen, Kluwer, 2001, 196 p.

W. VAN ECKHOUTTE, *Arbeidsrecht 2002*, Antwerpen, Kluwer, 2001, 494 p.

W.A. ZONDAG, *Werktijdverkorting*, Deventer, Gouda Quint, 2001, 680 p.

G. VAN LIMBERGHEN en K. SALOMEZ (red.), *Liber Amicorum Maxime Stroobant*, Gent, Mys & Breesch, 2001, 412 p.

FISCAAL RECHT

F. WERDEFROY, *Registratierechten 2000 – 2001* (vierde herwerkte uitgave, twee delen), Antwerpen, Kluwer, 2000, 1.692 p.

J. BIGWOOD e.a., *Arbitrage en fiscaliteit* (rapporten van het colloquium van Cepina van 4 december 2001), Brussel, Bruylant, 2001, 216 p., 50,00 €

BOEKEN

R. LAMP, *Misdaadvermogen en het internationaal strafrecht, De internationale samenwerking door Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba inzake de bestrijding van het witwassen en de confiscatie van wederrechtelijk verkregen voordeel*, Pompe Reeks, deel 32, Deventer, Gouda Quint, 2000, 594 p.

Dit lijvig werk werd op 7 juni 2000 als proefschrift verdedigd aan de Universiteit Utrecht en is uitgegeven in de publicatiereeks van het daarmee verbonden Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen. Kenmerkend voor het gedachtegoed van voormelde instelling is de aandacht voor de rechtsbescherming van het individu tegen de overheidsmacht, die in het internationaal strafrecht ongetwijfeld te lang werd verwaarloosd. Deze bezorgdheid verklaart waarom, benevens de doelmatigheid van de besproken internationale c.q. interregionale instrumenten (tussen Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba), ook de materiële en procedurele rechten van de erdoor geraakte personen systematisch worden beoordeeld.

In de inleiding stelt de auteur in de eerste plaats vast dat het zgn. financieel rechercheren een van de pijlers geworden is van de bestrijding van de zware criminaliteit. Hij bestempelt de redenen hiervan als deels economisch – o.m. bedreigd economisch welzijn, vervalsing van de concurrentieverhoudingen – deels normatief – o.m. corrumperende werking van misdaadgeld zowel op overheidspersoneel als op bepaalde beroepsgroepen. Aan deze vaststelling koppelt hij er een tweede, nl. dat de analyse van de internationale dimensie van de nieuwe aanpak tot nu toe grotendeels verwaarloosd zou zijn gebleven.

Zijn onderzoek wordt bondig ingeleid door een zeer gedegen commentaar van de ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel naar Nederlands recht. Het neemt daarna hoofdzakelijk de vorm aan van een inventaris van de verdragen, uitgewerkt binnen de Verenigde Naties, de Raad van Europa, de Europese Unie en de Schengen-ruimte, die primair – middels overdracht van de executie van vermogenssancties, internationaal confiscatiebeslag en overdracht van de confiscatieprocedure – of subsidiair – middels traditionele huiszoekingen en inbeslagnemingen – de repressie van het witwassen en de confiscatie van misdaadvermogen nastreven. Deze vrij omvangrijke inventaris wordt vervolledigd door een evaluatie van de doelmatigheid die van voormelde conventies verwacht kan worden en van de rechtsbescherming die zij mogelijk bieden aan verdachten en gedupeerden. Deze laatste wordt inzonderheid getoetst aan de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (E.H.R.M.). Twee vragen worden hierbij onder de loep genomen: kan het E.V.R.M. worden geschonden door het feit zelf van de rechtshulpverlening en stelt het E.H.R.M. grenzen aan de afroeping van misdaadvermogen door m.n. confiscatie?

Het boek biedt uiteraard een actuele synthese van de indrukwekkende inspanningen van de statengemeenschap om de zoveelste

gedaanteverwisseling van de internationale criminaliteit onder controle te houden. Het belicht evenwel ook de schaduwzijde van de huidige samenwerking, nl. het deficit aan rechtsbescherming voor de individuele betrokkenen. Op dit punt is de conclusie ontnuchterend: alleen de nationale rechter zal soelaas kunnen bieden door in individuele zaken na te gaan of de rechtshulpverlening de interne openbare orde al dan niet heeft geschonden.

F. Thomas

R. ERGEC, *Protection européenne et internationale des droits de l'homme*, Gent, Mys & Breesch, 2000.

In 172 pagina's biedt dit boek, verschenen in de boekenreeks van het tijdschrift «Publiekrechtelijke Kronieken», een overzicht van de mensenrechtenbescherming op het niveau van de Verenigde Naties en in Europa, Amerika en Afrika.

Met een dergelijk opzet zou een boek gemakkelijk descriptief en bijgevolg saai kunnen worden. Dat probleem weet Ergec echter te vermijden door een vlotte stijl, waarin nog ruimte is voor het verhaal van de mensenrechten, voor duiding en evaluatie.

Na een inleiding van een twintigtal pagina's worden ongeveer dertig pagina's besteed aan de Verenigde Naties, twintig aan andere regionale systemen dan de Raad van Europa, en honderd aan de Raad van Europa, waarvan het leeuwendeel vanzelfsprekend voor het E.V.R.M. is gereserveerd.

De nadruk ligt op het institutionele, op mechanismen voor de bescherming van mensenrechten, eerder dan op de inhoud van de mensenrechtennormen. Enkel in het stuk over het E.V.R.M. worden de verschillende rechten inhoudelijk toegelicht.

In het bestek van een beknopt overzichtsboek moeten onvermijdelijk keuzes worden gemaakt. Zo zoekt men tevergeefs naar informatie over de mensenrechtenverdragen van de Internationale Arbeidsorganisatie of naar de gespecialiseerde Inter-Amerikaanse verdragen. Het Verdrag ter bestrijding van discriminatie tegen vrouwen wordt maar heel kort belicht, en de internationale straftribunalen komen slechts zijdelings aan bod. Niettemin is het vooral opvallend dat er zoveel wel in staat: ook het humanitair recht, de VN Hoge Commissaris, de OVSE, de Europese Unie, enkele gespecialiseerde verdragen van de Raad van Europa enzovoort. De behandeling van zoveel thema's kan vanzelfsprekend niet erg grondig zijn, maar slechts uitzonderlijk leidt dit tot storende vereenvoudigingen (zoals op p. 59-60 waarin wordt gesproken over «la» conception islamique des droits de l'homme, waarbij voorbij gegaan wordt aan de enorme verscheidenheid aan standpunten binnen de islamitische wereld). Het boek bevat in voetnoten verwijzingen naar rechtspraak en rechtsleer, echter geen systematische doorverwijzingen naar standaardwerken over de diverse subthema's. Ook het ontbreken van een trefwoordenregister is jammer. Leuk is dan wel weer de opname op de laatste bladzijde van een lijstje met internetsites over mensenrechten.

Eva Brems

F. DELPÉRÉE, *Le droit constitutionnel de la Belgique*, Brussel, Bruylant, 2000, 1.048 p.

Dit omvangrijke boek vervangt de vertrouwde kleine volumes waarin professor F. Delpérée op de hem eigen wijze het Belgische constitutioneel recht en zijn rechtstheoretische achtergronden uiteenzet. Laat het evenwel meteen duidelijk zijn dat het niet slechts een verzamelde heruitgave is van de kleine volumes. Integendeel, de auteur heeft de stof diepgaand herwerkt en ook bijgewerkt in het licht van de evolutie van ons staatsrecht.

Het eerste deel (Livre Premier. La Constitution) is besteed aan de grondwet: een rechtstheoretische uiteenzetting over het begrip, het ontstaan en de plaats in de samenleving en in het recht van een grondwet, haar formele en materiële versie, en in een laatste hoofdstuk «Le respect dû à la Constitution», de hiërarchie van de rechtsregels en haar consequenties, inbegrepen de grondwettigheidscontrole van de wetgeversnormen. Dit hoofdstuk is merkkelijk meer gestoffeerd dan in de voorgaande uitgave.

Het tweede deel behandelt de rechtsgenoten. De titel (Livre II. Les citoyens) verwijst naar de burgers, maar de tekst behandelt ook

het statuut van de vreemdelingen en de fundamentele rechten en vrijheden, inclusief de bescherming die internationaal en supranationaal recht eraan geeft.

Het derde deel (Livre III. Les collectivités politiques) pakt, zeer grondig, de instellingen aan: de federatie België, met de federale overheden, de Gewesten en de Gemeenschappen, en vervolgens, de andere onderverdelingen van de Staat en hun juridisch statuut, inclusief de (nog nieuwe) districten, de agglomeratie en de federatie van gemeenten en de gemeenschapscommissies van Brussel.

Het vierde deel (Livre IV. Les pouvoirs fédéraux) verstrekt uitleg over de federale overheden, onder alle oogpunten: de bevoegdheden en hun dragers, de aanduiding van die overheden (verkiezing, benoeming, mengvormen), de werking en werkingsregels en het statuut.

Daarop volgt een bijna geheel nieuw deel (Livre V. Les pouvoirs fédérés) dat volgens hetzelfde stramien de instellingen van de subentiteiten van de federatie behandelt.

Het zesde deel (Livre VI. Le partage des compétences) bespreekt de verschillende types bevoegdheden, de manieren waarop zij verworven, gedeeld of verdeeld worden.

Het zevende deel (Livre VII. Les fonctions fédératives) handelt over de moeilijkheden en de technieken van samenhang en werking van de Belgische federatie, intern (Les fonctions intégratrices; Les méthodes intégratrices; La collaboration...; Les contrôles) en extern (internationaal en Europees).

Deel VIII (Livre VIII. Les fonctions fédérales) beschouwt de federale realiteit vanuit het standpunt van de taken die de federale overheden te beurt vallen. Zeer logisch doet Deel IX (Livre IX. Les fonctions fédérées) hetzelfde voor de taken van de subentiteiten van de Staat.

Het tiende en laatste Deel (Livre X. Les procédures de crise) is dan gewijd aan wat de auteur als crisismomenten ervaart: de diverse oorzaken van niet normaal functioneren van de diverse overheden en de procedures die dergelijke moeilijkheden moeten voorkomen of oplossen.

Elk hoofdstuk wordt afgesloten met een bibliografie. Nederlandse stalinse bronnen komen erin voor, maar bereiken toch nog geen evenwicht met de Franstalige.

Ons staatsrecht kent geen rust. De lezer moet erop bedacht zijn dat zelfs dit nieuwste boek op sommige punten al achterhaald is of kan zijn door wijzigingen die de auteur niet meer heeft kunnen opnemen. Aldus is bijvoorbeeld de wet 1 maart 2000 (*B.S.*, 6 april 2000, tweede uitgave) niet meer verwerkt in het eerste hoofdstuk van het tweede boek: «La qualité de citoyens».

De stijl is rustiger en rijper dan in de eerste boekjes, hoewel het oude enthousiasme en de «liefde voor het vak» er nog steeds uit spreekt. De lezer zal het misschien niet altijd eens zijn met de ingenomen standpunten, maar hij zal zich nooit vervelen bij de lectuur van dit boek!

Een must voor de beoefenaars van publiekrecht!

G. Craenen

Mr. M.E. KOPPENOL-LAFORCE en Dr. H.M.G. DENTERS, *Juridische aspecten rond de Euro*, Deventer, Kluwer, 2000.

Dit nummer van de Mededelingen van de Nederlandse Vereniging voor Internationaal Recht bevat twee juridische preadviezen omtrent de euro. In een eerste bijdrage onderzoekt M. Koppenol-Laforce een aantal (internationaal)privaatrechtelijke aspecten van de invoering van de euro. Zoals de auteur zelf in de inleiding aangeeft, lopen momenteel nog geen rechtszaken op dit vlak. Dit neemt niet weg dat zij binnen een beperkt aantal bladzijden een voldoende diepgaande analyse van het onderwerp weet te maken. Na een overzicht van drie Europese Verordeningen die betrekking hebben op de invoering van de euro, behandelt de auteur kort de principes die aan de grondslag liggen van de erkenning van de euro-invoering en de gevolgen daarvan buiten de EMU (*lex monetae*, *lex causae*, nominalisme). Op basis hiervan gaat de auteur vervolgens na welke de invloed is van de euro-invoering op contracten en andere rechtsinstrumenten. Het principe van de continuïteit van het rechtsinstrument, zowel op monetair als op contractueel vlak, vormt hier het uitgangspunt. Bijzondere aandacht wordt geschonken aan de standpunten die binnen de Verenigde Staten worden ingenomen over het respect van de continuïteit van de rechtsinstrumenten naar

aanleiding van de euro-invoering. Tot slot wordt ingegaan op een aantal Verordeningbepalingen die specifiek betrekking hebben op de overgangperiode tussen 1 januari 1999 en 1 januari 2002, zoals inzake de redenominatie van openbare schuldtitels en de compensatie van schulden uitgedrukt in een nationale munteenheid met schulden uitgedrukt in euro.

In een tweede bijdrage belicht H. Denters op overzichtelijke wijze de euro en de EMU vanuit een volkenrechtelijke invalshoek, in het bijzonder in het licht van het internationale monetaire systeem. De auteur besteedt aandacht aan het ontbreken van Europees lidmaatschap in het IMF, wat zowel de positie van de EG als die van het IMF kan schaden. Na een uiteenzetting van de doelstellingen van de EMU en de bevoegdheden van de Europese monetaire overheden, geeft hij een overzicht van vormen van monetaire samenwerking en wordt de vraag onderzocht in hoeverre de EMU de soevereiniteit van de deelnemende landen aantast. Tot slot wordt ingegaan op de internationale, volkenrechtelijke gevolgen die aan een munt worden vastgeknoot, en wordt de mogelijkheid van EG-lidmaatschap bij het IMF besproken.

Kristof Van Nuffel

A. AKKERMANS, M. FAURE en T. HARTLIEF (red.), **Proportionele aansprakelijkheid**, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2000, 207 p.

In Nederland staat momenteel de proportionele aansprakelijkheid volop ter discussie. Met proportionele aansprakelijkheid wordt bedoeld een aansprakelijkheid naar rato van de mate van waarschijnlijkheid waarmee de schade is veroorzaakt geworden door de fout of het feit dat tot aansprakelijkheid aanleiding geeft. De Belgische jurist zal formeel ontkennen dat zijn recht een dergelijke proportionele aansprakelijkheid kent. Immers, is het niet zo dat naar Belgisch recht iemand slechts aansprakelijk is voor zover het oorzakelijk verband tussen fout en schade *zeker* is en moet de aansprakelijke dan niet de *volledige schade* vergoeden? Zijn er niet slechts twee mogelijkheden – het oorzakelijk verband *bestaat of ontbreekt* – en krijgt bijgevolg het slachtoffer niet *alles of niets*?

Het aardige van de Nederlandse discussie is dat een van de belangrijkste twistpunten aldaar het verlies van een kans is, onder meer inzake medische aansprakelijkheid. Dit lijkt op het eerste gezicht verwonderlijk. Heeft het verlies van een kans immers niet alles te maken met schade en niets met oorzakelijk verband? Ook voor deze vraag lijkt «*alles of niets*» niet het juiste antwoord. Wanneer een patiënt aan een ernstige oogziekte lijdt, die bij acht op de tien patiënten die de juiste medische behandeling hebben gekregen blindheid tot gevolg heeft, en wanneer de patiënt door een foute diagnose helemaal niet de noodzakelijke medische verzorging heeft gekregen en dus blind wordt, dan zien wij, Belgen, daarin geen enkel probleem van causaal verband. Wij zeggen dat de patiënt 20% genezingskansen heeft verloren: die schade is zeker en het causaal verband tussen die schade en de fout eveneens. Op die manier wordt de onzekerheid omtrent causaliteit opgelost. Want wanneer wij de vraag zouden moeten beantwoorden of het slachtoffer blind geworden zou zijn zonder de fout van de geneesheer (en dat is niets anders dan de vraag naar het *conditio sine qua non*-verband tussen de fout en de schade zoals die zich heeft voorgedaan), dan zouden wij moeten erkennen dat dit heel waarschijnlijk is (namelijk in acht op de tien gevallen). En dit impliceert meteen dat het oorzakelijk verband tussen de blindheid en de fout niet «*zeker*» is. Nu kennen wij het slachtoffer geen vergoeding toe voor de blindheid, maar voor de verloren genezingskansen en die schade begroten wij op twintig procent van het nadeel dat de blindheid voor het slachtoffer meebrengt. «Proportionele aansprakelijkheid!», roepen de Nederlanders dan.

In België mag dus ook wel eens grondig aandacht worden besteed aan die proportionele aansprakelijkheid in het algemeen en aan de theorie van het verlies van een kans in het bijzonder, ook al omdat ook in België wel eens vraagt tekens bij deze theorie worden geplaatst (men leze de annotatie van J.L. Fagnart onder Luik, 27 november 1996, in *Journal des Procès*, 1997, 27-28 en het arrest van het Hof van Cassatie van 19 juni 1998 in *Arr. Cass.*, 1998, nr. 324).

Voor een grondig en systematisch onderzoek kan ik verwijzen naar het uitstekende werk van A.J. Akkermans, *Proportionele aansprakelijkheid bij onzeker causaal verband*, dat ik in deze kolommen besprak (*R.W.*, 1997-98, 1000). Een even aanbevelenswaardig alternatief is het nu besproken boek dat bijdragen bevat van verschillende auteurs over diverse aspecten van proportionele aansprakelijkheid. Ton Hartlief geeft een algemeen overzicht van situaties waarin het causaal verband onzeker is en van de verschillende houdingen die ten aanzien van die onzekerheid aangenomen kunnen worden. Chris van Dijk bespreekt de Nederlandse rechtspraak. Gerrit van Maanen drukt zijn twijfels uit omtrent de proportionele benadering zoals die door Akkermans wordt verdeeld en illustreert zijn standpunt aan de hand van asbestclaims (waarbij de causaliteit tussen longkanker en blootstelling aan asbestvezels dikwijls onzeker is, vooral wanneer de betrokkene bovendien een forse roker was). David Peepkorn houdt een pleidooi tegen de proportionele aansprakelijkheid, omdat die het slachtoffer naar huis stuurt met een vergoeding voor een abstracte kans, terwijl de concrete, werkelijke schade heel wat hoger ligt. Arno Akkermans poogt, andermaal voortreffelijk, de lezers voor de proportionele benadering te winnen. August Van geeft een zeer instructieve uiteenzetting omtrent het epidemiologische onderzoek waarbij medici het verband tussen een factor (b.v. blootstelling aan asbest) en het ontstaan van een ziekte statistisch tot uitdrukking brengen. J. Spier bespreekt een arrest van de Hoge Raad omtrent proportionaliteit en samenwerkende oorzaken. De toepassingen in België van het verlies van een kans worden door Michael Faure onder de loep genomen. Ten slotte bespreekt Horton Rogers de houding van het Engelse recht ten aanzien van onzeker causaal verband.

Het leuke aan dit boek is dat voorstanders en tegenstanders van proportionele aansprakelijkheid, elk met hun eigen argumenten *pro* en *contra*, hun standpunt verdedigen. Hun pleidooien zijn goed geschreven en zeer toegankelijk en worden voortreffelijk wetenschappelijk onderbouwd. Aan u, lezer van deze recensie, om ook het boek te lezen en uw standpunt in het debat te bepalen.

Bart de Temmerman

MEDEDELINGEN

Studieavond: Actualia Kredieten en Zekerheden

Op donderdag 14 maart 2002 van 19 tot 21 uur wordt door de Vakgroep Economisch Recht van de Vrije Universiteit te Brussel een studieavond «*Actualia Kredieten en Zekerheden*» georganiseerd. De sprekers zijn K. De Meester (wetenschappelijk medewerker V.U.B. en advocaat te Kortrijk) en N. Viane (assistent aan de V.U.B. en kantoordirecteur Fortis Bank).

Inlichtingen: Mevr. Shirley Demeue (tel. 02/629.26.38, fax 02/629.36.98, sdemeue@vub.ac.be) of Mevr. Elke Janssens (tel. 02/663.50.74, elke.janssens@nautadutilh.com). De studie-avond is erkend door de Vereniging van Vlaamse Balies en geeft recht op twee punten. De kostprijs bedraagt 43,40 EUR voor een avond.

Studiedag: Koopovereenkomst

De rechtsfaculteiten van de KULAK en de ULB organiseren op 20 maart 2002 te Kortrijk een interuniversitaire studiedag over de koopovereenkomst.

Sprekers zijn de professoren L. Barnich, Ph. Colle, H. Consy, P.A. Foriers, A. Puttemans, B. Tilleman, A. Van Oevelen en P. Van Ommeslaghe.

De inschrijvingsprijs bedraagt 211,75 euro, waarin begrepen het boek dat nadien door de uitgeverij Die Keure wordt uitgegeven. Inschrijving gebeurt door te faxen naar M&D Seminars, H. Frère Orbanlaan 47 te 9000 Gent of fax nr. 09/225.32.17.

De studiedag is door de Vereniging van Vlaamse Balies erkend voor 6 juridische punten.

SOFICOM DEVELOPMENT, organisatie van vastgoedpromotie binnen de groep SOFICOM, één van de meest actieve groepen in de Bouwsector in België (consulteer onze website www.soficom.be) zoekt een (m/v)

Juridisch Adviseur

Nauw samenwerkend met de Directie zal hij/zij deelnemen aan de uitwerking van projecten van vastgoedpromotie ontwikkeld door de firma: opstellen van de contracten en opvolging van hun uitvoering, juridische opzoekingen, oppuntstellen van ingewikkelde juridische contracten.

Wij wensen deze functie toe te vertrouwen aan een Licentiaat Rechten:

- tweetalig Frans/Nederlands; • met verantwoordelijkheidszin en contactvaardig;
- graag in een ploeg werken, maar op een autonome manier in zijn vak; • beschikken over enkele jaren ervaring aan de balie en/of bijzondere bekwaamheden inzake vastgoedrecht, stedenbouwkunde en leefmilieu in de drie landsgedeelten.

Geïnteresseerd? Gelieve uw c.v. te richten aan SOFICOM N.V.,
ter attentie van de heer Jacques MARION (ma@soficom.be),
Brugmannlaan 27, 1060 Brussel.

UNIVERSAL COMMUNICATION

Aannemer van waterbouwkundige werken,
gevestigd te Kallo (Antwerpen Linkeroever)
heeft vacature voor :

HERBOSCH-KIERE N.V.

► ► ► BEDRIJFSJURIST

- Profiel :
- licentiaat in de Rechten
 - enkele jaren balie-ervaring
 - kennis bouwrecht en overheidsopdrachten is een pluspunt
 - talenkennis :
Nederlands, Frans, Engels

Sollicitaties met c.v. aan HERBOSCH-KIERE
Haven 1558 - 9130 Kallo
t.a.v. de heer ir. G. De Buysere

NIEUW!

Openbaar ministerie en strafrechtelijk beleid

Dirk VAN DAELE

2002 | ISBN 90-5095-209-7 | xxix+ 691 blz. | € 115,00

De legitimiteitscrisis waarin de strafrechtsbedeling zich in België sinds enige jaren bevindt, heeft geleid tot scherpe kritieken op zowel de organisatie als het functioneren van het openbaar ministerie.

In het Octopus-akkoord van mei 1998 werd dan ook een ingrijpende hervorming van het openbaar ministerie aangekondigd, die intussen nader werd uitgewerkt in de Wet van 22 december 1998 betreffende de verticale integratie van het openbaar ministerie, het federaal parket en de raad van de procureurs des Konings en de Wet van 21 juni 2001 tot wijziging van verscheidene bepalingen inzake het federaal parket.

In dit boek wordt de eerste grondige analyse gemaakt van de problemen waarmee het O.M. zich in België geconfronteerd weet en van de oplossingen die de genoemde wetten voor deze problemen trachten aan te reiken.

Het boek bestaat uit vier delen.

In het eerste deel worden de probleemstelling, de afbakening van het onderwerp en de methodologie toegelicht, waarna een analyse volgt van de taken, de interne organisatie en de kenmerken van het openbaar ministerie in België, Nederland en Duitsland. Het tweede deel is gewijd aan de problematiek van de verantwoordelijkheid voor het strafrechtelijk beleid, waarbij uitgebreid wordt ingegaan op de verhouding tussen de minister van Justitie en het openbaar ministerie in de drie onderzochte landen. Vervolgens wordt in het derde deel de interne en de externe operationalisering van het opsporings- en vervolgingsbeleid in België, Nederland en Duitsland besproken. Het vierde en laatste deel bevat, bij wijze van algemeen besluit, een samenvatting van de belangrijkste bevindingen van het onderzoek.

Bestel nu!

Stuur de coupon in een voldoende gefrankeerde envelop terug naar Intersentia Uitgevers nv | Churchilllaan 108 | B-2900 Schoten (Antwerpen) | België

Of fax de coupon naar ++32 (0)3 658 71 21

Of stuur een berichtje naar mail@intersentia.be

ANTWOORDCOUPON

Hebt u vragen? Bel ++32 (0)3 680 15 50

☐ Ja, ik bestel ____ ex. van het boek **Openbaar ministerie en strafrechtelijk beleid** (ISBN 90-5095-209-7) tegen de prijs van € 115,00 per exemplaar.

Ik betaal pas na ontvangst van de factuur, die mij samen met mijn bestelling wordt bezorgd.

de heer | mevrouw

naam: _____ voornaam: _____
firma: _____
straat: _____ nr.: _____
postnummer: _____ gemeente: _____
land: _____
telefoon: _____ fax: _____
e-mail: _____ btw: _____
datum: _____ handtekening: _____

Intersentia nv respecteert uw privacy. De persoonsgegevens die u doorgeeft, mag het gebruiken om u op de hoogte te houden van zijn uitgaven. Wilt u geen commerciële informatie van Intersentia nv? Kruis dan dit vakje aan: ☐ U kunt uw gegevens ook opvragen en laten verbeteren via fax of per brief.

intersentia

2-D-A-R